SAṄGĪTACŪḌĀMAṆI

A work on Indian Music

BY

KAVICAKRAVARTI JAGADEKAMALLA

EDITED BY

PANDIT D K VELANKAR
Vyākaranālankāra,
Sanskrit Mahāvidyālaya,
University of Baroda

Published with the subsistence grant of the Sangeeta Natak Akadami,
NEW DELHI.

ORIENTAL INSTITUTE,
BARODA
1958

Printed at the M S University of Baroda Press (Sadhana Press), Raopura, Baroda by Shri Ramanlal J Patel, and published on behalf of the Maharaja Sayajirao University of Baroda by Dr Bhogilal J Sandesara, Director, Oriental Institute, Baroda.

Price Rs 6-50 nP.

Copies of this work can be had from —

Secretary,
Sangeet Natak Akadami,
70, Regal Buildings,
NEW DELHI.

FOREWORD

It gives me great pleasure to introduce to the students of Indian Music, the Sangīta-Cūdāmani of Kavi-Cakravartī Jagadekamalla edited from a single palm-leaf manuscript in malayālam script from the collection of the Oriental Institute, Baroda The work is a valuable addition to our printed texts on ancient Indian music especially because it antedates the famous Sangīta-Ratnākara of Śārngadeva Editing of such a rare text from a single manuscript was a difficult problem and Shri D K Velankar Shastri has rendered great service to the cause of Indian Music by doing so with remarkable acumen Attention of scholars is especially invited to portions of the text dealing with Tālas and Rāgas which corroborate the above remarks

The Sangeet Natak Akadami, New Delhi, was pleased to sanction a grant of Rs 10,000/- in March, 1955 for the publication of the following six volumes on music, dance and dramatics, from MSS preserved in this Institute Accordingly the following works have been undertaken for publication in the Gaekwad's Oriental Series of the M S University of Baroda

(1) Rāgatattvavibodha of Śrīnivāsa
(2) Sangītacūdāmani of Kavi-Cakravartī Jagadekamalla
(3) Rasa-Kaumudī of Śrīkantha
(4) Rāgamālā of Mesakarna, Rāgamālā of Jīvarājadīksita and Rāgamālā of Śankarsana
(5) Nrtyādhyāya of Aśokamalla
(6) Vīṇā-laksana of Kaviśārdūla Parameśvara

Out of these Rāgatattvavibodha was published as No 126 of the G O Series, and the Sangītacūdāmani is published here as No 128 of the same series The delay in publication is mainly due to the nature of the texts and manuscripts, often there being only one manuscript, as in the case of the present text

I take this opportunity to express our thanks to the Sangeeta Natak Akadami for the generous grant given in order to enable us to publish these works

Oriental Institute,
Baroda, 20-6-1958

B J SANDESARA,
Director

श्री ।

अनुक्रमणिका ।

		पृष्ठम् ।
१	प्रस्तावना ।	१–७
२	मङ्गलाचरणम् ।	१
३	देशीसङ्गीतलक्षणम् ।	१
४	गीतमाहात्म्यम् ।	१
५	स्वरत्रैविध्यम् ।	२
६	नादस्वरूपम् ।	२
७	नादशब्दनिष्पत्ति ।	२
८	नादप्रकारा ।	३
९	प्रबन्धप्रकरणम् ।	४
१०	मातृकाप्रकारा. ।	५
११	तालप्रकरणम् ।	६
१२	तालशब्दनिष्पत्ति. ।	६
१३	तालप्राणा ।	६
१४	जातय ।	६
१५	मात्रालक्षणम् ।	७
१६	मार्गा ।	७
१७	ग्रहा ।	७
१८	लय. ।	७
१९	यति ।	८
२०	प्रस्तार' ।	८
२१	एकोत्तरशतताला ।	८
२२	देशीताललक्षणानि ।	१०
२३	प्रबन्धताला ।	२१
२४	प्रबन्धताललक्षणानि ।	२५
२५	चञ्च(च्च)त्पुटप्रकारा ।	३४
२६	चाचपुटप्रकारा. ।	३६

२७ षट्पितापुत्रकप्रकारा । ३७
२८ सम्पक्वेष्ट(ष्टा)कप्रकारा । . ३८
२९ उद्घट्टप्रकारा । ४२
३० चतुरस्रजातिताला । ४५
३१ त्र्यस्रजातिताला । .. ४६
३२ चतुरस्रजातितालाना लक्षणानि । . .. ४७
३३ त्र्यस्रजातितालाना लक्षणानि । .. ५२
३४ देशीतालाना केरलभाषानुवाद । ५८
३५ वाद्यप्रकारा । ६९
३६ स्वरसप्तकोद्धार । ७१
३७ रागनामानि । ७३
३८ रागोत्पत्ति । . . ८३
३९ रागरागिणीप्रस्तार । ८४

श्री ।

प्रस्तावना ।

अनादिकालादारभ्यास्मिन् भारते वर्षे धर्मादिचतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थमनेकानि शास्त्राणि प्रवृत्तानि । तेष्वन्यतम सङ्गीतशास्त्र धर्मार्थकाममोक्षाणा सुलभमद्वितीयमतिरमणीय च साधनमिति शास्त्रान्तरेभ्यो वरीवर्ति । सङ्गीतशास्त्रस्य धर्मसाधनत्व "ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायत" (तै ब्रा ३-९-१४) इत्यादिश्रुतिभ्य सिध्यति । अर्थसाधनत्व देवतार्चनादिषु गीतादे परिग्रहात् आसर्वज्ञसदाशिवादामूढपशु विगलितवेद्यान्तरतयाऽऽनन्दाविर्भावकत्वेन हृद्यत्वाच्च लोकत सिद्धम् । कामसाधनत्व "तस्माद्गायन्त स्त्रिय कामयन्ते" इत्यादिश्रुतिवाक्येषु लोकेषु च सुप्रसिद्धम् । मोक्षसाधनत्व चास्य शास्त्रस्य

> वीणावादनतत्वज्ञ श्रुतिजातिविशारद ।
> तालज्ञश्चाप्रयासेन मोक्षमार्ग च गच्छति ॥

(याज्ञवल्क्यस्मृति ३-४-११५)

इति याज्ञवल्क्यस्मृते प्रतीयते ।

एव चानायासेनातीव हृद्यतया च चतुर्विधपुरुषार्थसाधकमेतादृश परमानन्ददायक रमणीय शास्त्रान्तर नास्तीत्यस्य शास्त्रस्याध्ययनाध्यापनादिना प्रचार सर्वत्र भारते सवृत्त ।

शास्त्रस्याऽस्याध्ययनाध्यापनसौकर्यार्थं महर्षिभिराचार्यैश्च भूरिशो ग्रन्था निबद्धा अद्यापि निबध्यन्ते च । प्राचीनेषु ग्रन्थेषु बहवो ग्रन्था. कालमहिम्ना नामशेषा सवृत्ता । अवशिष्टा प्राचीनानामाचार्याणा विद्यारतिं प्रगाढं पाण्डित्यं शास्त्रपरिश्रमाश्च द्योतयन्त स्थाने स्थाने ग्रन्थालयेषु सरक्षितास्तिष्ठन्ति । सङ्गीतशास्त्रस्याभिवृद्ध्यर्थं प्राचीनैराचार्यैर्निबद्धाना ग्रन्थाना सशोधन प्रकाशन चातीवोपकारकमिति बहुभि पण्डितै प्राचीना बहवो ग्रन्था प्रकाशिता । तथाप्यवशिष्यन्ते बहव । तेषा प्रकाशनमावश्यकमिति कृत्वाऽत्रत्ये प्राच्यविद्यामन्दिरग्रन्थालये विद्यमान. सङ्गीतचूडामणिनामकोऽप्रकाशितो ग्रन्थ प्रकाशयितुमुपक्रम्यते ।

अस्य **सङ्गीतचूडामणिग्रन्थस्य** पाठनिर्धारणार्थं निम्नोक्त एक एव ग्रन्थ उपलब्ध उपयोजितश्च ग्रन्थान्तरस्यानुपलब्धे । तथाहि । (१) **ऑफ्रेच**प्रणीते महति सूचिसागरे (Catalogus catalogorum) सङ्गीतचूडामणेर्ग्रन्थनिर्देशो नोपलभ्यते । (२) सशोधकवरेण्याना **गोडे**महोदयानामपि ग्रन्थस्यास्योपलब्धिस्थान न ज्ञातमासीदिति तेषा "सङ्गीतचूडामणिस्तस्य समयश्च" इति निबन्धात् (Studies in Indian Literary History Vol I by P K Gode P 211) प्रतीयते । (३) अस्य ग्रन्थस्य केवल प्रथमस्तालाध्यायो द्वितीयो रागाध्याय पञ्चमो नृत्याध्यायश्च इदानी समवाप्यन्ते इति रामकृष्णकविभिर्भरतकोशप्रस्तावनायामुक्तम् । परन्तु तैरुपलब्धिस्थानं न निर्दिष्टमिति तेषामयमुल्लेखो ग्रन्थान्वेषणार्थं नोपयुक्तस्तथापि तेषा सविधे ग्रन्थोऽयमासीदिति तै स्थाने स्थाने निर्दिष्टेभ्य सङ्गीनचूडामणिग्रन्थप्रमाणेभ्योऽभ्यवसीयते । (४) आन्ध्रसाहित्यपरिषत्पुस्तकालये सङ्गीतचूडामणेरेको ग्रन्थो विद्यते

इति कृष्णमाचार्यैं सस्कृतवाङ्मयेतिहासे प्रोक्तम् । (History of Classical Sanskrit Literature P 853 Para 1005) सोऽय ग्रन्थो नास्माभिर्बताविगत । (५) अनूपसस्कृतपुस्तकालये ग्रन्थोऽयं सङ्गृहीतस्तत्र प्रथमाध्याय सम्पूर्ण । द्वितीयस्तु खण्डितो वर्तते । इति '**जगदेकमल्लकृत सङ्गीतचूडामणि**' इति निबन्धादवगम्यते । (Sangītacūdāmani of Jagadekamalla by K Mādhava Krsna Śarmā—The Indian Historical Quarterly, Culcutta, 1944 P 87) अयमपि ग्रन्थो दुरासद सवृत्त ।

ग्रन्थवर्णनम् ।

१ वटोदरम् । प्राच्यविद्यामन्दिरम् । ग्रन्थाङ्क ९८९२ । ताडपत्रात्मक । मलयलिपि । गीर्वाणभाषा मलयभाषा च मध्ये । पत्राणि ६६ । प्रतिपत्र पङ्क्तय ८ । प्रतिपङ्क्त्यक्षराणि ३० ३२ । दैर्घ्यम् ९ अङ्गुलिमितम् । परिणाह —१३ अङ्गुलिमित । हस्ताक्षर रुचिरम् । पत्राणि त्रुटितानि जीर्णानि च । चतुश्शतवत्सरेभ्य प्राग्लिखितो भवेदिति प्रतीयते । अस्य प्रतिकृतिर्देवनागरीलिप्या सुगृहीतनामधेयै-नैकविधलिपिभाषादिकोविदै पण्डितवरैर्व्यङ्कटरमणशास्त्रिभिरत्रैव वर्षत्रयादूर्ध्वं विहिता ।

ग्रन्थकार ।

अस्य ग्रन्थस्य प्रणेता **कविचक्रवर्ती** कश्चित् । तथाहि ग्रन्थोपक्रमे प्रोक्तम् ।

श्रुतिस्वरग्रामसमग्ररागवर्णक्रमस्थानघनाभिरामम् ।
सङ्गीतचूडामणिमात्मराज्यकल्प विधत्ते **कविचक्रवर्ती** ॥

इति । ग्रन्थकारविषये किमपि निर्देशान्तर समग्रेऽपि ग्रन्थे न समुपलभ्यते ।

श्लोकोऽयं जगदेकमल्लकृते (क्रै श. ११३८–११५०) सङ्गीतचूडामणिग्रन्थे समुपलभ्यते । तथाहि

ईर्ष्यारोषकषायिताशयरमापादप्रणामप्रियो
राधापीनपयोधराश्रयनभ प्रस्पर्धिवक्ष स्थल ।

गोपीचित्तविनोदनव्यतिकरे गोपीकृतात्मा स्वय
देवानामपि देवता स भवता पुष्णातु विष्णु सुखम् ॥ १ ॥

हसीचामरनिम्नगातटगता यन्मूर्ध्नि विद्योतते
तत्फुल्लत कुन्दरुचिप्रतानजविनी (?)रम्या हिमाशो कला ।
(फुल्लत्कुन्दरुचिप्रतानजयिनी रम्या हिमाशो कला ।)

कर्ता विस्फुरदद्रिराजतनया नेत्रोत्सवाना भृश
स श्रेयासि तनोतु वस्त्रिभुवनक्षेमङ्कर शङ्कर ॥ २ ॥

हरस्य देहार्धधरापि वामा कामस्य कामान् परिपूरयन्ती
नारीषु साम्राज्यवशादिवासौ सिहासनस्था वरदा सुगौरी ॥ ३ ॥

श्रुतिस्वरग्रामसमग्ररागवर्णक्रमस्थानघनाभिरामम् ।
सङ्गीतचूडामणिमात्मराज्यकल्प विधत्ते **कविचक्रवर्ती** ॥ ४ ॥

[1] मतङ्गभोजप्रमुखै कृत यद्देशीकृतं लक्ष्यविकीर्णरूपम् ।
तदेव गम्भीरमतिस्फुटार्थं करोति राजा जगदेकमल्ल. ॥ ५ ॥

अथ सङ्गीतचूडामणिग्रन्थोऽतिविस्तृत प्रमाणभूतश्चासीदिति स्मर्यते। तस्येदानी तालरागनृत्ताध्याया समुपलभ्यन्ते प्रबन्धाध्यायो वाद्याध्यायश्च लुप्त । अस्माद्बहवो लक्षणश्लोका सङ्गीतसमयसारे पार्श्वदेवेनोदाहृता ।

अस्यैव जगदेकमल्लकृतस्य सङ्गीतचूडामणिग्रन्थस्य प्रकृतो ग्रन्थ खण्डितस्वरूप इति प्रतीयते । तत्र हेतव —

१ प्रकृते ग्रन्थे प्रबन्धाध्यायोऽपूर्ण । भरतकोशे समुद्धृताना बहूना वचनानामत्राऽविद्यमानत्वात् ।

२ रागाध्याये रागनामधेयान्यत्र केवल समुपलभ्यन्ते । रागलक्षणादिक नास्ति । भरतकोशे यानि रागलक्षणानि जगदेकमल्लस्य समुपलब्धानि तानि टिप्पण्या प्रदर्शितानि ।

३ वाद्याध्याये श्लोकत्रयमत्र दृश्यते ।

४ नृत्ताध्याय सर्वथा नास्ति ।

५ तालाध्याय· सविस्तरो विद्यते ।

अथ जगदेकमल्लो अभिलषितार्थचिन्तामणिकारस्य सोमेश्वरस्य पुत्र कल्याणनगरे (११३८-११५० क्रै श) राज्य चकार इति ज्ञायते इतिहासग्रन्थेभ्य ।

परमप्रामाणिकेन सङ्गीतरत्नाकरकारेण शार्ङ्गदेवेन सङ्गीतग्रन्थकाराणा नामावलौ ‘ परमर्दी च सोमेशो जगदेकमहीपति ’’ इत्यत्र जगदेकमहीपतिपदेन जगदेकमल्लस्य प्रमाणभूतग्रन्थकारत्वेन निर्देश कृत । निर्देशश्चाय सङ्गीनचूडामणिग्रन्थस्य सङ्गीतशास्त्रे महत्व प्रख्यापयति ।

ग्रन्थ ।

अस्य ग्रन्थस्य पाठनिर्धारणार्थं उपरिनिर्दिष्ट एक एव ग्रन्थ आदर्शतया आसीत् । सोऽपि बहुषु स्थानेष्वशुद्धो लुप्ताक्षरो कीटभक्षितश्च । अत एव पाठनिर्णयकार्यं सङ्गीतमकरन्द–रत्नाकर–भरत–मतङ्ग–दत्तिल–समयसार-औमापतादिग्रन्थाना कविरामकृष्णसम्पादितभरतकोशस्य च साहाय्येन यथामति सम्पादितम् । शुद्ध पाठ स्थले स्थले कुण्डलीकृत्य प्रदर्शित । विषमस्थलानि सम्यगवबोधार्थं टिप्पण्यादिभि परिष्कृतानि । ग्रन्थस्याऽस्याऽतिप्राचीनत्वात् प्राचीनसङ्गीतसम्प्रदायस्य चोत्सन्नत्वात् अस्य ग्रन्थस्य सशोधने कियान् परिश्रम इत्यत्राऽस्मिन् शास्त्रे कृतभूरिपरिश्रमा विद्वास एव प्रमाणम् ।

‘ गीत वाद्य च नृत्य च त्रय सङ्गीतमुच्यते ’ इति वचनानुसारेण प्रबन्धतालरागवाद्यनृत्ताध्यायै समग्रस्य सङ्गीतशास्त्रस्य प्रतिपादनात् सङ्गीतचूडामणि सङ्गीतग्रन्थाना चूडामणिरेवासीत् । प्रकृते ग्रन्थे भूयान् विषयो विलुप्त । यावानवशिष्यते तस्य विमर्श इदानीं प्रस्तूयते ।

सङ्गीत द्विधा मार्गो देशी इति । तत्र यद्यपि ग्रन्थकारेण देशेषु देशेषु नरेश्वराणा० इति श्लोके (स० चूडा० १३) देशीसङ्गीतलक्षणमेव प्रोक्त तथापि देशीतालाना मार्गतालाना च प्रतिपादनात्

[1] Sangītacūdāmani of Jagadekamalla by K Mādhava Krsna Śarmā—The Indian Historical Quarterly, Calcutta, 1944 P 87

मार्गसङ्गीतस्यापि विचार कृत. । ग्रन्थेऽस्मिन् प्रथममुपोद्घात अनन्तर प्रबन्धप्रकरण तालप्रकरणं वाद्यप्रकरण रागप्रकरण चेति चत्वारि प्रकरणानि सन्ति ।

एतादृश प्रकरणविभागो ग्रन्थे शङ्खतो यद्यपि नोपदर्शितस्तथापि तत्र तत्राऽस्माभि. प्रकरण-विभागावबोधार्थ कुण्डलीकृत्य प्रदर्शित ।

तत्रोपोद्घाते गीतमाहात्म्यं स्वरत्रैविध्यं नादस्वरूप नादप्रकाराश्च निरूपिता । नादस्थानानि श्रुतय शुद्धा विकृताश्च स्वरास्तेषा कुलानि जातयो वर्णा द्वीपानि ऋषि दैवत छन्दासि विनियोगाश्च ग्रामा मूर्च्छनास्ताना इत्यादिक लुप्त प्रतीयते । तथापि भरतकोशे कञ्चिनी, कला, घना, चालनिका, चित्रा, नान्दी, बाला, मधुकरी, मागधी (माववी), मात्रा, माला, मैत्रा, वर्तिका, विचित्रा, विजया, शार्ङ्गरवा, शिवा, सरघा, सुमुखी चेत्यादय श्रुतय , सप्तस्वराणा मन्त्रा वर्णा दैवतानि रसा स्थानानि ऋषय-श्छन्दासि ध्यानानि इत्यादिक च जगदेकमल्लोक्त प्रमाणतयोपन्यस्त दृश्यते तस्मात् जगदेकमल्लेन प्रकरणमिद सविस्तरमुपनिबद्धमित्यनुमातु शक्यते ।

प्रबन्धप्रकरणे १०१ प्रबन्धाना नामान्येव परिगणितानि । लक्षणादिकं नास्ति । लक्षणादि-भागोऽस्माद्ग्रन्थाल्लुप्त । भरतकोशे प्रबन्धाना लक्षणानि समुपलभ्यन्ते ।
तथाहि—

वृत्तम्—

छन्दोऽनुसारितालेन ललित येन केनचित् ।
स्वरैर्युक्त वियुक्त वा वृत्त गायन्ति कोविदा ॥

श्रीरङ्ग —

प्रस्तारेण स्वरादीना यदि प्रान्ते पदादिका ।
रागैस्त्रिभिस्त्रिभिस्ताले श्रीरङ्ग कथितस्तदा ॥

अभिनन्द —

य पाटैस्तेनकैर्युक्त प्रयुक्तो गीतकोविदै ।
अभिनन्दोऽभिनन्देन तालेनैष विभूषित. ॥

अङ्कध्वनि । आमोद । उमातिलक । एकताली । एला । कन्दुक । चतुर्मुख । चतुष्पदी । चित्रकरणम् । झोम्पट । डेङ्की । तेन्नकरणम् । द्विपदी । धट । ध्वनिकुट्टिनी । पञ्चतालेश्वर । पञ्चानन. । पाटकरणम् । मनोरम । रागकदम्बक । लोष्ठी । विजय । विजयश्री । विलम्भ (लम्भक.) । शरभ-लीलक । श्रीविलास । सिहपद । सिहलील । सुदर्शन. । हर्षवर्धन । इति । एतेषा लक्षणानि भरत-कोशादवगन्तव्यानि विस्तरभयादत्र नोल्लिखितानि । एतावता प्रमाणजातेन मूलग्रन्थे १०१ प्रबन्धाना लक्षणानि भवेयुरिति कल्पयितु शक्यते ।

तालप्रकरणे तालशब्दनिरुक्ति , जाति-कला-मार्ग-ग्रह-लय-यति-प्रस्तारास्तालप्राणाश्च निरूपिता । सङ्गीतमकरन्द-रत्नाकर-दर्पणादिषु १० तालप्राणा प्रतिपादिता । तेष्वस्मिन् ग्रन्थे काल , क्रिया, अङ्गानि चेति प्राणत्रय नास्ति । अनन्तरं १०१ एकोत्तरशततालाना नामानि परिगणितानि । अनुक्रमेण च लक्षणान्यपि प्रदर्शितानि । एते ताला सङ्गीतमकरन्दे लक्ष्यलक्षणसहिता समुपलभ्यन्ते । भरत-

नाट्यशास्त्रे ६० ताला १०१ तालेषु मुख्यतयोक्ता । आदिभरते भरतार्णवे च १०८ ताला, सङ्गीत-रत्नाकरे १२० ताला प्रोक्ता । तत्र क्रमेण सप्तताळाना एकोनविंशतिताळाना चाविक्य विद्यते । सङ्गीतसमयसारसदृशेऽर्वाचीने ग्रन्थे १०१ ताला एव सङ्गृहीता ।

तदनु १०१ प्रबन्धताला सलक्षणं सङ्कीर्तिता । एते औमापतेऽपि दृश्यन्ते ।

ततश्चचत्पुटादय पञ्च मार्गताला सप्रकारा लक्षिता ।

अनन्तरं चतुरस्र-त्र्यस्रजातिताला सलक्षणं वर्णिता । ततश्च प्रथमोक्ताना देशीताला ना केरलभाषयाऽनुवाद सगृहीत । मार्गतालाद्देशीतालस्य वैषम्यं पण्डितेन चतुरकल्लिनाथेन

देशीतालस्तु लघ्वादिमितया क्रियया मत ।
यथाशोभं कास्यतालध्वननादिकया मत ॥ ५-२३५

इति सङ्गीतरत्नाकरश्लोकव्याख्यायामुपपादितमिति तदेव व्याख्यान अत्रोदाह्रियते ।

" **देशीतालस्त्वित्यादि** । अत्र 'तु' शब्दो मार्गतालात् देशीतालस्य वैषम्यद्योतनार्थ । तच्च वैषम्य '**यथाशोभ लघ्वादिमितया क्रियया मत**' इति **यथाशोभ कास्यतालध्वननादिकया मत** इति च विशेषणद्वयेन द्रष्टव्यम् । अत्र **यथाशोभमिति** पद देहलीप्रदीपन्यायेन काकाक्षिन्यायेन वोभयतो योजनीयम् । तत्र **यथाशोभ लघ्वादिमितयेत्यस्यायमर्थ** । अत्र शोभाशब्देन गीतावयवेषु तालावृत्तीना कालसाम्यनिबन्धना सहृदयहृदयङ्गमोच्यते । तामनतिक्रम्येति यस्मिन् गीतावयवे यावदक्षरमितया मात्रया कास्यतालसाम्य भवति तत्र मार्गे पञ्चलघ्वक्षरोच्चारमिता मात्रा नियतत्वेन कथिता । क्वचित्तु ततोऽपि न्यूनया चतुर्लघ्वक्षरोच्चारमितया कालसाम्यम् । अन्यत्र तु ततोऽप्यधिकया षड्लघ्वक्षरोच्चारमितया । यत्र यथा शोभा भवति तामनतिक्रम्य । **लघ्वादिमितयेति** । आदिशब्देन गुरुप्लुतद्रुता गृह्यन्ते । अत्राल्पग्रहणे द्रुतादीति वा महद्ग्रहणे प्लुतादीति वा वक्तव्ये लघ्वादीति वचन देशीतालेषु ग्रहणमोक्षयोर्लघोरेव प्राधान्यद्योतनार्थम् । तेन केवलद्रुतात्मकेऽपि ताले द्रुतद्वय लघूकृत्य ग्रहमोक्षौ कुर्यादिति सम्प्रदायो वेदितव्य । अत्रोक्तस्य मात्राप्रमाणभेदस्य तालविशेषनिष्ठत्वेनोदाहरणमुत्तरत्र तालाना पौनरुक्त्यपरिहारावसरे करिष्यते । **यथाशोभं कास्यतालध्वननादिकयेति** । कास्यतालध्वनने या शोभा क्वचिन्मुक्तनादत्वेन क्वचिद् गृहीतनादत्वेन क्वचिद् विघातेषु करक्रियाविशेषेण क्वचिद् विघाते घातकल्पनया च जायते । ता शोभामनतिक्रम्य कास्यतालस्य ध्वननाद् विस्मयवैचित्र्यजनिताश्चर्यवान् मतो लोकसम्मत इति मार्गतालाद् वैषम्य देशीतालस्य । "

ग्रन्थेऽस्मिन् दर्पण-मदन-नि सारुक-हसलीलादितालाना लक्षणेषु नामभेदेप्यर्थभेदाभावात् अर्थपौनरुक्त्य प्रतीयते तस्य परिहार सप्रमाण कल्लिनाथेन प्रतिपादित इति स एवात्र उपन्यस्यते । तथाहि ।

इह पुनरुक्ततया परिगणितेषु कुडुक्कादितालेषु स्थिताना लघ्वादीना देशीगतत्वेनाऽनियतप्रमाणत्वात् प्रमाणभेदेनापि स्वरूपभेदादर्थपौनरुक्त्याभावाददोष इति । .... किञ्चित् क्वचिद् गीतादावेकस्यैव तालस्यावृत्तिषु प्रमाणभेदो दृश्यते । क्वचिदेकस्यामप्यावृत्तौ लघ्वादिष्वशेषु प्रमाणभेदो दृश्यते । एतत्सर्वं देशीत्वस्य भूषणमेव न दूषणमिति देशीतालरहस्यमाचार्याभिमतमवगन्तव्यम् ।

वाद्यप्रकरणं श्लोकत्रयात्मकमेव विद्यते। तत्र तत-विततादिवाद्यप्रकारा उपवर्णिता ।

रागप्रकरणे स्वरसप्तकोद्धारो वर्णित स च मतङ्गोक्तबृहद्देश्यामागमेषु च उपवर्णितो दृश्यते। ततो मध्यमादिरागादारभ्य शुद्धरागपर्यन्त २९ रागाणा नामान्युक्तानि। ग्रन्थान्तरे शुद्धरागा ३६ परिगणिता । अत्र सप्त नामानि लुप्तानीत्यनुमीयते। ततश्च रागाणामुत्पत्तिरनुक्रान्ता। सापि श्लोकचतुष्टयादूर्ध्वं नोपलभ्यते। अनन्तर रागरागिणीप्रस्तार सविस्तर उपवर्णित । एतावदेव ग्रन्थस्य स्वरूपम् ।

भरतकोशे निम्नोक्ताना ९४ रागाणा लक्षणानि समुपलभ्यन्ते । अन्धाली-लिका। अवस्थान-वराटिका। आदिकामोदा। आभीरी। आम्रपञ्चम । उत्पलिनी। कच्छोली। कम्भरीति । कर्णाटगौड । कर्णाटबगाल । काम्भोजी। कालिन्दी। कुन्तलवराटी। खसिका। गान्धारगतिका। गुण्डक्रिया। गुरुञ्ज । गुर्जरी। गोल्ली। गौड । गौडी। घण्टारव । छाया। छायातोडी। छायानट्टा। छायावेलावली। छोहारी। टक्कसैन्धवी। डोम्बक्रिया। तरङ्गिणी। तुरुष्कतोडी। तोडी। त्रिणेत्रकृति । दक्षिणगुर्जरी । दीप । देवकृति । देशदेवाल । देशवालगौड । देशाख्या। देशी। देशीहिन्दोल । द्राविडगौड । द्राविडवराटिका। धन्यासिका। ध्वनि । नागध्वनि । नाटनारायणी। नाटा। नादान्तरी। नीलोत्पलिनी। पुलिन्दी। पुन्नाट । पौराली। प्रतापवराटिका। प्रतापवेलाउलि । प्रथममञ्जरी। बृहद्दाक्षिणात्या। भम्माणी। भिन्नाभीरी। भुञ्छी। भैरवी। मध्यमादि । मल्लार । मल्लारि । महाराष्ट्रगुर्जरी। मार्गहिन्दोल । माहुरी। मेघरञ्जिका। रङ्गरीति । रामक्री। रीतिकैशिकी । लघुदाक्षिणात्या। ललिता। वराटिका। वेगरञ्जिका। वेलाधूलि । शङ्कराभरण । शाम्बरी। शुद्धबगाल । शुद्धभाषा। शुद्धवराटी। श्रीकण्ठी। श्रीराग.। सालवाहनी। सिंहलीला। सैन्धववराटी। सैन्धवी। सोमराग । सौराष्ट्रिका। सौराष्ट्री। स्वभावकृति.। स्वरसैन्धवी। हस्तस्वरवराटिका। हर्षपुरी।

जगदेकमल्लो भाषाङ्ग-क्रियाङ्गभेदेन लक्ष्ये दृष्टरागाणा १०१ एकोत्तरशत सम्यङ् निरूपयामास इति सगीतसुधाकारेण रघुनाथभूपेनोक्तम्। अत्रानुक्ताना ७ सप्तरागाणा लक्षणानि गवेषणीयानि।

रागाणा प्रातर्गेया सायगेया प्रहरगेयाश्चेति विभाग प्रदर्शित ।

प्रातर्गेया रागा —

देशाक्षी भैरवी शुद्धा सालगाख्या च भैरवी।
देवक्री रक्तहसी च माहुरी रागरञ्जनी ॥
एते सूर्याशतो जाता सायकाले तु निन्दिता ।
प्रगायन्ति प्रभाते य स नर सुखमेधते ॥

भरतकोश । पृ ४०५

सायंगेया रागा —

शुद्धनट्टा सालगा च नाटा शुद्धवराटिका।
वराटिका द्राविडी च देशी नागवराटिका ॥
छायावराटिका च स्यादाहर्यन्धालिका मता।
मल्लारिका तदा छाया गौडी कर्णाटिकाह्वया ॥
गौडो मालवगौडश्च रामक्री रीतिरुत्तरा।
छाया रामकृती रङ्गछाया स्वरवराटिका ॥

कर्णाटाह्व(य)बङ्गालसहिताश्चन्द्रमोऽशुजा ।
सायमेते प्रगातव्यास्तस्य श्रीरतुला भवेत् ॥
एतान्प्रात परित्यज्ये (जेत्) वृद्धिकामीह मानव ।
अनिरुक्ते तु रागाणा न वेलानिर्णय क्वचित् ॥

भरतकोश । पृ ७२०

प्रहा(ह)रगेया रागा·—

प्रहा(ह)रैकोदयादर्वाक् प्रहा(ह)रैकोदयोपरि ।
देशाक्षी भैरवी शुद्धा सालगा च प्रगीयते ॥
वराटिका तथा शुद्धा द्राविडी नागसञ्ज्ञका ।
प्रहा(ह)रोपरि गातव्या मल्लारी शाबरी तथा ॥
अन्धालिका रामकृतिश्छायानट्टा गुरुञ्जिका ।
मध्याह्नात्परतो गेया गौडरागाणि यानि च ॥
त्रियामोपरि गातव्या शुद्धसालगनाटिका ।

भरतकोशः । पृ ४०४

भरतकोशे जगदेकोक्त प्रसन्नादि· प्रसन्नान्त इति वर्णालङ्कारद्वयमुपन्यस्तम्। आवर्त —कोकिल —चक्राकार —जव —निर्दोष —पद्माकार —महावज्र·—वारिद —सदानन्द —सीर इत्येते वर्णालङ्कारा प्रतापसिंहप्रोक्ताश्चोल्लिखिता । जगदेकमल्ल एव स्वकीये ग्रन्थे बहुषु स्थलेषु प्रतापपृथिवीभुजा इति पदेन आत्मान विशिनष्टि । अत स एवाय प्रतापसिंह इति भाति ।

अस्य सङ्गीतचूडामणे प्रमाणतयोपन्यास भरतशास्त्रग्रन्थे तालपदिकाया सङ्गीतसमयसारे नैषधीयचरितकाव्यस्य विद्याधरीटीकाया च दृश्यते इति डॉ० गोडे महोदयाना सङ्गीतचूडामणिस्तस्य समयश्चेति निबन्धाज्ज्ञायते। तेन तस्मिन् काले ग्रन्थोऽय विद्वद्भिरपि अतिप्रमाणतया परिगृहीत आसीत्। एते चोपन्यासा सङ्गीतशास्त्रग्रन्थेषु अस्य ग्रन्थस्य महत्वद्योतनाय पर्याप्ता इत्यलमतिपल्लवितेन ।

अस्मिन् ग्रन्थसम्पादनकार्ये सम्प्रति रामायणविभागाध्यक्षै प्राच्यविद्यामन्दिराध्यक्षचरै श्रीमद्भिर्गोविन्दभट्टमहोदयैरादित एव महत् साहाय्यमाचरितमिति तेषा सर्वथाऽधमर्णोऽस्मि । प्राच्यविद्यामन्दिराध्यक्षै श्रीमद्भि डॉ भोगीलाल साडेसरामहोदयै तथैव साहाय्यपरम्परयाऽनुगृहीतोऽहमिति तेऽतीव धन्यवादार्हा । उपाध्यक्षै श्रीमद्भि डॉ उमाकान्त शाह महोदयैर्ग्रन्थसम्पादनार्थ पुस्तकादिप्रदानेन अनेकसूचनादिभिश्च बहुश उपकृतोऽस्मीति तेऽप्यतीव धन्यवादार्हा । विद्वद्वर्यैर्वेङ्कटरमणशास्त्रिभिस्तथा न्यायभूषण साहित्यशिरोमणिभि श्रीमद्भी राघवन् नम्बियारमहोदयै मलयलिपिलिखितस्याऽस्य ग्रन्थस्य पाठनिर्णयार्थ नैकश साहाय्यमाचरितमिति तेषामुपकारा न कदापि विस्मर्तु शक्यन्ते। अन्ते च मुद्रणालयव्यवस्थापकै· श्रीमद्भी रमणलाल पटेल महाशयैर्ग्रन्थस्यास्यातिक्लेशावह मुद्रणकार्यमपि अतिरुचिरं सम्पादितमिति तेऽपि भूरिशो धन्यवादमर्हन्ति ।

छिपवाड, अकोलकर-वाडा,
वटोदरम् । ता. ५-६-१९५८

दत्तात्रेय काशीनाथ वेलणकर

श्री ।

सङ्गीतचूडामणिः ।

हरि. (ॐ)

श्रीगणपतये नमः ।

अविघ्नमस्तु ।

देव स द्विरदाननोऽस्तु भवतामिष्टार्थससिद्धये
नि.साधारणभक्तियुक्तमनसा विघ्नौघशान्तिप्रदः ।
यस्याऽऽभाति विलोलकर्णयुगलत्रस्ता कलक्काणिनी
भृङ्गाली मदडिण्डिमध्वनिरिव व्यापारयन्ती पुर ॥ १ ॥

श्रुतिस्वरग्रामसमग्ररागवर्णक्रमस्थानघनाभिरामम् ।
सङ्गीतचूडामणिमात्मराज्यकल्पं विधत्ते **कविचक्रवर्ती** ॥ २ ॥

(अथ देशीसङ्गीतलक्षणम् ।)

देशेषु देशेषु नरेश्वराणा कुर्याज्जनानामपि वर्तते (वर्तन) या ।
गीत च वाद्यं च तथा च नृत्तं (नृत्य) देशीति नाम्ना परिकीर्तिता सा ॥ ३ ॥

(अथ गीतमाहात्म्यम् ।)

गीतस्यानुगत वाद्यं नृत्तं (नृत्य) वाद्यानुगामि यत् ।
तस्माद् गीतस्य मुख्यत्वं प्रशंमन्ति मनीषिणः ॥ ४ ॥

श्रीविष्णुरूपः खलु सामवेदस्तस्मात्समुत्पन्नमिद हि गीतम् ।
तद्देवताना पुरतः प्रगीतं भक्त्या बुधा. स्वर्गदमामनन्ति ॥ ५ ॥

पुरुषस्येन्द्रियाणा च महाभूतगणस्य च ।
गीतेनानवगीतेन जायते प्रीतिरुत्तमा ॥ ६ ॥

पुरुषे प्रीणिते साक्षात् प्रीणित पुरुषोत्तम. ।
कर्ता पालयिता हर्ता भुवनत्रितयस्य स ॥ ७ ॥

इन्द्रियप्रीणनात् प्रीतं स्यान्महाभूतपञ्चकम् ।
पृथिव्या प्रीणिताया तु प्रीणिता पर्वतादय ॥ ८ ॥

अप्सु प्रीतासु सर्वासु तोषिता सागरादय. ।
तेजसि प्रीणिते प्रीता भवेयुर्भास्करादय ॥ ९ ॥

तोषिते मारुते सम्यक् प्राणिन प्रीतिमाप्नुयु ।
आकाशे प्रीणिते प्रीतं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ १० ॥

योगध्यानादिक यस्मात् सर्वलोकानुरञ्जनम् ।
तस्मादनन्तफलदं गीतं स्याद् भुक्तिमुक्तिदम् ॥ ११ ॥

ससारे सारभूतं यच्छ्रवणामृतमुत्तमम् ।
न वेत्ति गीत यो मूढस्तस्य जन्म निरर्थकम् ॥ १२ ॥

(अथ स्वरत्रैविध्यम् ।)

सप्तस्वरात् क्रमात् गीत स्वरास्ते त्रिविधा मता. ।
सचेतनोद्भवाः केचित् केचिन्निश्चेतनोद्भवा ॥ १३ ॥
उभयप्रभवाः केचिन्मुख्यास्तेषु शरीरजा ।

(अथ नादस्वरूपम् ।)

शरीर(रा)ना(न्ना)दसभूतिर्गीतं नादात् प्रवर्तते ॥ १४ ॥

नादो बिन्दुः स्वरा रागा. सभवन्ति शरीरत' ।
स्वरो गीतं च वाद्यं च तालश्चेति चतुष्टयम् ॥ १५ ॥

न सिध्यति विना नादं तस्मान्नादात्मकं जगत् ।
अग्निमारुतयोर्योगा(गाद्) भरे(वे)न्नादस्य सम्भवः ॥ १६ ॥
बिन्दुरुत्पद्यते नादान्नादान्निखिलवाङ्मयम् ।

(अथ नादशब्दनिष्पत्तिः ।)

नकारः प्राण इत्युक्तो दकारो वह्निरुच्यते ॥ १७ ॥

अर्थोऽयं नादशब्दस्य सङ्केतात् परिकीर्तित ।
स च पञ्चविधो नादो **मतङ्ग**मुनिसम्मत ॥ १८ ॥

(अथ नादप्रकारा ।)

अतिसूक्ष्मश्च सूक्ष्मश्च पुष्टोऽपुष्टश्च कृत्रिमः ।
अतिसूक्ष्मो भवेन्नाभौ हृदि सूक्ष्म प्रकाशते ॥ १९ ॥

पुष्टोपि युज्यते कण्ठे त्वपुष्टि(ष्ट)श्शिरसि स्मृत ।
कृत्रिमो मुखदेशे तु स्थानदेनन (भेदेन) भासते ॥ २० ॥

॥ श्रीः ॥

|| श्री ||

(अथ प्रबन्धप्रकरणम् ।)

एक एव प्रबन्धश्चेत् प्रकीर्णो वर्ज्य(र्ण्य)ते बुधै ।
उद्देशस्तु प्रबन्धानामधुना क्रियते मया ॥ २१ ॥

प्रथम(मो) मातृकाख्य. स्यात् पञ्चतालेस्व (श्व)रा (र) स्ततः ।
गद्य वृत्तं दण्डक स्यादार्या कन्दस्तत परम् ॥ २२ ॥

हयलीलेभलीला च विजयो हरिपूर्वक. ।
तत क्रौञ्चपदाभिख्य कलहसस्ततो भवेत् ॥ २३ ॥

तत. सिंहपदश्च(श्च)क्रवालश्च जयमालिका ।
सिंहविक्रमनामाथ कथिता स्तवमञ्जरी ॥ २४ ॥

गाथा द्विपथकश्चैव मल्लिका द्विपदी थ(घ)ट' ।
चर्चरी बन्ध(द्ध)नी चैव तत' प्रोक्ता चतुष्पदी ॥ २५ ॥

वस्तुनामप्रबन्धस्य करण स्वरपूर्वकम् ।
ततश्च पाटकरण बन्धारयं (ख्य) करणं तत. ॥ २६ ॥

अन्यत्स्वरपदाख्य च करणं परिकीर्तितम् ।
तथान्यच्चित्रकरण करणं तेत्र (न) पूर्वकम् ॥ २७ ॥

करण मिश्रपूर्व च वर्तन्यथ विवर्तनी ।
स्वरार्थ एला ढोकी (ढेङ्की) च तथैव ध्वनिकुट्ट(ट्टि)नी ॥ २८ ॥

डों(झों)बडो लाभको (लम्भको) रासश्चैकताल्यङ्कता (चा) र(रि)णी ।
चतुरंग (रङ्गः) स्वराङ्गश्च त्रिभङ्गिस्तु विचित्रक. ॥ २९ ॥

ततो रागकदम्बः स्यात् भवेत्तालार्णवस्ततः ।
रससन्दोहसंज्ञश्च मण्डनश्च चतुर्मुखः ॥ ३० ॥

तत. स्याद्वर्णसरकस्ततो हरविलासक
*पञ्चहस्तिस्तत. प्रोक्त तत' पञ्चानको (नो)भवेत् ॥ ३१ ॥

श्रीरङ्गो गदितस्तस्माद् उमातिलकनामक ।
स्यात् श्री (च्छ्री) विल(ला)स शरभलीलोऽन्यस्सिंहलीलक. ॥ ३२ ॥

विजयश्च जयश्रीश्च तथान्यो हर्षवर्धन ।
श्रीवर्धन प्रतापादिवर्धनोऽथ मनोरम ॥ ३३ ॥

प्रमोदश्च ततोऽप्यन्यौ द्वौ सुदर्शनकन्दुकौ ।
आमोदोऽकन्धुश्चैव (ङ्कध्वनिश्चैव) ततस्त्रिपथकाभिध. ॥ ३४ ॥

अभिनन्द शुक शारी रणरङ्गोऽथ नन्दन ।
हसलीलोऽथ वर्ण. स्यात् सिहविक्रान्तसञ्ज्ञकः ॥ ३५ ॥

शुकचञ्चुचै(श्चै)कपादो नत्त(र्त)नस्तदनन्तरम् ।
वीरश्रीर्नत्त(र्वर्त)नानन्दो ललितो हसक.(त) पदम् ॥ ३६ ॥

नन्दश्च मङ्गलाचारो धवलो मङ्गलाभिध ।
वदनो(न')त्सबन्धा(सपडा)ख्यश्च चर्या राहसिका (रासकिका) तथा ॥३७॥

नि(त्रि)पदी षट्पदी चैव मोळ(ल) (ट्ट)श्चो(ट्टो घो)ल्लरिका तथा ।
मो(लो)ल्लिर्दन्तीति वस्तूनामुक्तमेकोत्तरं शतम् ॥ ३८ ॥

(अथ मातृकाप्रकाराः)

दिवा(व्या) च मानुषी चान्या दिव्यमानुषिका व(प)रा ।
दिव्या सस्तुतया वाचा दिव्यैस्तालैर्विभूषिता ॥ ३९ ॥

मानुषी प्राकृतोक्त्यैव तालैर्देशीगतैर्भवेत् ।
भाषावैचित्र्यसंयुक्ता देशी या दिव्यमानुषी ॥ ४० ॥

मार्गदेशीगतैस्तालैर्मातृका परिगीयते ।
वेदान्तसिद्धान्तसमस्तमन्त्र(न्त्रा)गन्धर्ववृन्दै. सह नारदाद्यै. ।
वेदाश्च सर्वे परितोषभाजो भवन्ति गीते खलु मातृकायाः ॥ ४१ ॥

---

* पञ्चभङ्गी इति पाठ. पञ्चहस्ति. इत्यपेक्षया साधु । रत्नाकरेऽपि अयमेव पाठोऽस्ति

श्री ।

(अथ तालप्रकरणम् ।)

विष्णुं लोकगुरु प्रणम्य शिरसा सन्मार्गसन्दर्शकं
कीर्तिप्रीतिकरं जनस्य लघुना कामेन कामप्रदम् ।
सेव्य स्याद्यतिभिर्द्रुतप्लुतपदन्यासाप्तलोकत्रय
तालाना कथयामि लक्षणमह पूर्वोक्तशास्त्रक्रमात् ॥ ४२ ॥

(अथ तालशब्दनिष्पत्ति ।)

तालशब्दस्य निष्पत्ति प्रतिष्ठार्थो(र्थे)न धातुना ।
गीतं वाद्यं च नृत्त (त्य) च भाति ताले प्रतिष्ठिन (तम्) ॥ ४३ ॥

(अथ तालप्राणा ।*)

ताल. कालस्य यन्मान मापा–(मात्राजं) हि क्रियाकृतम् ।

(अथ जातयः ।)

त(च)तुरश्रस्ततस्त्र्यश्रो मिश्र· खण्डाभिधस्तथा ॥ ४४ ॥

चतुर्विधो भवेत्तालस्तत्स्वे(स्व)रूपं निरूप्यते ।
तत्र चच्चत्पुटः प्रोक्तश्चतुरश्रो(स्रो) मनीपिभि ॥ ४५ ॥

स त्रिधैककलः पूर्वं(र्वो) द्विकलश्च चतुष्कलः ।
तथा चाचपुटस्त्र्यश्र(स्र)स्तस्य भेदा भवन्ति षट् ॥ ४६ ॥

गुरुत्रयात् समारभ्य द्विगुणं द्विगुणं क्रमात् ।
यावत् षण्णवतिस्तस्मिन्नेवं षड्भेदका. क्रमात् ॥ ४७ ॥

युग्मौजमिश्रणामिश्रस्ताल. प्रोक्तो विचक्षणै. ।
विश्लिष्टो(ष्टै र)प्यव(वि)श्लिष्टैस्तालङ्गैर्य(र्यो) द्रुतादिभिः ॥ ४८ ॥

कालो मार्ग क्रियाङ्गानि ग्रहो जाति कला लयः ।
यति प्रस्तारकश्चेति तालप्राणा दश स्मृता ॥ स दर्पणम् श्लो ६३१

क्रियते बहुभङ्गीभि· स ताल खण्डसञ्ज्ञक· ।

(अथ मात्रालक्षणम् ।)

लघ्वक्षराणा पञ्चाना मानमुच्चारणे हि यत् ॥ ४९ ॥

तत्प्रमाणा परिज्ञेया मात्रा तालगता बुधै ।
(कला च) सर्वमाख्योय(सैव मार्गे यां) ध्रुवशब्देन चोच्यते ॥५०॥

(अथ मार्गा ।)

दक्षिणो वार्त्तिकश्चित्रस्ततश्चित्रतरो मत ।
तथा चित्रमत(तम)श्च स्यादतिचित्रतमो(मः) पर· ॥ ५१ ॥

षडेवं कथिता मार्गास्तत्स्वरूपं निरूप्यते ।
अष्टमात्र (त्रा) कला ज्ञेया मार्गे दक्षिणसञ्ज्ञके ॥ ५२ ॥

वार्तिके स्या(स्याच्)चतुर्मात्रा कला चित्रे द्विचि(मा)त्रिका ।
मात्रा चित्रतरे च स्यादर्ध्दा चित्रतमे तत ॥ ५३ ॥

अतिचित्रतमे मार्गे कला तु द्रुतसञ्ज्ञिता ।

(अथ ग्रहा· ।)

ग्रहस्त्रिधा समोऽतीतस्तथाऽनागत इत्यपि ॥ ५४ ॥

गीते वाद्ये च नृत्ते(त्ये) च ... .(सममेव) प्रवर्तते ।
यस्ताल स च विज्ञेय समग्रहसमाह्वय· ॥ ५५ ॥

किञ्चिद्गीते समारब्धे वाद्ये नृत्तेऽथवा पुन ।
ग्रहणं यत्र तालस्य सोऽतीतग्रह इष्यते ॥ ५६ ॥

योऽलंकारेण गीते स्यात् तकारेण च वादने ।
नृत्येऽङ्गवर्त्तनैस्सार्ध्दं स तालोऽनागतग्रह ॥ ५७ ॥

(अथ लय ।)

तालान्तरालवर्त्ती य· कालोऽसौ लयनाह्वय· ।
त्रिविधः स च विज्ञेयो द्रुतो मध्ये(ध्यो) विलम्बितः ॥ ५८ ॥

(अथ यति· ।)

लययानयति सम्यक् कथित(ता)**दत्तिवा(ला)**दिभि· ।
समा स्रोतोवहाख्या च गोपुच्छा चेति सा त्रिधा ॥ ५९ ॥

(अथ प्रस्तार ।)

प्रस्तारे(ता)लसम्बन्धि ह्यक्षर(रं)स्याच्चतुर्विध(धम्) ।
सञ्ज्ञया तत्परिज्ञेय द्रुतं लघु गुरु प्लुतम् ॥ ६० ॥

प्रत्येकं च द्रुतादीना भवेत् पर्यायपञ्चकम् ।
अर्धमात्रं द्रुत व्योम व्यञ्जनं बिन्दुकं तथा ॥ ६१ ॥

मातृ(त्रि)क सरल ह्रस्वं लघु व्यापकमित्यपि ।
द्विमात्रिक कला वक्रं गुरु दीर्घमिति स्मृतम् ॥ ६२ ॥

सामोद्भवं प्लुतं दीप्त तथा त्र्यंश त्रिमात्रिकम् ।
द्रुते स्याद्देवता शम्भुर्लघुन्यद्रिपतेः सुता ॥ ६३ ॥

गौरा(री)शिवौ च गुरुणी(णि) प्लुते ब्रह्मादयस्त्रय· ।
अनु द्रुतादिनिष्पन्नॉस्तालान् वक्ष्यामि साम्प्रतम् ॥ ६४ ॥

(अथ एकोत्तरशतताला· ।)

चंर्चत्पुट·(चच्चत्पुटः)चाचपुटः षट्पिका(ता)पुत्रकस्तथा ।
संपक्केष्टाक उत्(द्)घट्ट आदितालश्च दर्पण ॥ ६५ ॥

चच्चरी सिहलीलश्च कन्दर्प· सिंहविक्रम(म·) ।
श्रीरङ्गो रतिलीलश्च रङ्गतालो(ल·)परिक्रम· ॥ ६६ ॥

प्रत्यङ्गो गजलीलश्च त्रिभिन्नो वीरविक्रमः ।
हंसलीलो वर्णभिन्नो राजचूडामणिस्तत ॥ ६७ ॥

*रङ्गोद्योतो . .रङ्गप्रदीपक· ।
हंसनाद· सिंहनादो मल्लिकामोदसंज्ञकः ॥ ६८ ॥

---

*रङ्गोद्योतो राजताल सिहविक्रीडितस्तथा । वनमाली वर्णतालस्ततो रङ्गप्रदीपकः ॥
अय पाठो मूले नास्ति । खण्डितो विद्यते स च सङ्गीतमकरन्दात् सशोध्य स्थापित ।

भवेच्छरभलीलश्च रङ्गाभरण एव च ।
भवेत्तुरंगलील स्यात्तत स्यात् सिंहनन्दनः ॥ ६९ ॥

जयश्रीर्विजयानन्द. प्रतितालो द्वितीयक. ।
मकरन्द कीर्तितालो विजयो जयमङ्गल. ॥ ७० ॥

राजविद्याधरो मट्ठ(ट्टो)जयताल कुडुर्कक. ।
ततो नि.सारक(नि.सारुक) क्रीडा त्रिभङ्गि कोकिलप्रियः ॥ ७१ ॥

श्रीकीर्तिर्बिन्दुमालि(ली)श्च (च)समतालश्च नन्दन. ।
उदीक्षणो मड्डि(ट्टि)का (मण्ठिका) च ढेङ्किका वर्णमड्डि(ट्टि) (ण्ठि)का ॥ ७२ ॥

अभिनन्दोऽन्तरक्रीडा(ड) मल(ल्ल)तालश्च दीपका:(क.) ।
अनङ्गतालो विषमो नान्दीकुमुदकन्दुक(का) ॥ ७३ ॥

एकताल(ली) चे(च)क्र(कं)कालश्चतुस्तालश्च(ली च) नों(डों) (त्सों)बिका ।
अभङ्गो राजवंकालस्तथैव लघुशेखरः ॥ ७४ ॥

प्रतापशेखरश्चान्यो जगत्झम्पश्चतुर्मुख ।
झम्पार्क (क.) प्रतिमङ्खश्च तथा तालस्तृतीयक· ॥ ७५ ॥

तस्मादुपरि विज्ञेयो वसन्तो ललितो रति. ।
करणाख्या(ख्यो) यतिश्चैव* राजनारायणस्तत ॥ ७६ ॥

मदनश्चैव विज्ञेय पार्वतीलोचनस्तत· ।
ततो गारुकि(गि)तालः स्यात्तत· श्रीनन्दनो जयः ॥ ७७ ॥

लीला विलोकितश्चान्यो ललितप्रिय एव वा ।
जनकश्चैव विज्ञेयो लक्ष्मीशो रागवर्धनः ॥ ७८ ॥

बद्धा(न्धा)पण इति ज्ञेयो(य·) तालस्यैकशतं बुधैः ।
चतुरश्रादितालानामिदानी कथयाम्यहम् ॥ ७९ ॥

प्रस्तारसहित(तं) लक्ष्यं तद्भेदाश्च पृथग्विधा. ।

---

*'षट्तालो वर्द्धनस्तथा। तालो वर्णयतिश्चैव' अयं पाठो मूले भ्रष्टः। स च सङ्गीतमकरन्दात् संशोध्य स्थापित ।

॥ श्रीः ॥

[१] ताले चच्चत्पुटे ज्ञेय गुरुद्वन्द्वं लघुप्लुतम् ।

ऽ ऽ । 2 चच्चपु(त्पु)टम्(ट.) । [८]‡

[२] गुरु लु(र्लै)घू गुरुश्चैव भवेच्चाचपुटाभिदे (धे) ॥ ८० ॥

ऽ । । ऽ चाचपुटम्(ट.) । [६]

[३] पलगा गलपाश्चैव षट्पितापुत्रकस्तथा ।

2 । ऽ ऽ । 2 षट्पितापुत्रकम् (कः) । [१२]

[४] मगण स्यात् प्लुताद्यन्तं(न्तो) सपक्केष्टाकसञ्ज्ञके ॥ ८१ ॥

2 ऽ ऽ ऽ 2 सपक्केष्टम् (ष्ट.) । [१२]

[५] उद्घट्टे मगणस्त्वेक ,

ऽ ऽ ऽ उद्घट्ट. । [६]

[६] आदितालो लघु स्मृत. ।

। आदिताल (ल.) । [१]

[७] दर्पणे स्यात् द्रुतद्वन्द्वं गुरुश्चैक. प्रकीर्तितः ॥ ८२ ॥

० ० ऽ दर्पण (ण.) । [३]

[८] अष्टकृत्वस्तु चच्च(र्च)र्यां विरामान्तौ द्रुतो (तौ) लघु. ।

००’। ००’। ००’। ००’। ००’। ००’। ००’। ००’। चच्च(र्च) री । [१८]

[९] सिंहलीले विधातव्यं लघ्वाद्यन्त (न्तं) द्रुतत्रयम् ॥ ८३ ॥

। ० ० ० । सिंहलीला (ल.) । [३½]

[१०] द्रुतद्वय यकारश्च कन्दर्पः परिकीर्तित ।

० ० । ऽ ऽ कन्दर्प (र्पं.) । [६]

[११] सिंहविक्रमताले स्युर्मगणो ल. पला (लौ) गपौ ॥ ८४ ॥

ऽ ऽ ऽ । 2 । ऽ 2 सिंहविक्रम (मः) । [१६]

---

‡ तालप्रकरणे सव्यभागे प्रतिताल अन्ते लिखिता तालमात्रासख्या ज्ञेया । वामभागे च तालक्रमाङ्को ज्ञेय ।

[१२] श्रीरङ्गसञ्ज्ञके ताले सगणो ल. (ल)प्लुतौ मतौ ।
।।ऽ। 2 श्रीरङ्गं (ङ्गः) । [८]

[१३] रतिलीले विधातव्यं लघुद्वन्द्वं गुरुद्वयम् ॥ ८५ ॥
।।ऽऽ रतिलीला (ल) । [६]

[१४] चत्वारो रङ्गताले स्यु द्रु (द्रु)ता गुरुस्त(र)तः परम् ।
० ० ० ० ऽ रङ्गताल (लः) । [४]

[१५] परिक्रमे द्रुतद्वन्द्व यगणस्तदनन्तरम् ॥ ८६ ॥
० ० । ऽऽ परिक्रमं (म) । [६]

[१६] प्रत्यङ्गसञ्ज्ञके ताले मगण (ण) स्याल्लघुद्वयम् ।
ऽऽऽ ।। प्रत्यङ्गं (ङ्ग') । [८]

[१७] लचतुष्क विरामान्तं गजलीले प्रकीर्तितम् ॥ ८७ ॥
।।।।' गजलीला (ल.) [४½]

[१८] लघुर्गुरु प्लुतश्चैव त्रिभिन्ने परिकीर्तिता (ताः) ।
।ऽ 2 त्रिभिन्न (न्न) । [६]

[१९] * (वीरविक्रमताले तु) लौ द्रुतौ गुरुरेव च ॥ ८८ ॥
।। ० ० ऽ वीरविक्रमं (मः) । [५]

[२०] सविरा —— (रामं) लघुद्वन्द्वं ताले स्याद्धंसलीलके ।
।।' हंसलीला (लः) [२½]

[२१] वर्णभिन्नाभि–(धे) ताले द्रुतद्वन्द्व लघुर्गुरु ॥ ८९ ॥
० ० । ऽ वर्णभिन्न (न्नः) [४]

[२२] राजचूडामणौ ताले द्रुतौ नश्च द्रुतौ लगौ ।
० ० ।।। ० ० । ऽ राजचूडामणिः । [८]

[२३] रङ्गोद्योतन(क)ताले तु मगणौ (णो)लप्लुतावपि ॥ ९० ॥
ऽऽऽ। 2 रङ्गोद्योतकं (क) । [१०]

* वीरविक्रमताले तु' इति मूले नास्ति ।

[२४] लगौ (गोलौ) द्रुत (तो) गलो (लौ)पश्च राजताले* प्रकीर्तिता (ताः)।
S । । ० S । 2 (?)
(गपौ द्रुतौ गलौ पश्च राजताले प्रकीर्तित । इति सं. मकरन्दे)
(S 2 ० ० S । 2) राजतालं (ल) । [१२]

[२५] द्विर्ल. (र्लि) पा (पो) गा (गो) लगौ पश्च सिंहविक्रीडिते लपौ ॥९१॥
। । 2 S । S 2 । 2 सिंहविक्रीडितं (त) । [१७]

[२६] वेदद्रुता लौ द्रुतौ–ग (च) वनमाली (लि)नि गस्तथा ।
० ० ० ० । । ० ० S वनमालि (ली) । [७]

[२७] गुरुर्लघू द्रुतौ गश्च वर्णे स्याच्चतुरस्र(श्र)के ॥ ९२ ॥
S । । ० ० S चतुरश्रवर्णं (र्णे) । [७]

[२८] लघुर्द्रुतौ लघू गश्च त्र्यश्रवर्णे प्रकीर्तिताः ।
। ० ० । । S त्र्यश्रवर्णं (र्णः) । [६]

[२९] प्रतितूर्यं विरामान्तं मिश्राख्ये द्वादश द्रुताः ॥ ९३ ॥
प्लुतौ (तो) गुरुद्वं (द्वे) तद्वन्द्वं गद्वयं ल (लो) गुरुस्तथा ।
००००' ००००' ००००' 2 S ० ० S S । S (?) [१९$\frac{३}{४}$]

[३०] रङ्गप्रदीपत (ता)ले स्यात् तगणा (णो) गप्लुतौ यदि ॥ ९४ ॥
S S । S 2 रङ्गप्रदीप. । [१०]

[३१] लप्लुतौ द्रुतयुग्मं पो हंसनादे प्रकीर्तिताः ।
। 2 ० ० 2 हंसनादं (द.) [८]

[३२] यगणो लो (लो) गुरुश्चैव सिंहनादे निरूपिताः ॥ ९५ ॥
। S S । S सिंहनादं (दः) । [८]

[३३] ताले स्यान्मल्लिकामोदे लद्वयं खचतुष्टयम् ।
। । ० ० ० ० मल्लिकामोदं (दः) । [४]

* (१) राजतालो गपौ दौ च गलौ प्लुत । स० रत्नाकर ता. अ श्लो. २६८ ॥ (२) राजताले क्रमात्प्रोक्ता गपौ दौ गलपास्तथा । स० चिन्तामणि. ॥ इति १२ मात्रात्मक. सर्वसंमतोऽयं राजताल. ।

[३४] लघुद्रु(द्रु)तचतुष्कं लौ स्याता शरभलीलके ॥ ९६ ॥

। ० ० ० ० । । शरभलील । [५]

[३५] तगणाल्लप्लुतौ कार्यौ रङ्गाभरणसञ्ज्ञके ।

ऽ ऽ । । 2 रङ्गाभरणं (ण) । [९]

[३६] तुरङ्गलीले ताले स्या (स्याद्) द्रुतद्वन्द्वं लघुस्ततः ॥ ९७ ॥

० ० । तुरङ्गलीलः । [२]

[३७] तपो (पौ) लगौ द्रुतौ गौ ल. पलपा गश्च लद्वयम् ।

*नि.शब्दं लचतुष्क च ताले स्यात् सिहनन्दने ॥ ९८ ॥

ऽ ऽ । 2 । ऽ ० ० ऽ ऽ । 2 । 2 ऽ । । + सिहनन्दनं (नः) । [३२]

[३८] ग (गो) लौ ला (लो)न्त्यगुरुश्चैको जयश्रीरिति गण्यते ।

ऽ । । । ऽ जयश्री (श्री.) । [७]

[३९] भवेयुर्विजयानन्दे लद्वत् (द्वयं) गुरवस्त्रयः ॥ ९९ ॥

। । ऽ ऽ ऽ विजयानन्दं (न्दः) । [८]

[४०] लो द्रुतौ प्रतिताले स्यात्

। ० ० प्रतितालं (लः) । [२]

[४१] द्रुतौ नश्च द्वितीयके ।

० ० । । । द्वितीयकं (कः) । [४]

[४२] मकरन्दे द्रुतद्वन्द्वं लघुत्रयमथो गुरू ॥ १०० ॥

० ० । । । ऽ ऽ मकरन्दं (न्द) । [८]

[४३] गलै पगौ लपौ श्चै (चै)त्र कीर्तिताले प्रकीर्तिता (ताः) ।

ऽ । 2 ऽ । 2 कीर्तितालं (लः) । [१२]

[४४] प्लुतो गश्च प्लुतो लश्च ताले विजयसंज्ञके ॥ १०१ ॥

2 ऽ 2 । विजयतालं (लः) । [९]

---

* निःशद्वं लचतुष्कं नाम चत्वारो लघव अशब्दा + (लचतुष्कं यावन्न विराम ।) अथवा सङ्गीतरत्नाकरे च ४ ×इति ‘ चतुर्लघु नि शब्दम् ’ इत्यर्थक सङ्केतो द्योतितस्तेन उपरिनिर्दिष्टोऽर्थ. स्फुट. ।

[४५] सकारश्च सकारश्च जयमङ्गलनामि (म)नि ।
।।S ।।S जयमङ्गल (ल) [८]

[४६] लघुश्च गो द्रुतौ ताले राजविद्याधराभिधे ॥ १०२ ॥
। S ० ० राजविद्याधरं (र)। [४]

[४७] सकारान्मड्ड(ट्ट)ताले स्यात् कल्पितं लचतुष्टयम् ।
।।S ।।।। मड्ड[ट्ट]तालं (ल)। [८]

[४८] जगणो लौ द्रुतौ पश्च जयताले प्रकीर्तिता (ता) ॥ १०३ ॥
।S। ।। ० ० 2 जयतालं (लः) [१०]

[४९] द्रुतद्वन्द्व लघुद्वन्द्वं भवेत्ताले हुड्डुक्के ।*
० ० ।। हुड्डुक्कतालं (लः)। [३]

[५०] लघुद्वयं विरामान्तं ताले नि सारुके भवेत् ॥ १०४ ॥
।।' नि सारुकं (क)। [२३/४]

[५१] द्रुतद्वयं विरामान्तं क्रीडाताले प्रकीर्तितम् ।
० ०' क्रीडातालं (लः)।। [१३/४]

[५२] लघुद्वन्द्व गुरुद्वन्द्वं त्रिभङ्गिमि(रि)ति कथ्यते ॥ १०५ ॥
।।SS त्रिभङ्गिताल (लः)। [६]

[५३] कोकुल (कोकिल) प्रियताले स्यु' क्रमात् गुरुलघुप्लुता. ।
S। 2 कोकु (कि)लप्रियताल (लः)। [६]

[५४] श्रीकीर्तिसञ्ज्ञके ताले गुरुद्वन्द्व लघुद्वयम् ॥ १०६ ॥
SS।। श्रीकीर्तितालं (ल.)। [६]

[५५] चत्वारो बिन्दवो गुर्वोर्मध्ये स्युर्बिन्दुमालिनि ।
S ० ० ० ० S बिन्दुमालिनी (ली)। [६]

[५६] समताले लघुद्वन्द्व विरामान्त(न्त) द्रुतद्वयम् ॥ १०७ ॥
।।०'(।।० ०') समताल (ल)।[३३/४]

---

* असौ कुड्डुक्काऽभिध । कुड्डुक्क इत्यपरनामा वा ।

[५७] लो (लौ) द्रुतौ च प्लुतश्चान्ते ताले स्यान्नन्दनाभिदे (धे) ।
। । ० ० **2** नन्दनतालं (ल) । [६]

[५८] *दक्षिणे स्याल्लघुद्वन्द्व गुरुरेकस्ततः परम् ॥ १०८ ॥
। । ऽ दक्षिणतालं (ऋ) । [४]

[५९] मड्डि (ट्टि) (ण्ठि)काया विधातव्या गुरुर्बिन्दु (न्दू) प्लुतः क्रमात् ।
ऽ ० ० **2** मड्डिकातालं (ल.) । [६]

[६०] ढोङ्किका जगणो न स्यात्(ढेङ्किका रगणेन स्यात्)केषाचित् सैव योजना ॥ १०९ ॥
ऽ । ऽ ढो(ढे)ङ्किकाताल (ल) । [५]

[६१] लौ ब्रिन्दू लश्च बिन्दु (न्दू)श्च (च) विज्ञेया वर्णमड्डि(ट्टि)का ।
। । ० ० । ० ० वर्णमड्डि [ट्टि] कातालं (लः) । [५]

[६२] ल्द्वन्द्व बिन्दुयुग्मं च गुरुश्चैवाभिनन्दने ॥ ११० ॥
। । ० ० ऽ अभिनन्दनतालं (ल.) । [५]

[६३] विधातव्या ऽन्तरक्रीडा विरामान्त(न्तं) द्रुतत्रयम् ।
० ० ०’ अन्तरक्रीड । [१$\frac{3}{4}$]

[६४] मल्लताले ऽ ब्धिलघवो विरामान्तद्रुतत्रयम् ॥ १११ ॥
। । । । ० ०’(० ० ०’)मल्लतालं (ल॰) [५$\frac{3}{4}$]

[६५] द्रुतद्वयं लघुद्वन्द्व गुरुद्वन्द्व च दीपके ।
० ० । । ऽ ऽ दीपकताल (लः) । [७]

[६६] लघुप्लुतौ सकारश्च स्यादनङ्गाभिधे पुनः ॥ ११२ ॥
। **2** । । ऽ अनङ्गतालं (लः) । [८]

[६७] वेदद्रुता विरामान्ता द्वौ वारौ (द्विवारं) विषमे मताः ।
० ० ० ०’ (० ० ० ०’ ० ० ० ०’) विषमतालं (ल.) । [४$\frac{१}{२}$]

[६८] श्रन्दि(नान्दी)ताले समुद्दिष्टा लघु बि(बिं)न्दू लघु(घू) गुरुः (रू) ।
॥ ११३ ॥

---

* उद्दीक्षणतालापरपर्यायोऽयम् ।

। ० ० । ऽ ऽ अन्दि (नान्दी)तालं (ल॰) ।

(। ० ० ।। ऽ ऽ नान्दीताल ।) [८]

[६९] कुमुन्द(द) (मुकुन्द ?) सज्ञके ताले लघु बि(बि)न्दू लधुर्गुरु ।$

। ० ० । ऽ कुमुदतालं (लः) । [५]

[७०] लघुद्वन्द्वं सकारेण कन्दुकः परिकीर्तितः ॥ ११४ ॥

।। ।।ऽ कन्दुकतालं (ल.) । [६]

[७१] एकेनैव द्रुतेन स्यादेकताले(ली)ति सञ्ज्ञया ।

० एकताल (ल) । (एकतालीताल) [½]

चतुर्विध(ध.) स्यात् कङ्काल. †खण्ड पूर्ण. समा[मोऽ]समः ॥ ११५ ॥

[७२] पूर्णो द्रुतचतुष्केण गुरुणा लघुना क्रमात् ।

० ० ० ० ऽ । पूर्णतालं(ल॰) । [५]

[७३] चतुस्ताले गुरु. पूर्व ततो बिन्दुत्रयं भवेत् ॥ ११६ ॥

ऽ । (?) ० ० ० (ऽ ० ० ०) चतुस्तालं (लः) । [३½]

[७४] विर(रा)मान्तौ लघु(लघू) द्विश्चेत् §सोंबिकीति प्रकीर्तिता । [?]

।।' ।।' त्सों (सों) (डों)बिकताल (लः) । [४½]

*अमुमेव वदन्त्यन्ये तालं बन्धा(द्धा)पणाभिधम् ॥ ११७ ॥

[७५] अभङ्गताले कर्तव्या(व्यं) लघ–त्रे ‡ त्रिमात्रिका(कम्) ।

।।। 2 अभङ्गतालं (ल) । [६]

$ अयमेव कुमुन्द इति नन्दी (भरतार्णवकर्ता) ।
मुकुन्दसंज्ञिके ताले लघुर्बिन्दुर्लघुर्गुरु । सं० मकरन्दे ।

† खण्डसमाऽसमेति तालत्रयाणा लक्षणानि अत्र न दत्तानि यतस्त्रयो भेदा न परिगणिता ।

§ असौ मूले (मलयालम् लिप्या) डो अथवा सो इति पठ्यते ।
सङ्गीतरत्नाकरादिषु ग्रन्थेषु 'डोम्बुली' इत्यपरनामासौ लक्षणेन परिचीयते ।

* अमुमेव वदन्त्यन्ये ताल वर्धापणाभिधम् इति पाठ साधु ।
ताले वर्धापणे ज्ञेयं लघूना च चतुष्टयम् ।
।।।। वर्धापणताल. । (सुधाकलशे)

‡ मूलपुस्तके (मलयालम् लिप्या) 'लघण्डेत्रे' इति पाठो दृश्यते तत्र 'लघुत्र्यन्ते' इति चेत् साधुपाठ ।

[७६] ज(र)गणाद् बिन्दुयुग्मेण(न) राजवता(वङ्का)ल इष्यते ।
ऽ । ऽ ० ० राजवंका(वङ्का)लतालं (ल.) । [६]

[७७] एकेन स्स(स)विरामेण लघुना लघुशेखर ॥ ११८ ॥
।' लघुशेखरतालं (ल) । [१$\frac{1}{4}$]

[७८] प्रतापशेखरे त्र्यंशा(शो) (त्र्यङ्गाद्) विरामान्तद्रुतद्वयम् ।
2 ० ०' पतापशेखरतालं (ल) । [४$\frac{1}{4}$]

[७९] जगज्झम्पे गुरुश्चैको विरामान्तद्रुतद्वयम् ॥ ११९ ॥
।(ऽ) ० ०' जगज्झम्पताल (लः) । [३$\frac{1}{4}$]

[८०] चतुम्मु(र्मु)खाभिदे(धे) ताले जगणानन्तर प्लुत. ।
। ऽ । 2 चतुर्मुखतालं (ल) । [७]
त्रिमात्रिक. पुनः कैश्चिदयमेव प्रकीर्तित ॥ १२० ॥
2 चतुर्मुखताल(ल.) । [३]

[८१] व्योमद्वयं विरामान्तं लश्च झंभा(झम्पा)भिधे भवेत् ।
० ०' (० ०' ।) झम्पतालं (ल॰) । [२$\frac{1}{4}$]

[८२] सगणो भगणो *वापि प्रतिमड्डे(ण्ठे) बुधै स्मृत ॥ १२१ ॥
। । ऽ ऽ । । प्रतिमट्ठ(ण्ठ) ताल (ल.) । [८]

[८३] तृतीयताले बिन्दौ (न्दु.) स्याद् विरामान्त द्रुतद्वयम् ।
। ० ० ०'(') (० ० ०') तृतीयतालं (ल) । [१$\frac{3}{4}$]

[८४] ‡ वसन्तताले कर्तव्यौ ग(न) गणो न(म) गणस्ततः ॥ १२२ ॥
। । । ऽ ऽ ऽ वसन्ततालं (ल॰) । [९]

[८५] ताले ललितसंज्ञे स्याद् द्रुतद्वन्द्वं लघुर्गुरू (रुः) ।
० ० । ऽ ऽ (० ० । ऽ) ललिततालं (ल.) । [६] [४] [१]

---

* अत्र 'वापि' इत्यस्य 'चापि' इत्यर्थ स्वीकृत । अत सगणश्च भगणश्च इति पाठो बोध्यो ग्रन्थान्तरप्रमाणात् ।

‡ मूलपुस्तके अस्य अस्पष्टानि अक्षराणि ।

[८६] रतिताले लघु कार्या(र्यं) त(स्त)तश्चैको गुरु स्मृत ॥ १२३ ॥

। ऽ रतिताल (ल) । [३]

[८७] ताले करणयत्याख्ये ज्ञेयं बिन्दुचतुष्टयम् ।

० ० ० ० करणयतिताल (ल) । [२]

[८८] षट्ताले(ल)सञ्ज्ञके ताले बिन्दुषट्क निरूप्यते ॥ १२४ ॥

० ० ० ० ० ० षट्ताल (ल) । [३]

[८९] खण्डने (वर्द्धने) बिन्दुयुगल तत कायो (र्यो) लघु. प्लुत. ।

० ० । 2 बन्धनतालं (ल) (वर्धनतालः) । [५]

[९०] वर्णयत्यभिधे ताले लघुद्वन्द्व प्लुतद्वयम् ॥ १२५ ॥

। । 2 2 वर्णयतितालं (ल.) । [८]

[९१] राजनारायणे बिन्दुद्विती(त)यं जगणो गुरु । [८]

० ० । ऽ । ऽ ऽ (ऽ) राजनारायणतालं (ल.) । [९] [८]

[९२] द्रुतद्वन्द्वं गुरुश्चैको मदने परिकीर्तितः ॥ १२६ ॥

० ० ऽ मदनताल (लः) । [३]

[९३] पार्वतीलोचने वृत्तौ(त्ते) लौ द्रुतौ तनभा' क्रमात् ।

० ० । । ० ० ऽ ऽ । । । । ऽ । । पार्वतीलोचनं (न.) । [१६]

अथवा मगणो लश्च गुरुद्वन्द्वं द्रुतद्वयम् ॥ १२७ ॥

ऽ ऽ ऽ । ऽ ऽ ० ० पार्वतीलोचनः [१२]

[९४] शरा(गा)रुकिः कथ्यते प्राज्ञै वि(र्वि)रामान्तश्चतुर्द्रुतं (त) ।

० ० ० ०' शा(गा)रुकितालं (लः) । [२½]

[९५] श्रीनन्दनस्य तालस्य म(भ)गणात् प्लुत इष्यते ॥ १२८ ॥

ऽ । । 2 श्रीनन्दनतालं (ल.) । [७]

[९६] जये स्याज्जगणो लश्च बिन्दुयुग्म प्लुतस्तथा ।

। ऽ । । ० ० 2 †जयतालं (लः) । [९]

---

† जयतालो द्वि पठित (तालक्रमाङ्के ४८ तथा ९६) परं उभयत्र मात्राभेदाद् भिन्नः ।

[९७] बिन्दुर्लघुः प्लुतश्चैव लीलाताले प्रकीर्तितः ॥ १२९ ॥

० । 2 लीलाताल (ल) । [४½]

[९८] विलोकिते लघुर्वत्र(क्र) शून्ययुग्म तत. प्लुत ।

। ऽ ० ० 2 विलोकितं (त) । [७]

[९९] ललितप्रिये(य)ताले स्यात् सगणोऽनन्तरौ लग (गौ) ॥ १३० ॥

। । ऽ । ऽ ललितप्रियताल (ल) । [७]

[१००] जनकाभिधताले स्यान् नयसेभ्य. परं गुरु. ।

। । । । ऽ ऽ । । ऽ ऽ जनकतालं (ल) । [१४]

[१०१] बिन्दुद्वय विरामान्त लक्ष्मीशे लौ प्लुतस्तत (त) ॥ १३१ ॥

० ०' । । 2 लक्ष्मीशेखर(लक्ष्मीश) तालं (ल) । [६¼]

बिन्दुद्वय विरामान्त खप्लुतौ रागवर्धने ।

० ०' ० 2 रागवर्धनताल (ल) । [४¾]

बद्धापणस्तु कथितो लघो(घ्वो)रूर्ध्वं प्लुत लघु ॥ १३२ ॥

। । 2 । बद्धापणतालं (ल') । [६]

नेति केचित् पक्षं (केषाचित् पक्ष.) ।

लघुद्व(द्वौ)तौलघू गश्च त्र्यश्रवर्णे प्रकीर्तिता ।

। ० ० । । ऽ त्र्यश्रवर्णतालं (ल.) । [६]

प्रतितुर्यं विरामान्ता मिश्राख्ये द्वाद्दश द्रुताः ॥ १३३ ॥

प्लुतौ गुरू द्रुतद्वन्द्व गद्वय ल (लौ) गुरुस्ततः ।

(००') ००' ००' ००' ००' ००' 2 2 ऽ ऽ ० ० ऽ ऽ । ऽ

(००००' ००००' ००००' 2 2 ऽ ऽ ० ० ऽ ऽ । ऽ) (?)

मिश्रवर्णतालं (ल') ।

भकारान्तो(न्ते) गुरुद्वन्द्वं निश्शब्दमनु वा भवेत् (?) ॥ १३४ ॥

ऽ । । ऽ ऽ (+) मड्डुतालं (ल) ।

अथवा नगणो गश्च लघुश्चैक (कः) प्रकीर्तिता (त') ।

। । । ऽ । मड्डुताल (ल') ।

केचित्तु वक्रयोर्मध्ये बिन्दुयुग्म प्रचक्षसे (ते) ॥ १३५ ॥

ऽ ० ० ऽ नन्दनताल (ल) ।

विरामादि खयुग्मान्त लद्वयं चेति केचन ।

। । (। ।') ० ० द्वितीयमङ्गिका ।

अन्यो लघ्वादि गु(र्गु)र्वो(र्वे)न्त्याद् भवेद् बिन्दुचतुष्टयात् ।

॥ १३६ ॥

। ० ० ० ० ऽ

द्रुतद्वय गुरू खण्डे

० ० ऽ ऽ खण्डकङ्काल (ल) ।

गुरुद्वन्द्वं लघुस्समे ।

ऽ ऽ । समकङ्कालकालं (ताल)

एको लघुर्गुरुद्वन्द्वं कङ्काले विषमे भवेत् ॥ १३७ ॥

। ऽ ऽ विषमकङ्कालतालं (ल)

अथ नि.सारुक (क) कैश्चित् अयमेवाभिधीयते ।

निस्सारुकं (क.) ।

अमुमेव वदन्त्यन्ये तालं बद्धापणाभिदं (धम्) ॥ १३८ ॥

त्रिमात्रिकं (कः) पुन कैश्चित् अयमेव प्रकीर्तित. ।

चतुर्मुखताल (लः)

॥ श्रीः ॥

॥ श्री ॥

मातृकाताल,* कन्दुकताल', आर्याताल., कलहंसताल:,

चक्रवालताल:, चतुष्पन्दि(दी)ताल, वृत्तताल, हयलीलाताल:,

गौन्धिताल', विजयताल:, कालार्णवताल', वस्तुताल:,

षपती(षट्पदी)ताल', गद्यताल, हरिपूर्णताल,

ध्वनिविल(ला)सताल', पञ्चताल, स्वराङ्कताल,

अङ्कध्वनिताल, दण्डताल, शरभलीलाताल, आमन्ध(ण्ड)नताल,

नन्दनताल', द्वी(दी)पकताल, क्रौञ्चपदताल, सलीलाताल:,

हयमालबन्धनि (भयमालापध्वनि)ताल., हसपदताल,

द्राविणादिताल, ढेङ्किताल:. चर्चरीताल, जयताल',

श्रीलम्बताल, कैलाटताल:, सिहपदताल, द्विनेमताल,

बन्धनि(वर्द्धनी)ताल, जयश्रीताल, वर्धमानताल,

रथ्या(थ्य)पदताल, बि(वि)भ्र(म)ताल, दाहताल,

पञ्चभागताल., ललिता(त)ताल, श्रीनन्दनताल,

श्रीखण्डनताल, करणाख्यताल., गलबन्धताल,

पाक(ट)ताल, पदगानताल, मिश्रताल, चित्रताल,

स्वरताल:, पाट्मताल: (?) अ(अड्)कवा(चा)रिणि(णी)ताल,

त्रिपदि(दी)ताल, हंसलीलाताल:, दोलहरिताल.,

चरितताल, धवलताल:, श्री(त्रि)भङ्गिताल.,

रणरङ्गताल:, सिहविक्रान्तताल:, स्वरपूर्वताल,

शुभताल., पाण्डुपातताल:, अभिनन्दनताल,

---

*मूले सर्वत्र 'ताल' इति शब्दप्रयोग । स च तद्देशीयोच्चारणपद्धत्या कृत: । दक्षिणप्रदेशे उच्चारणं देशाचारस्तथा वर्तते पर सर्वसमत 'ताल' इति पुलिङ्गे वर्तमान रूढ शब्दप्रयोगोऽत्र रक्षित ।

श्रीविलासताल., श्रीरङ्गवर्धनताल., शुकशारिकाताल,

बन्धापणताल, कदम्बिनीताल, उन्मत्तरागताल,

नागकदम्बताल., मनोरमताल., चतुर्मुखताल,

चतुरङ्गताल., रथ्य(थ्या)ताल, लम्बताल., अण्डताल,

रूपकताल, मड्डु(ट्ट)ताल, पडिमड्डु(ट्ट)ताल., एकताल.

स्वरप्रबन्धताल, अनेकताल, स्तवमञ्जरीताल,

सिहलीलाताल, मिश्रस्वरान्ध(र्द्ध)(र्थ)ताल, शुद्धस्वरार्द्ध(र्थ)ताल,

दाहन्धेयताल, मन्जुताल, द्विगुणताल, प्रमोदताल,

स्वरसन्दोहताल, प्रतापमङ्गलताल, जयमङ्गलाचारताल,

सममात्रताल, नम्रताल., पा(प)रमताल, पत्रताल।

॥ इत्येकोत्तरशतम् ॥

॥ श्री ॥

|| श्रीः ||

मातृका कन्दुतालश्च आर्या च कलहंसकम् (क.) ।
चक्रवाल च(श्च)तुष्पद्या(दी)वृत्त च हयलीलकम् (कः) || १ ||

गोन्धिश्च विजया(य)श्चैव कालार्णवं च (वश्च) वस्तु च ।
षट्पदी गद्यतालश्च हमि(रि)पूर्वकमे(ए)व च || २ ||

ध्वनिविलासे (स) पञ्चतालं (ल) स्वराङ्कोऽङ्कध्वनिस्तथा ।
दण्डश्शरभलीला—(च) आमण्डन(नो) हि नन्दने (न) || ३ ||

द्विपदस्तु क्रौञ्चपद(द·) सलीलातालमेव च ।
हयमालाबन्धनि(भयमालापध्वनि ?)स्तु हसपाद(द)स्तथैव च || ४ ||

द्राविणादि त(स्त)था ढो(ढे)ङ्की किन्वे (वे)चरी(चच्चरी)ताल-
मे(ए)व च ।
जय श्रीलम्बतालश्च कैलाभ(ट)स्तु तथैव च || ५ ||

सिहपाद(दो)न्द्वि(द्वि) नेमस्तु वर्द्धनीतालमे(ए)व च ।
जयश्री व(र्व)र्द्धमान च (नश्च) रथ्य(थ्या)पाद(द) त(स्त)थैव च ||६||

—(वि)भ्रम(मो)न्दा(दा)हतालश्च (श्च) पञ्चभागस्तथैव च ।
ललित. श्रीनन्दतालं (ल) श्रीखण्डं (ण्डः) करमा(णा)ख्यकम्
(क) || ७ ||

गलवर्द्ध (बन्धः) पाटतालं (ल) पदगानं त(नस्त)थैव च ।
मिश्रं(श्र)श्चित्रकतालश्च स्वर(रः) पाड(ट)मतालकम् (कः) || ८ ||

अङ्कचारु(रि)णि(णी)तालं (ल)श्च त्रिपदिस्तु(दी तु) तथैव च ।
हंसलीला दोहलरी (?) चञ्चरित(चरितो)न्ध(ध)वलाख्यकम् (कः) ||९||

त्रिभङ्गि(ङ्गी)रणराग(रङ्ग)श्च सिंहविक्रान्ततालकम् (क) ।
स्वरपूर्व शुभः पाण्डुरभिनन्दनतालकम् (क·) || १० ||

श्रीविलासस्तु श्रीरङ्गवर्द्धनीतालमे(ए)व च ।
शुकशारिकितालं च (लश्च) वन्धापण कदम्बिनी ॥ ११ ॥

उन्मत्तरागतालश्च(श्च) नागकदम्बस्तथै(नागकदम्ब ए)व च (´)।
मनोरमचतुर्मुख्य (खौ) चतुरङ्गन्त(स्त)थैव च ॥ १२ ॥

रक्ष्य(थ्य्)ताल (लो) लम्बतालं (ल.) अण्डताल च (लश्च) रूपकम्
(कः)।
मड्डु(ट्ट)श्च पडिमड्डु(ट्ट)श्च एकतालं त(लस्त)थैव च ॥ १३ ॥

स्वरप्रबन्धतालश्च (लश्च) अनेक(क)स्तवमञ्जरी ।
सिहलीला तथा मिश्रा(श्र) स्वरान्ध(र्द्ध)(र्थ ´)स्तु तथैव च ॥१४॥

शुद्धस्वरार्द्ध(र्थ)तालस्तु दाहन्धेयस्तथैव च ।
मन्जुताल (लो) द्विगुणताल (ल) प्रमोदा ता(दस्ता)लमे(ए)व
च ॥ १५ ॥

स्वरसन्दोहतालश्च (श्च) प्रतापं(पो)मङ्गलस्तथा ।
जयमङ्गलाचा– –(रता)ल सममात्रं (त्र) त(स्त)थैव च ॥ १६ ॥

(जयमङ्गलाचारश्च सममात्रस्तथैव च)
नम्रस्वपरतालश्च पत्रतालस्तथा क्रमात् ।

(नम्रः परमतालश्च पत्रतालस्तथा क्रमात्)
एकोत्तरशतं तालाः कथित(ता)स्तु पुरा बुधै' ॥ १७ ॥

॥ श्रीः ॥

॥ श्री ॥

[१] मतृकया (मातृकाया) गददला (ला॰) ।

ऽ ० ० । मातृका— –(ख्यता)ल । [४]$

[२] कन्दे (न्दौ) प (प) पौ ।

222 कन्दुकम् (क) । [६]

[३] आर्या(या) गलौ (गो लौ)

ऽ।। आर्य(र्या)तालं (ल) । [४]

[४] कल— –से (हसके) लौ पौ ।

।।**22** कलहसतालं (ल) । [८]

[५] चक्रवाले गददग (गा) पौ(प.)

ऽ ० ० ऽ **2** चक्रवाल (ल) । [८]

[६] चतुष्पद्या लगललौ (ला) ।

।ऽ।। चतुष्पदी । [५]

[७] वृत्ते (त्तौ) प. ।

० ० **2** वृत्तम् । [४]

[८] हयलीला(या) लागला (लगला) ।

(।ऽ।) हयलील(ला)ताल॰ । [४]

[९] गौन्धि.(गौन्ध्या) पलौ ।

2। गौन्धिताल (ल) । [४]

[१०] विजये ललपा (पाः) ।

।।ऽ (।।**2**) विजय (य) । [५]

[११] कलार्णवे गपलपा(पा.) ।

ऽ**2**।**2** का—र्णवं(कलार्णव.) । [९]

$ अत्र प्रकरणे सव्यभागे प्रतितालं अन्ते लिखिता तालमात्रासख्या ज्ञेया । वामभागे च ताल-क्रमाङ्को ज्ञेय ।

[१२] वस्तुताले गलो (लौ) ।

ऽ। वस्तुताल (ल.) । [३]

[१३] षट्पद्या गल(गलौ)लौ ।

ऽ।।। षट्पदीताल (ल॰) । [५]

[१४] गद्ये ग़पो (पौ) ।

ऽ2 गद्यताल (ल) । [५]

[१५] पूर्वके(हरिपूर्वके) लो गलपा (पाः) ।

।ऽ2 (।ऽ।2) हरिपूर्वकतालं (लः) । [७]

[१६] ध्वनिवि—(ला)से लत्रय गप (गपौ) ।

।।।ऽ2 ध्वनिविलास (सः) । [८]

[१७] पञ्चताले पलगपा (पा॰) ।

2।ऽ2 पञ्चताल (ल) । [९]

[१८] स्वराङ्के लपपा (पाः) ।

।22 स्वराङ्कताल (ल) । [७]

[१९] अङ्कध्वनौ प—लौ (पगौ लौ) (पगलला॰) ।

2ऽ।। अङ्कध्वनितालं (लः) । [७]

[२०] दण्डताले पलपाः ।

2।2 दण्डतालं (लः) । [७]

[२१] शरभलीला (या) लत्रय गलो (लौ) ।

।।।ऽ। शरभलीलातालं (ल.) । [६]

[२२] आमण्डने ग—रुपौ (गपला पौ) ।

ऽ2।22 आमण्डनताल (ल) । [१२]

[२३] नन्दने पलौ पः (पो लौ प.) ।

2।।2 नन्दनतालं (लः) । [८]

[२४] द्विपदे गलपा (पाः)।

ऽ । 2 द्विपदतालं (लः)। [६]

[२५] क्रौञ्चपदे (दौ) पो लौ प(पः)।

० ० 2 । । 2 क्रौञ्चपदतालं (ल)। [९]

[२६] सलीला (या) लौ गला (गलौ)।

। । ऽ । सलीलातालं (ल.) [५]

[२७] भयमालापध्वनौ लौ ग त्रि लो (गस्त्रिल)।

। । ऽ । । । भयमालापध्वनिताल (लः)। [७]

(हयमालाबन्धनीताल.

[२८] हंसपदे लपललपा ।

। 2 । । 2 हंसपदतालं (ल.)। [९]

[२९] द्राविणादौ लत्रयम्।

। । । द्राविणादितालं (ल)। [३]

[३०] ढेङ्कया पलौ (पो लौ)।

2 । । ढेङ्कितालं (ल·)। [५]

[३१] वेच्चरीया (चर्चर्यां) गलौ (गो लौ) ग. ।

ऽ । । ऽ वेच्चरीतालं (चर्चरीताल.)। [६]

[३२] जये ले पो (लपौ)।

। 2 जयतालं (लः)। [४]

[३३] श्रीलम्बे पौ गला (लौ)।

2 2 ऽ । श्रीलम्बतालं (लः)। [९]

[३४] कैलाटौ (टे) गौ प. ।

ऽ ऽ 2 कैल(ला)टताल (लः)। [७]

[३५] सिहपदे लौ पल (पलौ)।

। । 2 । सिहपदतालं (ल.)। [६]

[३६] द्विनेमे गलगा ।

ऽ । ऽ द्विनेमतालम् । [५]

[३७] ब(व)र्द्धन्या गलो (लौ) दौ ।

ऽ । ० ० ब (व)र्द्धनीतालं(ल) । [४]

[३८] जयश्रिया लगगद्रा दौ ल ।

। ऽ ० ० ० ऽ (।)

(। ऽ ऽ ० ० ० ।) जयश्रीताल (ल) । [७½]

[३९] वर्द्धमाने गलपगाः ।

ऽ । 2 ऽ वर्द्धमानतालं(लं) [८]

[४०] रथ्याप(पा)दे गलप (पाः) दौ ।

ऽ । 2 ० ० रथ्याप(पा)दताल (ल) । [७]

[४१] बिश्रो(श्रमे) गदौ प (प.) ।

ऽ ० 2 बिभ्रमतालं (ल.) । [५½]

[४२] दाहभो (दाहे) ग(गो)लौ गप (पौ) ।

ऽ । । ऽ 2 दाहतालं (लः) । [९]

[४३] पंच(पञ्च)भागे पल (लौ) पौ ।

2 । 2 2 पंच(पञ्च)भागतालं(ल) । [१०]

[४४] ललित (ते) लत्रयम् ।

। । । ललिततालं (ल.) । [३]

[४५] श्रीनन्दने द(दो)दौ ग(गो)पौ ।

० ० ० ऽ 2 2 श्रीनन्दनतालं (लः) । [९½]

[४६] श्रीखण्डने दौ लौ गपलप. (पा.) ।

० ० । । ऽ 2 । 2 श्रीखण्डनतालं (ल.) । [१:

[४७] करणाख्ये लगप (पाः) ।

। ऽ 2 करणाख्यतालं (लः) [६]

[४८] गलबन्धे लौल(लो लौ) पौ ।

। । । 2 2 गलबन्धताल (ल.) । [९]

[४९] पाटे गपग (गा) ।

ऽ 2 ऽ पाटताल (ल) । [७]

[५०] पदगाने लौ गपौ ।

। । ऽ 2 पदगान (नताल) । [७]

[५१] मिश्रके ग(गो)दौ पला(लौ) ।

ऽ ० ० 2 । मिश्रकताल (ल) । [७]

[५२] चित्रके प(पो)दौ ग (ग) ।

2 ० ० ऽ चित्रकतालं (ल॰) । [६]

[५३] स्वरमे(स्वरे) लौ पगः (गौ) ।

। । 2 ऽ स्वरम(?) (स्वर)तालं (ल.) । [७]

[५४] पाटमे (पाद्मे ?) नलप. (पा) ।

। । । । 2 पाटमतालं (पद्मताल) । [७]

[५५] अङ्कचारिण्या पलगलौ (ला.) ।

2 । ऽ । अङ्कचारिणि(णी)तालं (ल.) । [७]

[५६] त्रिपद्या दौ लौ ।

० ० । । त्रिपदि(दी)तालं (ल) । [३]

[५७] हंसलीलाया पलगलपा (पा॰) ।

2 । ऽ । 2 हसलीलाताल (ल) । [१०]

$[५८] दोल्हरिया(?) ग(गो)लौ पः ।

ऽ । । 2 दोल्हरि(धोल्लरी ?) तालं (ल) । [७]

[५९] चरिते लत्रयं ग(गो)लौ ।

। । । ऽ । । चरिततालं (लः) । [७]

$ दोहद स्यात् पदान्तेषु प्रोल्लसद्धोल्लरीपद॰ । सा धोल्लरीति कथिता लाटभाषाविनिर्मिता ॥ स॰ दर्पणे श्लो ४६९

[६०] धवले लौ प(पो)दौ ।

।।2०० धवलताल (ल)। [६]

[६१] त्रिभग्या(भङ्गया) दौ पल (लौ) ।

०० 2। त्रिभगि(भङ्गि) (ताल.) । [५]

[६२] रणरंगे(रङ्गे) लौ ग(ग.)पौ ।

।। ऽ22 रणरंग(रङ्ग)तालं (ल) । [१०]

[६३] सिहविक्रान्तके पलग(गा)दौ पला(ल) प. (पा·) ।

2।ऽ००2।2 सिहविक्रान्तक (कताल) । [१४]

[६४] स्वरपूर्वके लौ गपगप(पाः) ।

।। ऽ2ऽ2 स्वरपूर्वकं(कताल) । [१२]

[६५] शुभे लप(पौ) दौ ।

।2०० शुभतालं (ल·)। [५]

[६६] पाण्डुपादे(?) त(तु) पलगपलः (ला) ।

2।ऽ2। पाण्डुपातं(तताल:) । [१०]

[६७] अभिनन्दने लोप गः (लपगाः) ।

।2ऽ अभिनन्दनं(नताल·) । [६]

[६८] श्रीविलासाकि(साङ्कि)ते दौ गलगपल(ला.)पौ ।

००ऽ।ऽ2।22 श्रीविलासाङ्कितं (तताल:) । [१६]

[६९] श्रीरंग(रङ्ग)वर्द्धने दौ गपगल(?)पा· (गपगपाः) ।

००ऽ2ऽ(।?) 2 श्रीरंग(रङ्ग)वर्धनं(नतालः) । [११]

[७०] शुकसारिकाया लौ ग(गो)लौ ।

।।ऽ।। शुकसारिका(तालः) । [६]

[७१] बन्धापणे पगपा(पाः) ।

2ऽ2 बन्धापणं(णतालः) । [८]

[७२] कदम्बिन्या गलप(पाः)लौ ।

ऽ । 2 । । कदम्बिनी(ताल) । [८]

[७३] उन्मत्तरागे पलग(गाः)लौ पौ ।

2 । ऽ । । 2 2 उन्मत्तरागं(गतालः) । [१४]

[७४] नागकदम्बाख्ये गो लौ पगौ ।

ऽ । । 2 ऽ नागकदम्बताल. । [९]

[७५] मनोरमे लगलपग (गा.) ।

। ऽ । 2 ऽ मनोरमताल (ल) । [९]

[७६] चतुमु(र्मु)खे लपलप (पा.) ।

। 2 । 2 चतुमु(र्मु)खतालं (ल.) । [८]

[७७] चतुरंगे(रङ्गे) लौ ल(ल)पौ ल (ल.) ।

। । । 2 2 । चतुरंगं(रङ्गताल.) । [१०]

[७८] रथ्ये(?) ग. ।

ऽ रथ्यतालं (ल.) । [२]

[७९] लम्बे सगणः ।

। । ऽ लम्बतालं (लः) । [४]

[८०] अण्डताले यः दौ लौ ।

। ऽ ऽ ० ० । । अण्ड(ड्ड)(ड्ड)तालं (लः) । [८]

[८१] रूपके गौ लौ ।

ऽ ऽ । । रूपकतालं (लः) । [६]

[८२] मठे (ट्टे) (ण्ठे) दौ म (म.) ।

० ० ऽ ऽ ऽ मट्टतालं (ल.) । [७]

[८३] पडिमट्टे(परिमण्ठे) (प्रतिमण्ठे) दौ गौ दौ गौ ।

० ० ऽ ऽ ० ० ऽ ऽ पडिमट्टतालं (लः) । [१०]

[८४] एकताले ० (दः) ।
० (एकताल.) । [½]

[८५] स्वरप्रबन्धे .(गो दौ पगपलपा') ।
ऽ ० ० 2 ऽ 2 । 2 स्वरप्रबन्धताल (लः) । [१५]

[८६] अनेकताले लगलगपा ।
। ऽ । ऽ 2 अनेकतालं (ल') । [९]

[८७] स्तवमञ्जर्या .. (?)
(?) स्तवमञ्जरीताल । [?]

[८८] सिहलीलाया पलग(गा) लौ ।
2 । ऽ ।। सिहलीलातालं (ल) । [८]

*[८९] मिश्रस्वरार्द्धे(र्थे) (?)
(?) मिश्रस्वरार्थताल. । (?)

[९०] शुद्धस्वरार्त्थे(र्थे) गलगपा (पा.) ।
ऽ । ऽ 2 शुद्धस्वरार्त्थ(र्थ)म् । [८]

[९१] दाहन्धेये ग(गो)लौ प(पो)दौ ।
ऽ ।। 2 ० ० दाहन्धेयतालं (लः) । [८]

§[९२] मञ्जु . ..... (?) ।
.... (?) मञ्जुतालं (लः) । [?]

[९३] द्विगुणे लौ पगल (लाः) ।
।। 2 ऽ । द्विगुणतालं (ल') । [८]

[९४] प्रमोदे दौ गदः (दौ) ।
० ० ऽ ० प्रमोदतालं (लः) । [३½]

---

* यत्राभीष्टस्वरैरर्थैं सप्तमि प्रतिपद्यते । स स्वरार्थो द्विवा ज्ञेय. शुद्धमिश्रकभेदत । भरतकोशे सोमराज. ।

§ मञ्जुल पूर्वलो गुरु ।
। ऽ इति मञ्जुलतालः । भरतकोशे लक्ष्मण. ।

[९५] स्वरसन्दे(न्दोहे) पौ... ...।
(?)हतालं (स्वरसन्दोहतालः) [?]

[९६] प्रतापमङ्गले दौ ग(गो)लौ पलपा (पाः)।
० ० ऽ । । 2 । 2 प्रतापमङ्गलं(लतालः)। [१२]

[९७] जयमङ्गलाचारे......(गौ पलौ)।
ऽ ऽ 2 । जयमङ्गलाचारं(रतालः)। [८]

[९८] सममात्रेषु तालेषु द्वि·क्रमात्तु ल(लो)दौ ग(गो)लौ।
। ० ० ऽ । । सममात्रतालं(लः)। [६]

[९९] नर(म्रे) ग(गो)लौ दौ।
ऽ । । ० ० (नम्रतालः)। [५]

[१००] (?) — — —
— — — पारमतालं(लः)। (?)

[१०१] पत्रताले पलग(गाः) दौ प(पो) लौ।
2 । ऽ ० ० 2 । । पत्रं(त्रतालः)। [१२]

|| श्रीः ||

(अथ पञ्चविधतालाङ्गतालाः ।)*

(तत्र प्रथमस्य चच्चत्पुटस्य तालस्य प्रकाराः ।)

[१] चच्चत्पुटे गगलपा (पा) ।
ऽ ऽ । 2 चच्चत्पुट(टताल) । [८]

[२] रहीणीणे (त्रिभिन्ने) — — । (?)
— — — । [?]

[३] मल्लिकामोदे गलगगला ।
ऽ । ऽ ऽ । मल्लिका(मोद)तालं (ल.) । [८]

[४] — — — । (?)
2 ऽ । । 2 गङ्गारमणतालं (ल) ।
(रङ्गाभरणताल) (?) [१०]

[५] त्रिभङ्ग्यां दद्पल(ला.) ।
(० ० 2 । त्रिभङ्गिताल.) [५]

[६] नन्दने पलपा(पा.) ।
2 । 2 नन्दनतालं (लः) । [७]

[७] मातृके नदौ (नौ दौ) द (द) पौ ।
। । । ० ० (०) 2 2 मातृकतालं (लः) । [१०½]

[८] — — — (हरौ पपौ) (हरिताले पौ) (?)
2 2 हरिताल (ल) । [६]

[९] जयमग(मङ्ग)ले लौ पल (लौ) पौ ।
। । 2 । 2 2 जयमंग(मङ्ग) लतालं (ल.) । [१२]

[१०] विषमकंका(कङ्का)ले लौ लप (पौ) ।

।।। 2 विषमकका(कङ्का)ल(लताल॰) । [६]

[११] मुकुन्दे लपपाः ।

। 2 2 मुकुन्दतालं (ल॰) । [७]

[१२] जये लपौ ।

। 2 जयताल (ल) । [४]

[१३] करणे ललपा. ।

।। 2 करणतालं (लः) । [५]

(॥ इति चच्चत्पुटप्रकारा॰ ॥)

॥ श्री ॥

(अथ द्वितीयस्य चाचपुटतालस्य प्रकाराः ।)

[१] च — — — (चाचपुटे) गललपा (पा') ।
ऽ । । 2 चाप(च)पुट(टताल.) । [७]

[२] वसन्ते लगपा (लगलपा) ।
। ऽ । 2 वसन्तताल (ल') । [७]

[३] अभिनन्दने लौ गौ ।
। । ऽ ऽ अभिनन्दनताल (ल) [६]

[४] पार्वतीलो — — (चने) पौ (गो लौ) ग(गः)पौ ।
ऽ । । ऽ 2 2 पार्वतीलोचन (नताल') । [१२]

[५] कंका(कङ्का)लिके लौ पगगलला (ला.) ।
। । 2 ऽ ऽ । । कंका(कङ्का)लिकतालं (ल)। [११]

[६] नालपा (?) (नान्दीताले पललपाः) ।
2 । । 2 नान्दीतालं (ल.) । [८]

[७] मतंगे (मतङ्गे) ल(लो) गौ ।
। ऽ ऽ मतंग (मतङ्ग) तालं (लः) । [५]

(॥ इति चाचपुटप्रकाराः ॥)

॥ श्री ॥

(अथ तृतीयस्य षट्पितापुत्रकतालस्य प्रकारा ।)

[१] षट्पितापुत्रके गलौ गौ दो ।
? (ऽ । ऽऽ ००) (षट्पिता)पुत्रकताल (ल.) । [८]

[२] प्रतिनिस्साले दौ लग (?) ल(लो)गौ प(पः) ।
० ० । ऽ ऽ 2 प्रतिनिस्साल(लताल.) । [९]

[३] * तुरंग(रङ्ग)लीलाया [?]
(?) [?]

[४] (विजयताले) लौ पग(गौ) ।
। । 2 ऽ विजयतालं (ल) । [७]

[५] तुंग(तुङ्ग)प्रदीपे पग(गौ) दौ लपा(पौ) ।
2 ऽ ० ० । 2 तुंग(तुङ्ग)प्रदीपं(पताल.) । [१०]

[६] विलोकिते ललगपल(ला) ।
। । ऽ 2 । विलोकितताल (ल.) । [८]

[७] आनन्दे ग(ग)पौ ।
ऽ 2 2 आनन्दतालं (लः) । [८]

[८] अक्षिपुटे ग(गो)लौ लपा(पौ) ।
ऽ । । । 2 अक्षिपुटताल (ल·) । [८]

(॥ इति षट्पितापुत्रक प्रकाराः ॥)

---

* तुरङ्गलीलातालस्य लक्ष्यलक्षणे मूलग्रन्थेऽलिखिते ।
तुरङ्गलीलताले स्याद् द्रुतद्वन्द्व लघुस्तत । (नन्दी) भरतकोशे ।

॥ श्री ॥

(अथ चतुर्थस्य सम्पक्केष्टतालस्य प्रकारा ।)

[१] सपक्केष्टके प(पो)गौ लपा(पौ) ।
2 ऽ ऽ । 2 सपक्केष्ट(ष्टताल) । [११]

[२] कन्दुके गलपा(पा') ।
ऽ । 2 कन्दुकताल (ल.) । [६]

[३] *तृतीये दौ लपा(?)
०' ०' 2 (०' ०' । 2) तृतीयताल (ल) । [५½]

[४] †वाञ्जुलिताले प(पो)लौ ।
2 । । वाञ्जुलि(?)तालं (ल) । [५]

[५] राजझंपे(झम्पे) गलपगा (गा.) ।
ऽ । 2 ऽ राजझंप(झम्प)ताल (ल) । [८]

[६] ललिते लौ ग(गः) ।
। । ऽ ललिततालं (ल.) । [४]

[७] श्रीनन्दने दौ लपाः (पौ) ।
० ० । 2 श्रीनन्दनताल (लः) । [५]

[८] श्रीखण्डने (लौ)दौ लपलपा(पाः) ।
। । ० ० । 2 । 2 श्रीखण्डनतालं (ल') । [११]

[९] रंगे (रङ्गे)पौ ।
2 2 रंग(रङ्ग)तालं (ल') । [६]

---

*तृतीये आद्यन्तौ विरामौ दौ लपौ इति पाठ शोधनीय ।

†वाञ्जुलिशब्दो दाक्षिणात्य प्रतिभाति।

[१०] कीर्तिताले गौ लौ पौ ।

ऽ ऽ । । 2 2 कीत्ति(र्ति) ताल(ल.) । [१२]

[११] चतुर्मुखे गो लौ पल(पलपल) पा(पा.) ।

ऽ । । 2 । 2 । 2 चतुर्मुखतालं (ल·) । [१५]

[१२] $ (?) प्रथमावतौ (त्या) दौ ग (गं) ।

० ० ऽ प्रथमावति(ती)ताल (ल·) । [३]

[१३] *वेर्ण (?) (वर्णे) गो पौ ।

ऽ 2 2 वेर्ण(वर्ण)तालं(ल) । [८]

[१४] भंगो (भङ्गे) सपौ पगपला(लाः) ।

। । ऽ 2 2 ऽ 2 । भङ्गताल (लः) । [१६]

[१५] रंगो (रङ्गो)द्योतिकाया पो गौ लौ ।

2 ऽ ऽ । । रङ्गोद्योततालं(लः) । [९]

[१६] सिंहलीलाया पलगला ।

2 । ऽ । सिहलीलातालं (लः) । [७]

[१७] विजयानन्दे लौ पगला(ला) ।

। । 2 ऽ । विजयानन्दं (न्दताल) । [८]

[१८] श्रीकीर्तौ दौ लगला(लाः) ।

० ० । ऽ । श्रीकीर्तितालं (लः) । [५]

[१९] षट्ताले गौ प. ।

ऽ ऽ 2 षट्तालं (ल.) [७]

$ स०चूडामणौ स०रत्नाकरे च दर्पणतालसरूपोऽसौ ।

* वर्णतालस्त्रिविधो मत. । त्र्यस्त्रो मिश्रश्चतुरस्रश्चेति (स० रत्नाकरे) ।
चतुरश्रत्र्यश्रमिश्रप्रभेदात् त्रिविधो मत । (वेम स० चिन्तामणिकर्ता) ।
अस्मिन् स०चूडामणौ वर्णताल २७ तालक्रमाङ्क (२२ पृष्ठे) त्रेधा निरूपित ।
अतोऽयमपि त्रिविधो ग्राह्य· । येन च तालाना १०१ सख्या पूर्णा भवेत् ।

[२०] तुंगागा(तुङ्गाङ्गा)रुके (?) पौ ग॰ पौ ।
22ऽ22 तुगागा(तुङ्गाङ्गा)रुकि(कतालः) । [१४]

[२१] सौम्ये ल पौ ।
।22 सौम्यतालं (ल) [७]

[२२] राजनारायणे गल(लौ)ग(गो)दौ ला पा(लपौ) ।
ऽ।ऽ००।2 राजनारायणं (णताल.) । [१०]

[२३] अगा (अङ्गा)क्षे पगपा(पा) ।
2ऽ2 अगा (अङ्गा)क्षतालं (लः) । [८]

[२४] शेखरे ग(गो)दौ प (पः) ।
ऽ००2 शेखरतालं (ल.) । [६]

[२५] शरभलीलाया लो ग(गो) लौ ।
।ऽ।। शरभलीला(ताल.) । [५]

[२६] सिंहविक्रीडिते पलगा दौ लौ प(प) ।
2।ऽ००।।2 सिहविक्रीडित (ततालः) । [१२]

[२७] (?) शिलाकर्णने गौ पगप(पा॰) ।
ऽऽ2ऽ2 शिलाकर्णनतालं(लः) । [१२]

[२८] विद्रुमादौ ग(गो)दौ गल(लौ) ।
ऽ००ऽ। विद्रुमादि(तालः) । [६]

[२९] (?) आकन्दचूडामणौ ग प(पौ) ल (लो) पौ (लौ) ।
ऽ2।।। आकन्दचूडामणितालं (लः) । [८]

[३०] कोकिलपासुलीले(लाया) ग(गः)पौ लग (गौ) पौ गला (लौ) ।
ऽ22।ऽ22ऽ। कोकिलपासुलील(लातालः) । [२०]

[३१] रतिलीलाया पलगला(लाः) ।
2।ऽ। रतिलीलातालं (लः) । [७]

[३२] चतुष्पद्या गौ पौ ।
ऽ ऽ 2 2 चतुष्पदीताल (ल) । [१०]

[३३] जगत्झंपे (झम्पे) ललपला (ला.) ।
। । 2 । जगत्झंप (ज्झम्प) ताल (ल.) । [६]

[३४] *ज्युत्साताले गला (लौ) ।
ऽ । ज्युत्सातालं (लः) । (?) [३]

[३५] †वेडमे प (पो) लौ ग (ग.) ।
2 । । ऽ वेडमताल (ल) [७]

[३६] क्रीडाक्षि (क्ष ताले) दौ लग (गौ) लौ ।
० ० । ऽ । । क्रीडाक्षि (क्ष) तालं (ल) । [६]

[३७] विद्याधरे गौ लौ गला (लौ) ।
ऽ ऽ । । ऽ । विद्याधरताल (ल.) । [९]

[३८] वर्ध (र्द्ध) ने पलगा (गा) ।
2 । ऽ वर्ध्द्नतालं (ल.) । [६]

[३९] एकताले गलगलगला (लाः)
ऽ । ऽ । ऽ । एकतालं (लः) । [९]

[४०] जनके लललपा (पा) ।
। । । 2 जनकताल (लः) । [६]

[४१] प्रत्यगे (प्रत्यङ्गे) दौ लो (ल) पौ ।
० ० । 2 2 प्रत्यंग (प्रत्यङ्ग) तालं (ल) । [८]

[४२] विद्वे (द्वे) क्षणे गौ लौ पा (प) ।
ऽ ऽ । । 2 विद्वे (द्वे) क्षणतालं (ल.) । [९]

(॥ **इति सम्पक्केष्टाकप्रकाराः** ॥)

---

*ज्युत्सा इति नाम्नि अपभ्रंशो भाति । (?)

†वेडमे इति मलयालम्भाषाप्रसिद्धः शब्द स्यात् (?)

|| श्रीः ||

(अथ पञ्चमस्य उद्घट्टतालस्य प्रकारा· ।)

[१] उत्घ(द्ध)ट्टे गौ लगा(गौ) ।
ऽ ऽ·। (ऽ) उद्धट्टतालं (ल.) । [७]

[२] मध्यमाद्यन्तद्रुत सिहनादे ।
० ० ० सिहनादं(द्ताल) । [$१\frac{१}{२}$]

[३] जगणान्तं (न्तो) जयानन्द. । (जगणो जयानन्दे)।
। ऽ । जयानन्त(न्द्) तालं(ल) । [४]

[४] (?) (राजविद्याधरे) जगणानन्तरं गुरुत्रयम् ।
। ऽ । ऽ ऽ ऽ राजविद्याधरताल (ल) । [१०]

[५] द्रुतमिश्र (श्रो) बिन्दुतालं (ल·) ।
(द्रुतद्वन्द्वं बिन्दुताले)
० ० बिन्दुतालं (लः) । [१]

[६] *आसरमालिकै(के) गल(लौ) ग(गो) लौ ।
ऽ । ऽ । । आसरमालिकताल (लः) । [७]

[७] लक्ष्मीशे गौ प(प·) ।
ऽ ऽ 2 लक्ष्मीशतालं (ल) । [७]

[८] भूतिलके ग(गो) लौ ल(ल·) ।
ऽ । । । भूतिलकतालं (लः) । [५]

[९] तरलविध्वसे गल(लौ) पौ ।
ऽ । 2 2 तरलविध्वंसनतालं(ल·) । [९]

[१०] वा (वि)भूषणे गौ लपा(पौ) ।
ऽ ऽ । 2 वा(वि)भूषणतालं (ल·) । [८]

---

*आसरमालिक इति भाषाशब्द ।

[११] परमताले गौ गल(लौ) ।

ऽ ऽ ऽ । परमतालं (ल) । [७]

[१२] शिवताले ल(लो) गौ प(प॰) ।

। ऽ ऽ 2 शिवतालं (ल.) । [८]

[१३] प्रियताले गलग(गा) दौ ।

ऽ । ऽ ० ० प्रियतालं (ल) । [६]

[१४] आर्याताले लौ गपग(गा) ।

। । ऽ 2 ऽ आर्यातालं (ल.) । [९]

[१५] कपालताले गौ लौ ।

ऽ ऽ । । कपालताल (ल) । [६]

[१६] उत्पलि(ल)ताले लगलगप(पाः) ।

। ऽ । ऽ 2 उत्पलि(ल)तालं (ल.) । [९]

[१७] पद्मताले गलौ पग(गौ) ।

ऽ । 2 ऽ पत्म(द्म)ताल (ल) । [८]

[१८] प्रमोदताले लौ लग(गौ) ।

। । । ऽ प्रमोदताल (लः) । [५]

[१९] ब्रह्मताले दौ लौ गौ पौ दौ लौ गलप(पा.) गौ लौ ।

० ० । । ऽ ऽ 2 2 ० ० । । ऽ । 2 ऽ ऽ । ।

ब्रह्मतालं(लः) । [२८]

[२०] गणताले ग(गो)गौ ल(लो) गौ ल ।

ऽ ऽ ऽ । ऽ ऽ । गणतालं (लः) । [१२]

[२१] देवताले ल(लो)दौ ल(लो)दौ (ल) ।

। ० ० । ० ० । देवताल (ल.) । [५]

[२२] अरुणताले दौ ल(ल.) ।

० ० । अरुणतालं (ल.) । [२]

[२३] कमलताले लौ ।

।। कमलतालं (ल) । [२]

[२४] भवन्ति (भवानी ?) ताले लौ दौ ।

।। ०० भवन्तितालं (लः) [३]

[२५] रमणताले लौ दौ प (प.) ।

।। ०० 2 रमणताल (लः) । [६]

[२६] खण्डताले ग (गो) लौ दौ प [प] ।

ऽ ।। ०० 2 खण्डताल (ल.) । [८]

[२७] वृत्तताले पग (गौ) लौ दौ प (पः) ।

2 ऽ ।। ०० 2 वृत्तताल (ल) । [११]

[२८] वज्रताले लौ पग (गौ) लौ दौ ग (गः) ।

।। 2 ऽ ।। ०० ऽ वज्रतालं (ल.) । [१२]

(॥ इति उद्घट्टप्रकारा ॥)

*(इति पञ्चविधतालाङ्गताला· ।)

---

*चञ्चत्० चाच० षट्पिता० सम्प० उद्धट्ट इति पञ्चविधतालाना मेलने सख्या भवति तत्र वर्ण-
(१३ + ७ + ८ + ४२ + २८) = ९८ + ३
तालस्य चतुरस्रादित्रिकमेलने च १०१ तालसङ्ख्या पूर्णतासिद्धात् ।

॥ श्री ॥

(§अथ जातिसंज्ञकतालभेदा ।)

(अथ चतुरश्रजातिप्रकारा ।)

आदिताल(ल$), द्वितीयताल, प्रत्यङ्गताल, तृतीयताल,
चर्चरि(री)ताल, रंग(रङ्ग)ताल, बन्धेन(वर्द्धन)ताल., सिहनन्दनताल,
गारुकि(गि)ताल, राजचूडामणिताल, सिहनादताल,
मङ्गुताल, क्रीडाताल:, अन्तरक्रीडाताल:, जयश्रीताल,
लघुशेखरताल., राजविद्याधरताल, मल्लिकामोदताल.,
अनग(अनङ्ग)ताल,
सिहविक्रीडितताल, वर्णभिन्ना(न्न)ताल, झपा(झम्पा)ताल,
तुरंग(तुरङ्ग)लीलाताल,
नान्दि(नान्दी)ताल, श्रीरंग(श्रीरङ्ग)ताल, हंसलीलाताल, वर्णयतिताल,
उदीक्षणताल, प्रतिपूर्वताल, चतुस्ताल, निस्सारुकताल:,
प्रतिमङ्गुताल, गजेन्द्रलीलाताल., शरभेन्द्रलीलाताल., चतुरश्रवर्णताल,
विजयाभिनन्दनताल, लब्धललिताताल, जयमग(मङ्ग)लताल,
वीरविक्रमताल, करणयतिताल.. प्रतापशेखरताल, सिहविक्रमताल,
झोंबि(झोम्बि)लीताल:, मदनाभिधा(ध)ताल..
एकताल ।

॥ इत्य(इति) चतुश्र(चतुरस्र)खण्ड ॥

---

§चूडामणिकारस्तु–

चतुरश्रादिशब्दाना योगरूढ्या प्रवर्तनात्। चतुरश्रादिजातीना न परस्परसङ्कर. ॥ इति।
(भरतकोशे)

जाति – तालप्राणः ।

अनुगतबुद्धे कारण धर्मो जाति । अय मनुष्य मनुष्येष्वयं विप्र इत्यनुगतबुद्धि । तथैव तालेऽपि चतुरश्रत्र्यश्रादिबुद्धि ॥ " चतुरश्रस्तथा त्र्यश्र इति तालो द्विधा मत । चच्चत्पुटश्चाचपुट इति नाम तयो क्रमात् ॥ अन्येषा चैव सङ्कीर्णं गान्धर्वेऽस्मिदधुर्बुधा ॥ " अन्येषा षट्पितापुत्रकादीना समुद्भवा सङ्कीर्णा न नाट्ये प्रयोज्या । गान्धर्वे एव प्रयुक्ता । (अच्युतराय)

$ ताल इति हस्तलिखितग्रन्थे वर्तते तत्र तस्य पुंस्त्वान् ताल इति सर्वत्र सशोधितम् ।

॥ श्री ॥

(अथ त्र्यस्रजातिप्रकारा ।)

उद्‌घ(उद्ध)ट्टताल , दर्पणताल , कन्दर्पताल , त्रिभिन्नताल ,

त्र्यश्रवर्णताल , श्रीकीर्तिताल , रतिताल:, षट्‌ताल ,

राजवंका(वङ्का)लताल , बिन्दुमालिताल , सिंहलीलाताल',

व—त(वसन्त)ताल , कन्दुकताल , समताल ,

नन्दनताल , जयताल , परिक्रमताल', कुड्डुकताल',

जगत्झंपा(ज्झम्पा)ताल,, सिंहनादताल , प(ब)द्धापणताल ,

रंगा(रङ्गा)भरणताल., कोकिलप्रियताल , मकरन्दताल ,

त्रिभंग(भङ्ग)ताल , पार्वतीलोचनताल , पार्वतीताल ,

पूर्णकंका(कङ्का)लताल , खण्डताल , समताल , विषमककां(कङ्का)लताल ,

ढोंकि(ढेङ्कि)कताल:, दीपकताल , मिश्रवर्णताल , राजताल',

रंग(रङ्ग)दीपताल , रंग(रङ्ग)विद्योतनताल , मुकुन्दताल:,

मल्लताल:, राजवर्द्धनताल., चारुलीलाताल',

चतुर्मुखताल:, विजयनामताल , विलोकितघनताल.,

अभिनन्दनताल , मनोज्ञवनमालिकाताल:, श्रीनन्दनताल.,

जनकताल:, कमलनाम(भ)ताल:, ललितप्रियताल ,

कीर्तिताल., राजनारायणताल., वर्णमड्डिकताल:,

प्राथमिकाताल', अनुद्वितीयताल , रतिलीलाताल. ।

(॥ इति त्र्यस्रखण्ड: ॥)

॥ इति एकोत्तरशतम् ॥

॥ श्री ॥

---

*(अथ चतुरस्रजातिप्रकाराणां लक्षणानि ।)

[१] †आदिताले लो(ल) ।

। आदिताल. । [१]

[२] द्वितीये तु दौ ल ।

०० । द्वितीयताल (लः) । [२]

[३] प्रत्यगे(प्रत्यङ्गे) गिल्लौ(ली) (गिर्लिः) । (?)

SSS ।।। प्रत्यग(प्रत्यङ्ग)तालं (ल.) । [९]

[४] तृतीये च दौ दा (दो द दं) ।

००'०' तृतीयताल (ल.) । [२] [?]

[५] चच्चर्या स्यात् अष्टकृत्वो द(दो)दं लो (लः) ।

००। ००। ००। ००। ००। ००। ००। ००। चच्चरीतालः ।

(००'। ००'। ००'। ००'। ००'। ००'। ००'। ००'।) [१८]

[६] रंगे(रङ्गे)दी गो(ग) ।

०००० S रंग(रङ्ग)तालं (ल.) । [४]

[७] वर्द्धने (दौ)(दा)लपौ ल(ल.) ।

०० । 2 । वर्द्धनताल (ल·) । [६]

[८] सिंहनन्दे तपौ लो गो दौ तपो(पौ) लपकग(गा)श्च ला(ला)

$लचतुष्कं च नि (नि) शब्दं ।

---

*इत आरभ्य देशीताला निरूप्यन्ते ।

†लघ्वादितालो लोकेऽसौ रास । सं० रत्नाकरे तालाध्याये पृ० ४३३.

$अत्र लचतुष्क च नि शब्द इत्यस्य स्फुटता नास्ति लक्ष्ये । सङ्गीतरत्नाकरे लक्षण लक्ष्य च यथा– ' तपौ लगौ द्रुतौ गौ ल पलपा गो लघू तत । चत्वारो लघवो ऽशब्दा ' इति । SS । S' । S००SS । S' । S' S ॥ '४X' इति सिंहनन्दन । एव अत्रापि स्फुटता लचतुष्क नि शब्द इत्यस्य ज्ञेया । केचन लक्ष्ये '+' इत्यपि लक्षयन्ति । गजलीलामण्ठादिषु तालेषु एवमेव विद्यात् ।

ऽऽ। 2 । ऽ ०० ऽऽ। 2 । 2 ऽ।।। (+)*

(४× चत्वारो लघवोऽशब्दा इति) (स० रत्ना०)

इति सिहनन्दन (नताल)। [३२]

[९] शारुकि (गारुक्या) दीश्च(दीच्च) सभवेत् ।

००००(०') शा(गा)रुकिताल (ल)। [२] [२$\frac{१}{४}$]

[१०] राजचूडामणौ दा(दौ) च लि द्र्ा(द्रौं) ल गो(गौ)।

०० ।।। ०० । ऽ राजचूडामणि(ताल)। [८]

[११] सिहनादे लघु ग्मौं परस्ताल्लगो(गौ)।

। ऽऽ । ऽ सिहनादं (द ताल)। [८]

[१२] मड्डुताले सदी (सो दी)।

।। ऽ ०००० मड्डुतालं (ल)। [६]

तत्र भेदा(दा) स्यात्(स्यु)।

(यथा) गलौ(गो लौ) ग(ग') ऽ।। ऽ [६]

ना(नो)जलौ(जो लौ)वा ।।। । ऽ । ।। [९]

(नजौ लौ अथवा)

[१३] क्रीडाताले ददं (दो द)

००' क्रीडातालं (ल.)। [१$\frac{१}{४}$]

[१४] अन्तरक्रीडके दौ च दा(द)स्यात् ।

०००' अन्तरक्रीड(डा)ताल (लः)। [१$\frac{३}{४}$]

[१५] जयश्री(ताले) रलो(रलौ) गो(गः)।

ऽ । ऽ । ऽ जयश्रीतालं (ल) [८]

[१६] लघोश्शेखरे लं भवेत् ।

।' लघुशेखरं (रतालः)। [१$\frac{१}{४}$]

[१७] राजविद्याधरे लो ग(गो) दौ ।

। ऽ ०० राजविद्याधरताल (ल) [४]

* मूले '+' एतत् चिह्नं नास्ति । तच्च निःशब्द लचतुष्कं इत्यस्य द्योतकम् । तल्लेखनेन मात्रागणने सुकरता भवति ।

[१८] मल्लिकामोदके ला(लौ) च दी(दीः) ।
॥ ०००० मल्लिकामोदं (दताल) । [४]

[१९] —(?)स्यादनङ्गे(स्युरनङ्गे) लपसा(लपसा') ।
। 2 ॥ ऽ अनङ्गताल (ल) । [८]

[२०] सिंहे विक्रीडिते लि(लि.) पगल्पा(ल्पा) र(र)पो लघुतो (त)प्लुत ।
(सिंहविक्रीडिते लि पो गलपा रपलप्लुता)
॥। 2 ऽ । 2 ऽ । ऽ 2 । 2 सिंहविक्रीडितं (तताल) । [२४]

[२१] वर्णभिन्ने भवेत्(भवेयु) दौ(द्रौ) लगो(गौ) ।
०० । ऽ वर्णभिन्नताल (ल) । [४]

[२२] झंपा (झम्पाताले) दो द ल ।
००' । झम्प(म्पा) ताल (ल) । [२$\frac{1}{4}$]

[२३] तुरंग(रङ्ग)स्य लीले(लाया) दौ लो(ल) ।
०० । तुरङ्गलीलातालं (ल) । [२]

[२४] नान्द्या लो भवेत् दौ च ल(लो)गौ ।
। ०० । ऽऽ नान्दीतालं (ल) । [७]

[२५] श्रीरंगे(रङ्गे) सो लप्लुतो(तौ) ।
॥ ऽ । 2 श्रीरङ्गताल (ल) [८]

[२६] हसलीले(लाया) द्विर्ले विद्यात् ।
।' ।' हसलीलाताल (ल') । [२$\frac{1}{2}$]

[२७] वर्णयत्या च लौ पौ ।
॥ 22 वर्णयतितालं (लः) ॥ [८]

*[२८] उदीक्षणे स. ।
। ऽऽ (॥ ऽ) उदीक्षणताल (ल) । [४]

---

*उदीक्षणे लद्वय च गुरुरेक. क्रमादिमे ॥ ऽ (भ० कोशे कुम्भ, सङ्गीतराजकर्ता)

[२९] प्रतिपूर्वताले लो दा(दौ)।
। ०० प्रतिपूर्वताल (ल.)। [२]

[३०] चतुस्तालविधौ गुरुद्वि (गुरुर्दि)।
ऽ ००० चतुस्ताल (ल)। [३½]

[३१] लो ल(ल) निस्सारौ।
।।' निस्सारुकताल (ल)। [२¼]

[३२] प्रतिमङ्के ग(गो) लौ।
ऽ ।। प्रतिमङ्कताल (ल)। [४]

[३३] गजेन्द्रलीले(लाया) भगणेन ल(लं)स्यात्।
ऽ ।। ।' गजेन्द्रलीलातालं (ल)। [५¼]

[३४] ला(लौ)दी च(दीश्च) लौ स्यात्(स्यु) शरभेन्द्रलीले(लायाम्)।
।। ०००० ।। शरभेन्द्रलीलातालं (ल.)। [६]

‡[३५] गौ ला(ल)श्च दौ गश्चतुरश्रवर्णे।
ऽऽ। ०० ऽ चतुरश्रवर्ण(र्णताल)। [८]

[३६] ला(लौ)गि वि(र्वि)धेयो विजयाभिनन्दे।
।। ऽऽऽ विजयाभिनन्दनं (नताल.)। [८]

[३७] दा(दौ)लश्च लघ्वा(लघुना) (लब्ध)(') ललिताख्या(ख्य) ताले।
(दा ला च) (दौ लौ च) (लब्धललिताख्यताले)।
०० ।। लब्धललितातालं (ल)। [३]

[३८] जयमंग(मङ्ग)ले सल्ौ (सौ लौ)गौ(गः)।
।। ऽ ।। ऽ जयमंग(मङ्ग)लताल (लः)। [८]

---

‡वर्णताल .—चतुरश्रत्र्यश्रमिश्रभेदात् त्रिविधो मत ।
चतुरश्रवर्ण —वर्णतालस्तत्र गलौ दगौ च चतुरश्रके ऽ। ० ऽ (वेम)
४४ पृष्ठे निर्दिष्टवर्णतालप्रकारस्पष्टताऽनेन भवति।

[३९] दौ लौ गो वीरविक्रमे सन्ति ।
०० ।। ऽ वीरविक्रमताल (ल.) । [५]

[४०] करणयतौ दी कथित. ।
०००० करणयतिताल (ल.) । [२]

[४१] प्लुतश्च दो दं प्रतापशेखरके ।
2 ०० ' प्रतापशेखर (रताल) । [४१/४]

†[४२] सिहस्य विक्रमे गिर्ल्ः पौ(पो) लगपाश्च (लपपाश्च) ।
ऽऽऽ । 2 । ऽ(?) 2 2 सिहविक्रमतालं (लः) । [१७]

*[४३] झोंबुलिर्द्विर्ल्ला ।
।।' ।।' झोंबुलितालं (ल) । [४१/२]

[४४] मदनाभिदा(ध)ताले दौ ग(ग.)स्यात् ।
०० ऽ मदनाभिधतालं (लः) । [३]

[४५] एकताले—(द.) ।
० एकतालं (ल) । [१/२]

॥ इति चतुरश्रखण्ड ॥

---

†सिंहविक्रमताले गत्रय लपलगाश्च प ऽऽऽ । 2 । ऽ 2 (वेम)
सिहविक्रान्तताले तु गास्रयो लपला गपै(पौ)
अयमेव सिंहविक्रम । (वेम —स० चिन्तामणिकार॰)

*(झेम्बुली ।।। ' इति तालसमुद्रे) (स० रत्ना० ।' ।' टोम्बुली) सङ्गीतराजग्रन्थकर्त्रा कुम्भकर्णेन डोचिलीताल बद्धापणनामान्तरम् तद्यथा—डोचिली तालो बुधैर्बद्धापण स्मृत । पृथग् लघुद्वयी तत्र सविरामा गता यथा ।। अयमेव स च स्यात् । अत्र पक्षभेदा नामभेदा प्रदर्शिता । केचिच्च ॥ ' डोंबुली इति वदन्ति ।

श्री ।

(अथ त्र्यस्रजातिप्रकाराणा लक्षणानि ।)

[१] उत्ध(द्ध)ट्टे गी (गिः) ।
ऽऽऽ॰उद्धट्टताल (ल.) । [६]

[२] दर्पणे दौ ग च(गश्च) *(गु) स्यात् ।
०० ऽ दर्पणताल (ल) । [३]

[३] कन्दर्पे दौ ल(लो)गौ ।
०० । ऽऽ कन्दर्पतालं (ल) । [६]

[४] त्रिभिन्ने गलप (लगपा) ।
। ऽ 2 त्रिभिन्नताल (ल) । [६]

[५] त्र्यश्रवर्णे लश्च दौ लौ गुरु(रु)स्यात् ।
। ०० ।। ऽ त्र्यश्रवर्ण (र्णताल) । [६]

[६] श्रीकीर्त्या गौ लौ च ।
ऽऽ ।। श्रीकीर्तिताल (ल) । [६]

[७] रथ्या (थ्याया) लग(गौ)म्यात् (स्याताम्) ।
। ऽ रथ्याताल (ल) । [३] (रतिताल) (?)

[८] षट्ताले दू (दूः) ।
०००००० षट्ताल (ल) । [३]

[९] राजवका(वङ्का)लताले रो दा(दौ) भूयात् (भवेयु.) ।
ऽ । ऽ ०० राजवंका(वङ्का)ल (लतालः) । [६]

[१०] बिन्दुमाली (लिताले) गदीग (गो दीर्गं)
ऽ ०००० ऽ बिन्दुमालितालं (लः) । [६]

---

* गु इति गुरुसज्ञित (द्विमात्रिक) ताले छन्दसि च वेद्य. ।

[११] सिहलीले(लाया) ल(लो)दि र्लो(र्ले.) ।
। ००० । सिहलीलाताल (ल) । [३$\frac{1}{2}$]

[१२] वसन्ते लीगी (लिर्गि.) ।
।।। ऽऽऽ वसन्तताल (ल.) । [९]

[१३] कन्दुके ली च(लीश्च)ग(ग) स्यात् ।
।।।। ऽ कन्दुकतालं (ल) । [६]

§[१४] समे लौ(ला) दद (दो द) ।
(?) ।। ०० (०') समताल (ल) । [३$\frac{1}{?}$]

[१५] नन्दने लौ च दौ पो । (ला च दा प)
।। ०० 2 नन्दनताल (ल) । [६]

अथवा

गश्च दौ गे (दा ग.) ।
ऽ ०० ऽ (नन्दनताल) । [५]

[१६] जये जो ल(लो) दौ(दा) पौ(पा) मता कोविदै ।
। ऽ । । ०० 22 जयताल (ल) । [१२]

[१७] परिक्रमे दौ(दा) च ल(लो) गौ(गा) ।
०० । ऽऽ परिक्रमताल (ल) । [६]

[१८] कुडुके दौ(दा) लौ(ला) ।
०० ।। कुडुकताल (ल) । [३]

[१९] जगत्झप(झम्प)ने ग(गो) दौ(दा)दं ।
ऽ ०००' जगत्झप(झम्प)ताल (ल) । [३$\frac{3}{4}$] (?)

[२०] सिहस्य नादे लप(लपौ)दौ(दा) प्लुतं स्यात् ।
। 2 ०० 2 सिहनादं(दताल') । [८]

---

§अत्र प्रकरणे समतालो द्विवार पठित (१४ क्रमाङ्क ३० क्रमाङ्कश्च) उभावपि तौ भिन्नौ । तल्लक्ष्यलक्षणादिक्रमपि भिन्नम् । ३० क्रमाङ्कस्तु कङ्कालसाहचर्यात् समकङ्कालो ग्राह्य ।

[२१] बद्धापणे लश्च दलौ भवेताम् ।
 । ० । बद्धापण (णताल) । [२$\frac{१}{२}$]

[२२] रंगा(रङ्गा)भरणे गा ला प(प)स्यात् (स्यु) ।
 ऽऽ।। 2 रागा(रङ्गा)भरण (णताल) । [९]

[२३] कोकु(कि)लप्रिये गल(गो ल)(गुर्ल)पा(पौ) ।
 ऽ । 2 2 कोकु(कि)ल प्रियतालं (ल) । [९]

[२४] मकरन्दे दौ(दा) च ली(लि)ग(गं) ।
 ० ० ।।। ऽ मकरन्दताल (ल) । [६]

[२५] त्रिभग(भङ्गि)के लौ(ला) च गौ(गा) स्याताम् ।
 ।। ऽ ऽ त्रिभगि(त्रिभङ्गि) ताल. । [६]

[२६] पार्वतीलोचने गिर्लगा(र्लो गौ)द्रा(दौ) पुन ।
 ऽऽऽ। ऽऽ ० ० पार्वतीलोचनम् (नताल.) । [१२]

[२७] पार्वतिर्दौ(पार्वतीताले दा) च लौ(ला) दौ(दा) च गौ(गा)
 लीग(र्गो) लौ ।
 ० ० ।। ० ० ऽऽ ।।।। ऽ ।। पार्वतीलोचनं (पार्वतीतालः) । [१६]

[२८] पूर्णकका(कङ्का)लके दीगलो (दीर्गो ल.) ।
 ० ० ० ० ऽ । पूर्णकका(कङ्का)लं (ल) । [५]

[२९] खण्डके दौ(दा) च गौ(गा) ।
 ० ० ऽऽ खण्डकङ्काल (लः) । [५]

[३०] समे गौ(गा) च पश्चार्ल्घु (पश्चाल्लघुः) ।
 ऽऽ। समतालं (ल) । (समकङ्कालः) [५]

[३१] मानमत्राऽसमे लश्च गौ (गा) ।
 । ऽऽ विषमकङ्कालं (ल) । [५]

[३२] ढोंकिका (ढेङ्किकाया) रेपि (रोऽपि) वा सोऽपि वा ।
 ।ऽ। (ऽ । ऽ रगणो भवति) (ढेङ्किकातालः) [५]

अथवा

।।ऽ ढेङ्कितालं (ढेङ्किकातालः) । [४]

[३३] दीपके दा(दौ) सगौ (सो गा) ।
०० ।।ऽ ऽ दीपकताल (ल) । [७]

$[३४] मिश्रवर्णे द(दा) द स्नि (त्रि.) प(पो)गो दौ(दा)
तगो(गौ) । (?)
(?) ०००' ०००' ०००' ०००' 2 ऽ ० ० ऽऽ। ऽ
मिश्रवर्ण(र्णताल) । [?]

[३५] राजताले गपो(पौ) दौ(दा) च गल्पा (गलपा.) स्मृता ।
ऽ 2 ० ० ऽ। 2 राजताल (ल.) [१२]

[३६] रंग(रङ्ग)दीपे भवेत् (भवेयु) गौ(गा) लघुर्गुरु' प्लुतौ (गुरुप्लुतौ) ।
ऽ ऽ । ऽ 2 रंग(रङ्ग)दीपतालं (ल.) । [१०]

[३७] रंग(रङ्ग)विद्योतने गिश्च लो (ल.) प (पः) स्मृत ।
ऽ ऽ ऽ । 2 रङ्गविद्योतनताल (ल) । [१०]

[३८] स्यान्मुकुन्दे ल(लो) दी गो(गों)
। ० ० ० ० ऽ मुकुन्दताल (ल.) [५]

$ अत्र लक्ष्यलक्षणभेदो भाति ।

मिश्रे पुनर्विरामान्त त्रि(त्रि)स्याद्रुतचतुष्टयम् । ततो गुरुप्लुतौ द्वौ द्वौ पलगा स्युस्तत क्रमात् ॥
००००' ००००' ००००' ०(?) ऽऽ̇ ०० ऽ̇ । ऽ भ को (वेम)

मिश्रो(श्रे) द्रुतचतुष्का. स्युर्विरामान्तास्त्रय पृथक् । तत पगौ दौ गलौ ग ।
००००' ००००' ००००' ऽ̇ ऽ ०० ऽ । ऽ भ को. (शार्ङ्ग)

प्रतितुर्यविरामान्तं मिश्राख्ये द्वादशद्रुता । प्लुतौ गुरु(रू)द्रुतद्वन्द्व गद्वय ल(लो)गुरुस्तत (?) ॥
००००' ००००' ००००' ऽ̇ऽ̇ ऽऽ ०० ऽऽ । ऽ भ को (जगदेक)

अत्रैव स. चूडा. ग्रन्थे पृ १२ [२९] क्रमाङ्क तथा पृ. १९ श्लो १३४ द्रष्टव्य. ।

अथवा

लश्च दौ(दा) लो गुरु ।
० ० । ऽ (। ०० । ऽ) (मुकुन्दताल) । [५]

[३९] मल्लताले तु लील (र्दं)श्च द (दं) ।
।।।। ० ०' मल्लतालं (ल) । [५$\frac{1}{4}$]

*[४०] राजसंब(व)र्धने दश्च द दप्लुतौ ।
० ०' ० 2 राजवर्द्धनं(नताल) । [४$\frac{3}{4}$]

†[४१] चारुलीलाघने दो लघुश्च प्लुत ।
। 2 (० । 2) चारुलील (ला ताल) । [४$\frac{1}{2}$]

[४२] चतुर्मुखघने जपौ ।
।ऽ। 2 चतुर्मुखतालं (ल.) । [७]

[४३] विजयनाम्नि पो गो(ग)पलौ ।
2 ऽ 2 । विजयनामतालं (ल) । [९]

[४४] विलोकितस्वने (घने) लगौ दयुग तदन्ते प्लुत. ।
। ऽ ० ० 2 विलोकितनाल (ल.) । [७]

[४५] विधेयमभिनन्दने लघुर्युग (लघुयुगं) द्रु(दू॰)ताभ्या गुरु ।
।। ०००००० ऽ अभिनन्दन (नताल) । [७]
(।। ०० ऽ)

[४६] मनोज्ञवनमालिके (:काया) भवति दी च(दीश्च) लो दौ च गो(ग)
० ० ० ० । ०० ऽ मनोज्ञवनमालि (लिका) ताल (ल) । [६]
(वनमालितालापरपर्याय)

[४७] श्रीनन्दने गुरु ल्लो (र्लं.) पो (पः) ।
ऽ । 2 श्रीनन्दनताल (ल) । [६]

[४८] जनके ली च गौ लौ गौ (गा ला गा) ।
।।।। ऽऽ ।। ऽऽ जनकताल (लः) । [१४]

---

* रागवर्धनपर्यायो दृश्यते ।

† लीलातालपर्यायो विभाति ।

$[४९] लक्ष्मीशनाम्नि दो दं लौ (ला) पो (प) । (?)
० ० (००') ।। 2 लक्ष्मीशनाम्नि(म)ताल (ल) [६$\frac{1}{4}$] ।

[५०] ललितप्रिये च सलगा ।
।।ऽ।ऽ ललितप्रियताल (ल) । [७]

[५१] कीर्तिताले लगपो (पा) गलपो (पा) ।
।ऽ2ऽ। 2 कीर्तितालं (ल) । [१२]

[५२] राजनारायणे दौ(दा) लगो(गौ)लो गुरु. ।
० ० ।ऽ।ऽ राजनारायणतालं (ल) । [७]

[५३] वर्णमट्टि(ड्डि)काया नगणो दी च ।
।।। ० ० ० ० वर्णमड्डिकाताल (ल.) । [५]

[५४] प्राथमिके ददप (पा)दो द ।
० ०2 ० ०' प्राथमिकताल(ल.) । [५$\frac{1}{4}$]

[५५] अनुद्वितीये ददं (दो द) लो(ल) ।
० ० (०') । अनुद्वितीयतालं (लः) । [१$\frac{1}{4}$]

[५६] रतिलीले (लाया) गौ लौ च दौ (गा ला च दा)
ऽऽ।। ० ० रतिलीलाताल (ल.) । [७]

इति त्र्यस्रखण्डः ।

श्री ।

*।। इति एकोत्तरशतम् ॥

$ असौ लक्ष्मीशेखराऽभिन्न । अत्र प्रकरणे ४९ तम. कमलनामताल । तस्यैव लक्ष्मीशनाम ताल इति पर्याय स्यात् ।

* चतुरस्रखण्डप्रकारा ४५ त्र्यस्रखण्डप्रकारा ५६ सकलय्य १०१ भवन्ति ।

श्री ।

(इत आरभ्य—

[१] चच्चपुटमे वक्किरमिरण्डु पिल्पट लकु पुलितवुमामे
ऽऽ। 2 (चच्चत्पुट)

[२] चच्चपुटमे नडुविरण्डि लकु वुमे वियइरुपात् वियन् कुरुवरुमे
ऽ।। ऽ (चाचपुट)

[३] चट् पितावे तले कटे पुलितं उट्क्कि्ट यकणत्तुट नोरुकोले
2 । ऽऽ । 2 (षट्पितापुत्रक)

[४] चंपक्केट्टन्तले कटे, पुलित ओन् रुवतकवयित्
2 ऽऽऽ 2 (सम्पक्केष्ट.)

[५] उत्कट्टितमे न ल्पुरं पुरमे
ऽऽऽ (उद्घट्टः)

[६] आदिताल माकु मोरि लकु वुरच्चान्वन्पतु मितनतु पेरे
।। (।) (आदिताल.)

[७] तर्पणञ्चुषि विषि वकिरमतिये
०० ऽ (दर्पण)

*[८] चच्चरि विन्तु वुन्त य कियविरामवट्टवुं कोल्लु
वरमु रेवन्ता कु इप्पटि वरुमुर एट्टाकुमे
०० । ०० । ०० । ०० । ०० । ०० । ०० । ०० । (?)
(चच्चरी)

[९] चिंकलील कोलिरुपालुं त किन नडुविन् चरु चुषि तत मिषे
। ० ० ० ० । (। ० ० ० ।) (सिंहलील.)

[१०] कन्दर्पञ्चुषि कतिर्पर मति कोत् वन्तपि न्मरवुं वकिरं वरुमे
० ० । ऽऽ (कन्दर्पः)

---

* पृ. १० तालक्रमाङ्क ८ द्रष्टव्य ।

[११] चिंक विक्रमम् चिले मुन्नुम् पुकियवुयिरवुं कं वकिरं पुलित मेन् नरे
SSS|2|S2 (सिहविक्रम·)

[१२] चीरं ककण यिरण्डुटन् विल्यु कोलुमाविवु कूडियन रित्ते
||S|2 (श्रीरङ्ग)

[१३] रतिलील यिरुक्कोल इचेन्तपिन् वरमिरण्डियलुं पान्मेत्ताकुं
||SS (रतिलील)

[१४] अरंगताल मारण वरु चुषि पर नापिन्ने वकिरं वरुमे
०००० S (रङ्गताल)

*[१५] परि किरमञ्चुषि पतवरवु तन्पिन् पकुत्तन यिरु कोल वकिरमेन्ते
००० ||S (?) (परिक्रम)

[१६] परित्यकं पिरयुडन् व्यापि उरेत्तनरोरुमूणु ओरिरण्डनवे
SSS|| (प्रत्यङ्ग·)

[१७] केचलीले कुकिळे मरे व्यापि कडयतु विराममुडयते
||||' (गजलील)

(१८) त्रिपिन्नमे ओरुकोलोरुपिरे उयिरोन्वर उणर्त्तुक नोरे
|S2 (त्रिभिन्न)

[१९] वीर विकिरम व्यापि इरण्डुडन् इरु तुरित ओरु वकिरमे
|| ०० S (वीरविक्रम.)

[२०] अन्नलीले कुमन्न व तिरिकोन् पिन्ने विराम वेरे निर्पतुमे
||' (हंसलीलः)

[२१] वर्णविन्न वकिरं व्यापितुणिय विरुञ्चुषि तु डेत्ते तिर्प वरुमे
० ० SS (?) (वर्णभिन्न.)

[२२] इराजच्चूडामणि इरु तुरित व्यापि मुन् रिरु चुषि व्यापि वकिरमे
० ० ||| ० ० | S (राजचूडामणि)

---

* पृ. ११ ता०क्र० १५ तथा २१ विलोकनीयौ।

[२३] अरंकाकयेकं मति न्मुरयिते रितिर्पुरं परमि लकु पुलितमेन्नानरे
SSS।2 (रङ्गोद्योतक)

*[२४] रंकोक्येक राचतालत्तियत् कुरुवुं पकरं पराविय यिरु चुषि परं
कोल् पुलितमेन्नरे
S2 ० ० S।2 (राजताल)

[२५] चिंकविक्रीडितञ्चेषु कण यिरण्डु यिरताकियचिले
कोन् तरु मुडसरुं चुषिव क पुलित मेन्न पुलं बुर
।।2S।S2।2 (सिहविक्रीडित)

[२६] वर्णमालिकमते चुषि इरु कोन् इरु चुषि ओरुकुरु इचन्तुडसरुमे
० ० ० ० ।। ० ० S (वनमाली)

†[२७] मति कतित मरे वालियित् विराम वरु मेन्नित् वन्मतालमाकुं (ˀ)
।'।।' ।।।' ।।।।। (') (वर्णताल)
चतुरच्चिरवन्नम् युप कोलिणाय इरु चुषि ओरु गुरु विचेत्तुडन्नरुमे
S ।। ० ० S (चतुरश्रवर्ण)

[२८] त्रियच्चिरवर्ण चेपु कण चुषि इरु कोलोरु विले इचेन्तते
। ० ० ।। S (त्र्यश्रवर्ण)

*[२९] मिच्चिरवर्ण बिन्दुनान्कु मावञ्चिले विराम वर मुरे मून् रुयिय कतिर्व-
किरं विन्दु वोरिरण्डु मरु विपि विय तकण वकिरं कण्डं
००००' ००००' ००००' 22 (S)S ० ० S S । S (मिश्रवर्ण)

[३०] अनकप्रतीपमाति तकणं ओरु कियकार्मुकमुरमेन्नरे
S S । S 2 (रङ्गप्रदीप)

[३१] अन्ननाकमातियि लादि बिन्दु यिरु चुषि पत पत्तु मोरुमै
।2 ० ० 2 (हसनाद)

[३२] चिकना तञ्चिले कोलिरु कुरुवु कमेतिर्परं पोलिविराकुं
।SS।S (सिहनाद)

* पृ १२ ता० क्र० २४, २९ द्रष्टव्यौ । † पृ ५० ता० क्र० ३५ समीक्षणीय ।

[३३] मल्लिकामोदं वर वुभारे चोल्लिय वियावि चुषि येन्नरे
||○○○○ (मल्लिकामोद)

*[३४] चरपलीले यिरु कण तुरित वर नान्किल्कु वर वेन्नरे
||○○○○|| (शरभलील)

*[३५] अरंकापरणं आवितटे इडे यिरण्डकोन् आदि यिरु वकिरमे
SS||S (रङ्गाभरण)

[३६] तुरंगलीले तुरित मिरण्डो रुकोन्
○○| (तुरङ्गलील)

*[३७] शिकनन्दनश्चिलयिन्ने लकुवु यिरवु कन्तर विरु पुल्लि वकिरं पतकोन्
पुलित पाण मु करं पत कोन् पतमेव वयिन्नतमे
SS|2|S○○SS|2|2S|| (+) (सिहनन्दन.)

*[३८] जयश्रिरि चिले कणचिले कणचिल्ये
S|S|S (जयश्री.)

[३९] विचेयानन्दं रं वियन्कतिर व्यापि इ चे या मकण मिल कणर्त्तडवे
||SSS (विजयानन्द)

*[४०] प्रतिताल मिरु कोन् तुरित वु मनै त्ते
||○○ (प्रतिताल)

*[४१] तृ(द्वि)तीय कुमति कोन् तुरित नाट्ट मे तिर्वरं
○○| (?) (द्वितीयक)$

*[४२] मकरन्त ञ्चुषि वरयुग्मकान् मति कुरु वेन्पर मतियु णन्तोरे
○○○|| (?) (मकरन्द.)

*[४३] कीत्तिकोत्पर किळेरोळ्यिु करं ताकु मवकिर ञ्चायकमु यिरे
S2S|2 (कीर्तिताल)

* पृ १३ ता० क्र० ३४, ३५, ३७, ३८, ४०, ४१, ४२, ४३ विलोक्या ।

$ द्रुतौ लश्च द्वितीयके(भरतार्णव —तालसमुद्रे)

द्रुतद्वन्द्व लघुश्चैकस्ताले स्यात्तु द्वितीयके । (भरत –शब्दकल्पद्रुमकोशे पृ. ६११)

*[४४] उविचयं पुलित कुरु वुयिर्प किरं

ऽ2ऽ (?) (विजय)

[४५] जयमगळ मिरु चरमे चापमिरु कोन् वकिरमेनयीय पिनने

।।ऽ।। ऽ (जयमङ्गल)

*[४६] राजविद्याकरं इरु तुरितं पराचनं कणयुटन् तर वेति वरुमे

। ०० (?) (राजविद्याधरः)

[४७] मट्ठमिरु कोन् वकिरमतिन्पिन् ओट्टिय लकु ओरुनान केन्प

।।ऽ।।।। (मट्ठताल)

*[४८) चेयतालं कोन् कुरु विरु वियापि इरु चुषि पुलितमेन यियं विनरे

।ऽ।। ०० 2 (?) (जयताल)

[४९] कुडक मिरु तुरितं कोलिरण्डेन्प

०० ।। (कुड्डक)

*[५०] (नि.सारुक) (।।')§

*[५१] क्रीडाताल चुषि विषि वर विराम कटयतेन्विचे वरुमेन्व

।।' (० ०') (क्रीडाताल ?)

[५२] त्रिपंकितालं चिले यिन्न पिन्वर मुतली रिलकु मुयंक तन्मुरये

।। ऽऽ (त्रिभङ्गि.)

[५३] कोकिलप्रिय कुरु कोन् पुलितं

ऽ। 2 (कोकिलप्रिय)

[५४] चिरकीर्ति यिले यिरण्डिरु कन्ने

ऽऽ।। (श्रीकीर्तितालः)

[५५] बिन्दुमालिक बिन्दुना न्कीद वरा अन्तवुमादियमडय कुरुवे

ऽ ०००० ऽ (बिन्दुमाली)

*[५६] चममिरु वियावितत्तिय यिरु चुषि विरवियकडे चुषि विरामन्तोनूरुं

०००' (?) (समताल.)

---

*पृ १३ ता० क्र० ४४, पृ १४ ता० क्र० ४६, ४८, ५०, ५१, ५६ लोकनीया ।

§मूले नि सारुकतालो नोपलभ्यते परमत्र ५० तथा ५१ अनयो सङ्करो लक्ष्यते क्रीडातालस्य लक्षण नि सारुकतालस्य लक्ष्यमिति ।

*[५७] नन्दन मिलकुनयनं बिन्दु तन्त तन्तून्नेत्तनि त्तनि पुलितमाकुमं

।। ०० ऽ (?) (नन्दनतालः)

(अथवा)

मतिकुरु विरुचुषि वकिरं वरिनं इतनतु पेरेन् रिय पुवरपुल

। 2 ऽ ०० ऽ

(अथवा)

तेरि कत्ताळ मेन्यतु मतु

०० । 2 2

[५८] तीकण कटे कुरु उलकुमुन्निरु कोन्

।। ऽ (दक्षिणताल.)

*[५९] मड्डिय कुरुवुं वट्टवु पुलितवुं

ऽ ० 2 (?) (मड्डिकाताल)

अन्निमड्डिकविन्नु विरामवाषि वन्कपिन्निरुकणे वरुमेन मोषिव

०० ’ ।। (अन्यमड्डिका)

[६०] डोकिताळं चिले यिडे योरु कोन् कोलोचनवु पेचलदन् पेरे

ऽ । ऽ (ढेङ्किका)

[६१] वर्णमड्डिकमरवे वियाविपि न्निरु चुषि कणै पार्त्तिरु चुषिये

।। ०० । ०० (वर्णमड्डिका)

[६२] अपिनन्दनमे अंविरण्डिरु चुषि ओरु कुरुवेन्वरुणन्ति चोन्नरे

।। ०० ऽ (अभिनन्दन.)

[६३] अन्तरक्रीडविन्नु मून् रिरूवायं

००० ’ (अन्तरक्रीडः)

अथवा

*चेन्रु विरामन्त्रिपुट युमतुवे

।।। ’

---

* पृ १५ ता० क्र० ५७, ५९, पृ. १६ ता० क्र० ७४ निरीक्ष्या ।

*[६४] मल्लताळ मरये लकुवु तो ल्लुरित चुटपिन् विरामं

|| || ०० ' (मल्लताल)

[६५] तीपकञ्चुषि विषिचेंक त्रिलकु लाप मरवु तरुमेन त्रमोषिव

०० || ऽऽ (दीपकताल.)

*[६६] अनकताल अंपु गिरिरु कोन् मनं पुकन् वकिरं वरु वरुमोरु उयिरे

|2|| 2 (अनङ्गतालः)

*[६७] विटमं कारुकि यिरु मुरे वरुमे

००००' ००००' (?) (विषम')

*[६८] नान्दि कोन् कतिर्नयनन्तुरित वा यन्तकोत् पत वकिरमरवे

|| ०० || ऽऽ (नान्दीताल)

[६९] मुकुन्त कोन् मति मुकनिले मुरये तरुञ्चुषि यिरण्डु परमोरु कुरुवे

| ०० | ऽ (मुकुन्दः)

अन्नियमुकुन्त वरणंञ्चुषि कुरु

| ०००० ऽ (अन्यमुकुन्द)

[७०] कान्तुक नान् कोन् अन्तरं कुरुवे

|| || ऽ (कन्दुक.)

*[७१] जकताळ माकु मोरू तुरित ।

(० एकतालः)

[७२] पूर्णकंकाळं मारणन्तुरित कार्मुकमंपे

०००० ऽ | (पूर्णकङ्कालः)

कण्डकंकाळं कतिर् चुषि यिरु विले

०० ऽऽ (खण्डकङ्काल.)

विषमकंकाळं वियियि यिरु कुरु

| ऽऽ (विषमकङ्कालः)

चमककाळं इरु कुरु वोरु वरं

ऽऽ | (समकङ्कालः)

---

*पृ १५ ता० क्र० ६४, ६६, ६७, ६८. पृ. १६ ता० क्र० ७१ विलोकनीया. ।

[७३] चतुस्काळञ्चिले तमिथ्‌ु चुषि तरुमे

ऽ ० ० (?) (चतुस्ताल)

[७४] दोबिळिमुत्‌ कणे प्पिन्‌ विरामन्तोणुं

।।।' (डोंबिली)

[७५] एव कमि लकु माविपुमाकुं

। 2 (?) (अभङ्गताल)

[७६] रायवंकाळं इड निलत्ति लकु विराय कणञ्चुषि विषि येन्‌ रनरे

ऽ । ऽ ० ० (रायवङ्काल)

[७७] लकुचेकरं लकुविन्‌ विराम

।' (लघुशेखर.)

तुरितचेकरं तुरितत्तिन्‌ विराम

०' (?) (अयमेव एकताल. स्यात्‌)

[७८] प्रतापचेकरं पिरं किय उयिरु विराय विन्दु वुं विरामवद्ववुमे

2 ० ०' (प्रतापशेखर.)

[७९] चेकच्चंप ओरुकणै चुषि विषि चिले

। ० ० ऽ (जगज्झम्प)

[८०] चतुर्म्मुककणे चिले चाळरं पुलित तनुवु यिर्वीरिलुञ्चतुर्म्मुकमाकुं

। ऽ । 2 ऽ 2 (चतुर्मुखः)

(अथवा)

तिरिमत्तिक ओरु पुलितमाकुं

2

[८१] चप इरु चुषि पिन्‌ विरामञ्चरमे

० ० ।' (झम्पताल.)

[८२] प्रतिमड्ढकुरुविन्‌ वरुकण पकणं

।। ऽ ऽ ।। (प्रतिमण्ठ')

(?) { झपताल मोकणे विषि चुषि अविरुण्डिरु चुषि आरण
मिलकुविन् मुन्बीरि लकुविन् विरामन्तोणु
||| ||| ०० | ०० |’|’|| }

[८३] तृतीयताल चेषुन्तमिपु तुरित इरुति यित् विराम मोरु चुषि वेरुमे
०००’ ०’ (?) (तृतीयताल)

[८४] तन्ताळं वन् न्तटयुनन्तमि लकुवु अतिन्पडि कुरुवु माकुमेन्प
||| SSS (वसन्तताल·)

[८५] ललित मिरु चुषि लकुव किरमे
०० | S (ललितताल)

[८६] रतिताल मोरि लकुवुं कुरुवु
| S (रतिताल)

[८७] करुणयति चुषि करु तिन् आरणं
०००० (करणयति)

[८८] चत्ताळ मिरु मून् रुवट्ट माकुं
००० ००० (षट्तालः)

[८९] वनताळ मरवे विन्दु अत्तकुरु वियायि योन् रावियु मनत्ते
०० | 2 (वर्द्धनताल.)

*[९०] वरुणयति कणयु मात्रियु मरवे
|| SS (वर्णयति)

*(९१) राचनारायण मिरु तुरित कोन् परा विय पिरे कणै परन्तनि वरुमे
०० | S | S (?) (राजनारायण·)

[९२) तनञ्चुषि विषि मति वकिरमे
०० S (मदनताल.)

---

* पृ० १८ ता० क्र० ९० ९१, द्रष्टव्यौ ।

*[९३] पार्वतीलोचनं पतञ्चुषि नयन मोरु त्त विया पि विषि चुषि
इरू पिरे नान् कोन् कुरुमति नयन कोले विल्पुर मतिकोन् बिन्दु वोन्
रिरण्डु वकिर मिरु चुषि वरिन्नुमप्पेरे
०० ।। ०० ऽऽ ।।।। ऽ।।

(अथवा)

ऽऽऽ। ० ऽऽ ०० (पार्वतीलोचन)

[९४] कारुकि नान् चुषि कडयतु विरामं
०००० ’ (गारुकि)

[९५] विनन्तन मे चिले यिरु कणे उ यिर
ऽ।। 2 (श्रीनन्दन·)

[९६] चय मुतर्च्चे कणञ्चेषुं कणे चुषि विषि नयमिकु पुलितं एनवेन रनरे
। ऽ।। ०० 2 (जयताल·)

‡ [९७] (?)
(० । 2) (लीलाताल·) (?)

[९८] विलोकितं कणे चिले विषि चुषि पुलित
। ऽ ०० 2 (विलोकित)

[९९] लकळित मिरु कोन् इडै कोन् वरुकण
।। ऽ। ऽ (ललितप्रिय)

[१००] चनकताल चोयकमरे वर कुरुविणे मतिकोन् कोन् मुतकणे वरु
।।।। ऽऽ ।। ऽऽ (जनक)

[१०१] लकु मुन्नयन चुषि इरण्डिन् वल चुषि विरामं मर वुकोन् पुलितं
०० ’ ।। 2 (लक्ष्मीशेखर.)

---

* पृ० १८ ता० क्र० ९३ विलोक्य ।

‡ मूले पाठोऽय भ्रष्ट । पृ० १९ ता० क्र० ९७ द्रष्टव्यः ।

* इराकवर्त्तन मिचेकषि तुरित विराम वट्टवुं बिन्दु वोड्डुयिरे
० ० ० ऽ (?) (रागवर्धन)

बन्दियापण पुंकमीडेवर अन्त वु आदियु मलातिवन्तडयु
। 2 । (?) (बद्धापण)

$ श्रीमं कुरु मून् रु वन्वुणि चेन् व नकणन्तुरकुन्नल्लु यिमु कोन्
कणमकि इडे कणमरणं तकणमारुतं केचर मिरण्डु ओरु चिलये
यकण वारिनन्मे । ओरु वरमिरु कुरु चकण मिर विचिल नडुरोक
तकण मन्तरश्चरं विनन्तरं पकण विलिरुकणे पात्मति चेतरं
तुडिवरुणन् तुकतुरित वडिविल्कु मायोन् कुरुवे करि
मल रोन् वायन्तवु कपुमु वरव पुलितं काकपतमायिन्त
ति चे या काच मा ॥ श्री ॥

॥ श्री ॥

त्रिनेरि किन् तुटिया ने रचे तुरितं अनिकु मिकवो क्तिन्
आयकोक्त करुप्पुकषिन् ओरुत्तन् ओक्किय पिकाट्टि
रण्डे वच्च पुकषुं पुलितमा ।

॥ श्री॰ ॥ श्री ॥

एतत्पर्यन्त पूर्वोक्तस्य केरळभाषया अनुवाद॰ ।

॥ श्रीः ॥

---

* पृ० १९ ता० क्र० १०१ लोकनीय ।

$ पृ० १९, २० प्रोक्त पक्षान्तर चात्र लक्ष्यरहित केरलभाषायामनूदितम् ।

श्री ।

(अथ वाद्यप्रकारः पञ्चमहाशब्दाश्च ।)

ततं च विततं चैव घनं सुषिरमेव च ।
गान चैव तु पञ्चैतत् पञ्चशब्दा. प्रकीर्तिता. ॥ १ ॥

तत च तन्त्रित विद्यात् विततं मुरवादनम् ।
घन च कास्यतालादि तु(सु)षिरं वायुपूरितम् ॥ २ ॥

---

*पञ्चविधो नाद — अनाहत आहतश्चेति द्विविधो नादस्तत्र--
सोऽप्याहत पञ्चविधो नादस्तु परिकीर्तित ।
नखवायुजचर्माणि(चर्मण्य)लोहशारीरजास्तथा ॥ ७ ॥ सं० मकरन्दे ।

(१) वीणाद्या नखजा (२) वशाद्या वायुजा (३) मृदङ्गाद्याश्चर्मजा (४) तालाद्या लोहजा (५) तथा शारीरजा इति नादा पञ्च वर्तन्ते ।

वाद्यभेदा — पञ्चधा च चतुर्धा च त्रिविध च मतं मते ।
कोहलस्य मते ख्यात पञ्चधा वाद्यमेव च ॥

सुषिर घन चैव चर्मबद्ध तथैव च ।
तन्त्री गान पुरा ख्यात पञ्चधा वाद्यलक्षणम् ॥

दत्तिलेन तु आनद्ध तत घन सुषिर चेति चतुर्विध वाद्य कीर्तितम् ।
नारदमते चार्मण तान्त्रिक घन चेति त्रिधा वाद्यलक्षणम् । चिक्र । (भरतकोषे)
भरतेन वाद्य चतुर्विध प्रोक्तम् ।

पञ्चवाद्यानि— नखजा वायुजाश्चर्मलोहशारीरजास्तथा ।
वीणादयस्तु नखजा वंशाद्या वायुजास्तथा ॥

चर्मजाश्च मृदङ्गाद्या लोक(ह)जा लोहचर्मजा ।
शारीरजानि गीतानि वाद्य पञ्चविध जगु ॥

लोहशब्देन कास्यताम्रादिधातु । भरतकल्पलता० । (भरतकोशे)

पञ्चमहावाद्यानि ।

एक ईश्वरनिर्मित नैसर्गिकं अन्यच्चतुर्विध मनुष्यनिर्मित चेति पञ्च प्रकारा महावाद्यानाम् ।
गात्रवीणा तु सा प्रोक्ता यस्या गायन्ति सामगा॰ । नारदीयशिक्षा ।
अनेन प्रमाणेन सचेतनस्य गात्रज नैसर्गिक वाद्यमेकम् ।

गानं चैव तु पञ्चैतत् पञ्चशब्दा इतीरिताः ।
. . इव पञ्चमहाशब्द (ब्द्)कळ(ला) ॥ ३ ॥

तत्तत सुषिर चावनद्ध घनमिति स्मृतम् ।
चतुर्धा तत्र पूर्वस्या श्रुत्यादि द्वारतो भवेत् ॥

दत्तिलकोहलीय–वाद्यलक्षणम् ।

इद ततसुषिरादि मनुष्यनिर्मित वाद्य चतुर्विधमित्यर्थ ।

अपर च—

आहवे चोत्सवे चेति तद्वदन्येषु कर्मसु ।
गीतनृत्तैर्विना यत्तु भोगार्थं वाद्यते सदा ॥

तदपि प्रोच्यते प्राज्ञै पृथग्वाद्य पृथग्विधम् ।
गीतेन सङ्गत यत्तु तद्गीतानुगमुच्यते ।
नृत्तेन सहित यच्च तन्नृत्तानुगमीरितम् ॥

गीतपा(मा)त्रानुग वाद्य तद्भवेद्गीतनृत्तगम् ।
एव चतुर्विध वाद्य कथित हर्षदायकम् ॥

सोमेश्वर । (भरतकोशे)

हसोपनिषदि च वाद्योल्लेख । तद्यथा—

स एव जप कोट्या नादमनुभवति एव सर्व हंसवशान्नादो दशविधो जायते । चिणीति प्रथम । चिञ्चिणीति द्वितीय । घण्टानादस्तृतीय । शङ्खनादश्चतुर्थ । पञ्चमस्तन्त्रीनाद । षष्ठस्तालनाद । सप्तमो वेणुनाद । अष्टमो मृदङ्गनाद । नवमो भेरीनाद । दशमो मेघनाद ।

एतेन वर्णनेन उपनिषत्समयेऽपि एते दश महाशब्दा आसन्निति ज्ञायते चतुर्विध वाद्यमपि श्रूयते च ।

श्री. ।

* (अथ स्वरसप्तकोद्धार ।)

वर्गाष्टकं तु सम्प्राप्य अकारादियशान्तगम् ।
वर्णमात्रासमायुक्तमुद्धरेत् स्वरसप्तकम् ॥ ४ ॥

अष्टमस्य तृतीय तु हरिबीजसमन्वितम् ।
आद्यश्वरं (आद्य स्वरं) स्वरज्ञस्तु उद्धरेत्तु प्रयत्नतः ॥ ५ ॥

सप्तमस्य द्वितीयं तु कामबीजसमन्वितम् ।
द्वितीय तु स्वरं विद्धि ब्रह्मस्थानसमुद्भवम् ॥ ६ ॥

द्वितीयस्यापि वर्गस्य तृतीयं विष्णुसंयुतम् ।
उद्धरे च (च) स्वरं नित्य सौ (स्व)रभेदमनोहरम् ॥ ७ ॥

---

* अथ सरिगमादिस्वराणामुद्धारक्रमो मतङ्गोक्तबृहद्देश्या स्वरनिर्णयप्रकरणे सगृहीत । स विव्रियते ।

आगमे अकचटतपयशा इत्यष्टौ वर्गा स्मृता ।

१	अ इ उ ऋ लृ					(अवर्ग)	
२	क्	ख्	ग्	घ्	ङ्	(कवर्ग)	ग (गान्धार)
३	च्	छ्	ज्	झ्	ञ्	(चवर्ग)	
४.	ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्	(टवर्ग)	
५	त्	थ्	द्	ध्	न्	(तवर्ग)	ध (धैवत), नि (निषाद)
६	प्	फ्	ब्	भ	म्	(पवर्ग)	म (मध्यम), प (पञ्चम.)
७	य्	र्	ल्	व्		(यवर्ग)	रि (ऋषभ , रिषभ , वृषभ)
८	श्	ष्	स्	ह्		(शवर्ग)	स (षड्ज)

[श्लो० ४] उपरिनिर्दिष्ट अकारादियशान्तग वर्गाष्टक सम्प्राप्य वर्णमात्रासमायुक्त स्वरसप्तकमुद्धरेत् ।

[श्लो० ५] तत्र स्वरज्ञस्तु अष्टमस्य शवर्गस्य तृतीयं 'स्' वर्णं हरिबीजमकारस्तेन समन्वितं आद्यं स्वर 'स' इति प्रथम स्वर प्रयत्नत उद्धरेत् ।

[श्लो० ६] सप्तमस्य यवर्गस्य द्वितीय 'र्' वर्ण कामबीजमिकारस्तेन समन्वित ब्रह्मस्थान समुद्भव द्वितीय स्वर 'रि' इति विद्धि ।

[श्लो० ७] द्वितीयकस्य कवर्गस्य तृतीय 'ग्'वर्ण विष्णुर्नाम अकारस्तेन सयुत 'ग' इति स्वरभेदमनोहर तृतीय स्वरमुद्धरेत् ।

षष्ठस्यापि हि वर्जे (र्गे)स्य अन्तिमश्चा(म चा)दिसयुतम् ।
अविनष्ट विजानीया म(न्म)ध्यम (मं) स्वरसप्तकम् ॥ ८ ॥

तदाति प्रथमोपेत स्वरसम्बन्धिशोभनम् ।
(तथा दि (हि) प्रथमोपेतं स्वर (रं) सविद्धि शोभनम् ।)
(बृहद्देशी–स्वरनिर्णये श्लो० ७१)
व्योमसंख्यासमायुक्तमोष्ठस्थानसमुद्भवम् ॥ ९ ॥

पञ्चमस्यापि वर्गस्य चतुर्थश्चादिसयुतम् ।
कोदण्डद्वयसम्भूतमुद्धरेत्स्वरमुत्तमम् ॥ १० ॥

अका(रा)न्तान्तसभिन्न पञ्चमान्त समुद्धरेत् । (?)
(इकारान्तेन सम्भिन्न पञ्चमान्त समुद्धरेत्)

ब्रह्मस्थानसमुत् (द्) भूत सुतारध्द्व (ध्व) निसयुतम् ॥ ११ ॥

आगस्थ (आगमस्थ.) स्वरोद्धारम (स्त्वि)ति तावत् प्रदर्शित. ।

(॥ श्री ॥)

[८] षष्ठस्य पवर्गस्य अन्तिम 'म्' वर्ण आदिना अकारेण सयुत अविनष्ट स्वरसप्तक 'म' इति चतुर्थ स्वर विजानीयात् ।

अविनष्ट मध्यमं इत्यत्र प्रमाणम्—
सर्वस्वराणा विहितो विनाशस्त्वथ जातिषु ॥ ६८ ॥
मध्यमस्य विनाशस्तु कर्तव्यो न कदाचन ।
सर्वस्वराणा प्रवरो ह्यविनाशी तु मध्यम ।
गान्धर्वकल्पेऽभिमत. सामगैश्च महर्षिभि ॥ ६९ ॥ भरतनाट्यशास्त्रे, अ० २८

अत्र अभिनवगुप्तपादा .—

अन्ये तु जातावेकवचनमिति मध्यमे कण्ठस्थाने यत् स्वरसप्तक तदविनाशि सर्वस्य तत्सम्भवात् । तारमन्द्रस्वरास्तु सर्वे पित्तश्लेष्माद्युपहतशिरोवक्षसामसुलभप्रयोगा इति व्याचक्षते ।

[९] तथा हि षष्ठस्य पवर्गस्य प्रथमेन अकारेणोपेत व्योमसख्या पञ्चसख्या तया समायुक्तं ओष्ठस्थानसमुद्भव पवर्गीयं शोभन 'प' इति पञ्चम स्वर संविद्धि ।

[१०] पञ्चमस्य तवर्गस्यापि चतुर्थं 'ध्' वर्ण आदिना अकारेण सयुतं कोदण्ड धनुरिति । तत् कोदण्डद्वयसभूतं उत्तम 'ध' इति षष्ठ स्वरमुद्धरेत् ।

[११] पञ्चमस्य तवर्गस्य अन्तं 'न्' वर्ण इकारेण समिश्र ब्रह्मस्थानसमुद्भूत सुतारध्वनिना उच्चस्वरेण सयुत 'नि' इति सप्तमं स्वरमुद्धरेत् ।

आगमस्थ. स्वरोद्धारस्तावत् प्रदर्शित ॥

श्री ।

(अथ रागनामानि ।)

$[१] मध्यमादि(दि) [२] शङ्कराभरण [३] तो(ड्डी)डी [४] भैरवं (वः)

$[१] मध्यमादिराग —

मध्यमग्रामसभूता मध्यमाशग्रहान्विता ।
मध्यमादिरिति ख्याता शृङ्गारे विनियुज्यते ॥
एतामेव प्रयुज्यादौ वैणिका वाशिकास्तथा ।
पश्चादभिमत गान प्रकुर्वन्ति विचक्षणा ॥ (जगदेक –भरतकोशे)

मध्यमाध्यानम्—

मन्दारकुन्दकुमुदप्रतिरूपरूपामिन्दीवरायतविशालविलोलनेत्राम् ।
चन्द्रावतसपरिचुम्बितपादपद्मा ता मध्यमस्वरमयीमनिश नमामि ॥

(जगदेक –भरतकोशे)

मध्यमादिस्तु रागाङ्गराग —

सरीगमपधन्नी (नी)स सगसा सा तु मध्यम ॥ औमापते अ० १२ श्लो० १९४.

[२] शङ्कराभरणराग —

मन्द्रस्वर मुद्रयित्वा वाशिकै क्रियते यदा ।
छायान्तरेण रागोऽन्य शङ्कराभरणस्तथा ॥ (जगदेक –भरतकोशे)
वेलावल्या. स्वरैर्युक्त शङ्कराभरणो मत । इति शङ्कराभरण ।

(स० दर्पणे रागाध्याये श्लो० २८४)

अय रागाङ्गराग·—स नि(नि)न्ध (ध) प म ग स री ग सै शङ्करभूषणम् ।

औमापतम् अ० १२ श्लो० १९९.

[३] अङ्गं षाडवरागस्य सपूर्णस्य समस्वर ।
षड्जतारश्च मन्द्रश्च न्यासाशग्रहमध्यम ॥
तोडी नाम प्रसिद्धोऽयं रागो हर्षे प्रयुज्यते । (जगदेक.—भ० को०)

अय रागाङ्गराग :—सानिं(नि)द(ध)प (प)मगरिसा गसा(तुण्डी) [तोडी]निगद्यते ।

औमापतम् अ० १२ श्लो० १९७

[४] भिन्नषड्जसमुद्भूतो मन्यासो धाशभूषित ।
स्वरास्समपरित्यक्त (?) प्रार्थने भैरवस्स्मृत ॥

(जगदेक —भ० को०)

धैवताशग्रहन्यासा (स.) संपूर्णोऽथ समस्वरा (र) ।
आन्दोलितस्तु स्वस्थाने स्वाश्रित पञ्चमेन तु ॥
गान्धार· कम्पितो मन्द्रे रिषभे चापि कम्पित ।
निषादषड्जबहुलो भैरव. परिकीर्तित ॥ (सोमेश्वर —भ० को०)

*[५] मार्गहिन्दोळं (ल) । [६] देशीहिन्दोळं (ल.) ।

[७] नागध्वनि ।

भैरव क्रियाङ्गराग —

गमापधनिसापम भैरवाख्यस्तत परम् । औमापतम् अ० १२ श्लो० २२५,

*[५] मार्गहिन्दोलराग —

मार्गहिन्दोलरागाङ्गं हिन्दोलो वेति(डि) (दि)सज्ञक ।
अंशे न्यासे ग्रहे षड्ज तस्य तारे तु मध्यम ॥
षड्जस्वरो भवेन्मन्द्रे ता(तो)डितो रिधवर्जित ।
सपयोः कम्पितश्चैव शृङ्गारे विनियुज्यते ॥ जगदेक —भरतकोशे
स० समयसार । ३ । १५,१६

[६] देशीहिन्दोल. राग —

अयमेव वसन्ताख्य सपूर्णो धम(घन) सज्ञिक (?) ।
देशीहिन्दोलनामोक्त प्रतापपृथिवीभुजा ॥ जगदेक.—भ० को०

देशीहिन्दोल अथवा वसन्त —प्रथमराग. ।

यन्मार्गहिन्दोलभवञ्च वेदी हिन्दोलसज्ञ परिपूर्णमङ्गम् ।
साश निमन्द्र निरिसैस्सुशोभि प्रकम्पित पञ्चममध्यमाभ्याम् ॥
विलम्बित मध्यमतो घनस्तमान्दोलयेन्मुख्यरसेऽथ वीरे ।
गेय वसन्ते त्विदमेव देशीहिन्दोलसज्ञ प्रवदन्ति तद्(ज्)ज्ञा ॥

शृङ्गारे मुख्यवृत्तित्वाद्वसन्ते गीयते तत ।
अयमेव वसन्ताख्यस्तेन सर्वत्र पप्रथे ॥ (भरतकोशे)

उभौ रागाङ्गरागौ—ससमा गगमा पापा मगा देशीति कथ्यते ।
सग सागरिगा चैव हिन्दो(ल)स्तु भवेत्तत ॥ औमा० अ० १२ श्लो० १९५.

[७] नागध्वनिराग —

वेगरञ्जी विभाषा या टक्करागसमुद्भवा ।
नागध्वनिस्तदङ्गं स्यात् षड्जाशन्याससयुता ॥
धपाभ्यां वर्जिता नित्य रसे वीरे नियुज्यते ।

जगदेक —भ० को०

नागध्वनि शुद्धराग —

........................नागध्वनिरथोच्यते ॥ ११८ ॥
रिमगारि रिमागागा मगरीरिरिगारिसा । औमा० अ० ११

†[८] दिव्यावति (ती) (दिव्यमति) । [९] तरङ्गिणी ।
[१०] कुरुञ्जी । [११] फल्लाति (भल्लाती) (भल्लारिका) ।

---

†[८] दिव्यमति मेलराग (नवनीतमेळजन्यराग.)
(आरोह) स रि ग म प ध नि स
(अवरोह) स ध प म रि स मञ्ज (भरतकोशे)
दिव्यावतीशुद्धराग —
गगाधधपपा गाप पपपा धधपम्मदाम् (मधा ।)
एव दिव्यावती प्रोक्ता । औमा० अ० ११ श्लो० ११९
[९] तरङ्गिणीराग —भाषाङ्गराग । कुम्भ । (भरतकोशे)
रिन्यासग्रहवाशा च भवेद्धरिपतारभाक् ।
समस्वरा गमन्द्रा च सपूर्णा सप्तभिस्स्वरै ॥
रसे रौद्रे नियुज्या स्यात् रिषभादिस्तरङ्गिणी ।
जगदेक । (भ० को०)
तरङ्गिणी शुद्धराग —
प्रोच्यतेऽथ तरङ्गिणी ।
साससारिगमागारी रिसरी माससा तत ॥ १२० ॥
औमा० अ० ११
[१०] कुरुञ्जी (कुरञ्जीति नामान्तरम्) मेलराग ।
(धीरशङ्कराभरणमेळजन्य.)
(आरोह) स ग रि ग म प ध
(अवरोह) स म ग रि स नि स
मञ्ज (भरतकोशे)
कुरुञ्जीशुद्धराग —
सारिमा पमगारी स साससेति (र) [कु] रुञ्चि(ता) [का] ॥ १२१ ॥
कुरुञ्ची । औमा० अ० ११
[११] भल्लात राग —
भल्लातोऽथ भवेद्रागो हिन्दोलकसमुद्भव ।
षड्जेनाशग्रहन्याससपन्नो वर्जितर्षभ ॥
षाडवो धैवते मन्द्र कथितो रागवेदिभि । हरि । (भरतकोशे)
भल्लारिका राग.—
हिन्दोलकस्वरे छायासहा भल्लारिका भवेत् ।
षड्जाशग्रहणन्यासा रिहीना षाडवा भवेत् ॥
धमन्द्रा.... ... ..(शृङ्गारे विनियोगभाक् । जगदेक । (भ० कोशे)
भल्लातराग (शुद्धराग)—
सानिनीधधपापारा (री) पापपानिधपार (रि) गा । १२१ ॥
ने(नी)तिभल्लातत (क) प्रोक्तो... .... औमा० अ० ११

‡[१२] मेघरञ्जि (मेघरञ्जिका) [१३] धातुगौडं [१४] पञ्चमं(म.) ।

---

‡[१२] मेघरञ्जिका—राग ।

अय राग कर्णाटबङ्गालपल्लविकानामभ्या प्रपञ्चितम(तोऽ)न्यत्र ।

जगदेक । (भ० को०)

मेघरञ्जीराग (शुद्धराग)—

.... मेघरञ्जी समीर्यते ।

सरीगमामपापापा पपापति(नि)भिरीमिता (रित) ।। १२२ ।।

औमा० अ० ११

[१३] धातुगौड मूले वर्तते अयमेव गौडराग स्यात् ।

गौडराग —

गौडस्स्यात् षड्जरागाङ्ग सन्यासाशग्रहस्थित ।

वर्ज्यश्च पञ्चमेनैष रसे वीरे नियुज्यते ।।

जातेश्चाङ्ग निषादिन्या वदन्ति न तु मे मतम् ।

जगदेक । (भ० को०)

धातुगौडराग —

.... धातु[रागो]गौडस्ततो भवेत् ।

धधनीसा धधापापा पमारी रिग इत्यपि ।। १३० ।।

धातुगौडस्त्वय देवि . .. । औमा० अ० ११

[१४] स० समयमारे आम्रपञ्चम इति रागाङ्गरागेषु नाम विद्यते ।

आम्रपञ्चम – राग ।

गान्धाराशो रिपत्यक्त (क्तो) गान्धाराशग्रहान्वित ।
सनितारश्च पूर्णश्च मन्द्रेण परिवर्जित ।।
आम्रपञ्चमनामाय रागो विस्मयहास्ययो ।

जगदेकः-(भ० को०)

पञ्चमराग —

शुद्धपञ्चमरागाङ्गं ग्रहाशन्यासपञ्चम. ।

समस्वरश्च पूर्णश्च रितारो मन्द्रमध्यम ।।

पञ्चमः कैशिकीसञ्ज्ञो गातव्योऽय महोत्सवे । सोमराज । (भ० को०)

पञ्चमरागः—

.... पञ्चमं तु तत शृणु ।
सा सा स रिरिगागाममापपा पपधापमा ।। १३१ ।।
ग सा पञ्चमरागोयम् .. .. । औमा० अ० ११

*[१५] आहीर(र.)। [१६] तुरंगी (रङ्गी)। [१७] मधुकरी।

---

*[१५] आहीर(र) (आभीरी) राग —
मालपञ्चमभाषेयमाभीरी परिकीर्तिता।
रिगाभ्या च विहीना च औडुवा परिकीर्तिता॥
पञ्चमांशग्रहन्यासा कलहे विनियुज्यते।
जगदेक । (भरतकोशे)

आहीरराग —
आहीरश्चोच्यते क्रमात्।
रिगारिरि रिगारीरि गारिरीगा रिरी तत ॥ १३२ ॥ औमा० अ० ११

[१६] कोशे तुरङ्गिणी गतिर्विद्यते। अत तुरगी (रङ्गी) इति प्रायशोऽय
तुरुष्कतोडी रागापरपर्यायो भवेत्।
तुरुष्कतोडिका चोपा सत्रया गविवर्जिता। उपेत्युपराग ।
तोड्येव ताडिता गाल्पतौरुष्की रिनिभूयसी॥ (२)
मध्यमांशा च पूर्णा च निषादर्षभभूयसी।
ताडिता स्वल्पगान्धारा तुरुष्की तोडिका मता॥ जगदेक । (भ० को०)

तुरगी राग —
पाममारिगरीरी स रिगमैस्तुरगी भवेत्। औमा० अ० ११

[१७] मधुकरीराग —
गतारा मन्द्रमध्या च ग्रहांशन्यासधैवता।
समस्वरा च पूर्णा च मता मधुकरीति सा॥
मतङ्ग ।

मध्यममन्द्रा तारा गान्धारा धांशकग्रहन्यासा।
सपूर्णा समशेषा मधुररवा मधुकरी प्रोक्ता॥
नान्य । (भरतकोशे)

तत ककुभसभूता ख्याता मधुकरीति च।
धैवतांशग्रहन्यासा गान्धारेण विवर्जिता॥
समस्वरा मन्द्रमध्या विभाषा पूर्णता गता। हरि (भ० को०)

मधुकरी राग —
गमगा सारिगा माध पामगारिग इत्यपि।
एषा मधुकरी प्रोक्ता . ॥ १३३ ॥ औमा० अ० ११

$[१८] पौराणि(णी) (ली)। [१९] सावेरी।

$[१८] पौराली राग —

अनन्तर तु पौराली जाता मालवकैशिकात्।
न्यासाशग्रहषड्जा च षड्जमध्यमभूयसी॥
सपूर्णा वर्णिता सेय गीतशास्त्रविशारदै । हरि (भ० को०)

पौराणी राग —

पौराणी सम्यगुच्यते।
ससरीरिरिरी गाग गगारि गगमा मग। ॥ १३४ ॥
पसा सस सरी रीरि ।

औमा० अ० ११

षड्जन्यासग्रहोपेता जाता मालवकैशिकात्।
षड्जमध्यमभूयिष्ठा पूर्णा पौरालिका मता॥ जगदेक । (भ० को०)

[१९] सावेरीराग —

धैवताशा च तन्न्यासा स्वस्थाने स्यात्प्रकम्पिता।
निषादे मध्यमे नित्य तिरिपा कम्पसयुता॥
तारमध्यमषड्जाद्या पञ्चमेन विवर्जिता।
षड्जदेशी निजस्थाने सावेरी सर्वकम्पिता॥

सोमेश्वर । (भ० को०)

अस्य शाम्बरी इति पर्यायो लक्ष्यते। तद्वर्णन च यथा।

शाम्बरी राग —

ककुभोत्थभवत्यशा या सा मध्यग्रहाशका।
गतारा स्वल्पषड्जा च पञ्चमेन विवर्जिता॥
समन्द्रा स (सा) परिज्ञेया कर्तव्या करुणे रसे।

जगदेक.।

भाषाव्याख्याया एतल्लक्षणं सावेरीरागस्येयुक्तम्। ग्रन्थकर्तुरुद्देशे शाम्बर्याम् इति सूचितम्।

(भरतकोशे)

शावरी राग —

मध्यग्रहाशा धन्यासा समन्द्रा ककुभोद्भवा।
रङ्गस्याङ्ग च तारा च शावरी स्यात्पवर्जिता॥

सोमराज । भ० को०

दि (रि) (नि) सनीपापमापम्मा (पामा)गगमा शाङ्वरी तत ।

औमापतम्। अ० ११। श्लो. ११७।

अयं शायरी अथवा सावेरी इति नाम्ना प्रसिद्ध ।

*[२०] दीपरागः। [२१] सैन्धवी।
[२२] गति(तिः) (रगन्ती) (गान्धारगतिः)।

*[२०] दीपराग —

षड्जग्रहो मध्यमांशो गपान्तश्च मतारवान्।
रिमन्द्र परिपूर्णश्च भिन्नकैशिकमध्यम ॥
धन्यासिकेवोच्चतारो दीप इत्यभिधीयते।
रसे शान्ते तु कर्तव्यो विनियोगस्तु गायकै ॥

जगदेक। (भरतकोशे)

दीवी राग —

दीवी रागस्ततो भवेत्।
रिरीगमा गमा पाप गगगा सारिरिर्भवेत्।
(दीप इत्यस्य दीवी इति अपभ्रंशो भवेत्।)

औमापते अ ११ श्लो. १३४

[२१] सैन्धवी राग —

भिन्नषड्जस्य भाषाया (या) सैन्धवी सैन्धवी श्रुता।
धैवतांशग्रहोपेता धैवतन्यासभूषिता।
औडुवा रिपहीना च देशीरागस्तु सैन्धवी।

जगदेक। (भरतकोशे)

सैन्धवीराग —

सानीधपा पधनीसा रिगमा सैन्धवी तत ॥ १३५ ॥

औमापतम्। अ० ११

[२२] रगन्ती भाषाराग.—

रगन्ती ककुभोद्भूता भाषारागो मवर्जिता।
धैवतांशग्रहन्यासस्फुरितैर्धैवतैर्युता ॥
अपन्यासस्थितिजुषा पञ्चमेनोपशोभिता।
विजये विनियोक्तव्या। भट्टमाधव। (भरतकोशे)

(असौ माधवभट्ट — स० चन्द्रिकाकार)

मूले गति इति नाम विद्यते तेन किंनामको राग इति न बुध्यते। ग्रन्थकर्तुरुद्दिष्ट रगन्ती वा गान्धारगते इति वा नाम अत्र सम्भवेत्। 'पर गान्धारगतिका' इति भाषाङ्गरागोऽस्ति। भरतकोशे चाय हरिकुम्भजगदेकाना प्रमाणीभूतो विद्यते। स० समयसारे १०१ रागास्तृतीयेऽधिकरणे निर्दिष्टास्तत्र 'गान्धारगति' इति भाषाङ्गरागेषु निर्दिष्ट। तेनाऽत्र गान्धारगतिनामक एव ग्राह्य। तल्लक्षणम्

ग्रहांशन्यासगान्धारा मन्द्रशून्या पसोज्झिता।
रिनिधेष्वपि ताराख्या गान्धारगतिकोच्यते ॥
गान्धारादिर्यतस्तस्मात् गातव्या करुणे रसे।

जगदेक। (भरतकोशे)

‡[२३] कामोद(द.)। [२४] *स्वभावक्री।

---

‡[२३] आदिकामोदा–भाषाङ्गराग —

अनन्तर च बङ्गाली भिन्नषड्जसमुद्भवा ।
तदङ्गमादिकामोदा ग्रहांशन्यासधैवता ॥
समस्वरा च सम्पूर्णा कथ्यते या (या) मनीषिभि ।
भाषा या भिन्नषड्जस्य माङ्गाली परिकीर्तिता ॥
तदङ्गमादिकामोदा भवेदानन्दकारिणी ।
धैवतेन स्वरेणैधा(षा)ग्रहांशन्यासभूषिता ॥
समस्वरसमायुक्ता सम्पूर्णा सप्तभिस्स्वरै ।
गुर्वाज्ञादिकृतावस्या विनियोग प्रदर्शित ॥

जगदेक । (भरतकोशे)

सङ्गीतसमयसारेऽपि कामोद इति नाम न लभ्यते । आदिकामोद इति नामैव भाषाङ्गरागेषु लिखित यतस्तदेव कामोदस्थाने ग्राह्यम् । जगदेकवचनमपि प्रमाणं लब्ध तच्चोपरि निर्दिष्टमेव ।

कामोद —मेलराग (कल्याणमेलज ।)

कामोदो गीयते पूर्णो निशादौ सत्रयान्वित. ।
ईषद्भेदो बुधै· प्रोक्त कल्याणाख्यहमीरयो ॥

श्रीकण्ठ —रसकौमुदीकर्ता (भरतकोशे)

गान्धारतारसम्पूर्णसाल्पमन्द्रस्समस्वर ।
कामोदो धैवतन्यासग्रहांश किल गीयते ॥

मतङ्ग (भरतकोशे)

कामोदरागः—ममा पगममा गागा पममा पगरी गम ।
साग गगगा मापा गपापा धधनी निंनि ॥ ११५ ॥
ध धाधा इत्ययं कामो(देति) नामा समीरित ।

औमापतम् । अ ११.

*[२४] स्वभावक्री(क्रिया) (स्वभावकृति)राग —

षड्जांशस्सग्रहन्यासा मध्यमेन विवर्जिता ।
धैवतोत्का(त्का)निमन्द्रा च स्वभावकृतिरुच्यते ॥
निषादादियुतस्तस्मात् करुणे विनियुज्यते ।

जगदेक । (भरतकोशे)

स्वभावक्री राग —

.. . . स्वभावक्रीरथोच्यते ।
रिरी गारि रिमा माम गारि रीगा रिरीस्तत ॥ १३७ ॥

औमापतम् । अ ११

†[२५] नयनक्री । [२६] पौहारी । [२७] अङ्गछाय ।
[२८] फुल्लि (उत्फुल्लिका) ।

---

†[२५] नयनक्री राग —

मापपा मगरीरीरि गरिसा नयनकी(क्रि)या ॥ १३८ ॥

औमापतम् । अ. ११.

[२६] चौहारी इति औमापते पृ १४ श्लो १२५ इत्यत्र

स्वभावनयचोगारी ताङ्कस्योत्फुल्लिका तत ।

अथ च औमापते पृ १८ श्लो १६९ इत्यत्र

चौहारिरेव ताङ्केशी स्वभावक्री च वन्ध्यका ॥ १६९ ॥

एव पौहारी चौहारी चोगारी इति नामान्तराणि स्यु । अस्य लक्षण स्वरूप वा क्रमप्राप्तत्वौमापते चोल्लिखित विन्यस्यतेऽत्र तच्चापभ्रष्टरूपात्मक सदपि ग्राह्य भवेत् अनन्यगतित्वात् ।

पौहारी (चौहारी) राग —

पपा धधपपामाग गरिरीगगरी तत ॥ १३८ ॥ श्लो०

चौहार्ति (रि) रेवमुक्तोऽय   औमा. अ० ११

[२७] अङ्गछाय इति नाम कुत्रापि नोपलभ्यते। औमापते ये शुद्धरागा ३१ गणितास्तेषु

' ताकस्योत्फुल्लिका तत ' ॥ १२५ ॥ श्लो०

इति २९, ३० क्रमाङ्कौ द्वौ रागाविमौ परिगणितौ। यथाक्रम चात्र तौ निर्दिष्टौ

ताङ्गश्यायामथोच्यते ।

मपामगरिगारीग मापमामगरीगरी ॥ १३९ ॥ श्लो०

औमापते १६९ श्लोके ' ताङ्केशी ' इति नामान्तर चाभिहितमस्येति तर्क्यते ।

[२८] फुल्लि (उत्फुल्लिका) राग —

सरीगरिधमापामा रिगनो(न्यु)त्फुल्लिका तत ॥ १४० ॥ श्लो०

(औमापते अ० ११)

अस्य रागस्याऽपर नाम उत्पलिनीराग स्यात् इति कृत्वा प्रकृतग्रन्थकर्तुरुपलभ्यमान लक्षणं निर्दिश्यते ।

सम्पूर्णा धैवताशा च ग्रहणन्यासमध्यमा ।
निमन्द्रा च सतारा च नाम्ना चोत्पलिनी मता ॥
मध्यमाशो यतस्तस्मात् शृङ्गारे विनियुज्यते ।

जगदेक. । (भरतकोशे)

उत्पली रागः—   अयमपितत्पर्यायवाची भवेत् ।

अथोत्पलीसञ्ज्ञकस्तु राग. पूर्णोऽशधैवत ।
मध्यग्रहन्याससयुतस्तार. पञ्चमषड्जयो. ॥
निषादमन्द्रश्च तथा कथितो रागवेदिभि ।

भरतकोशे—हरि । (हरिपाल. स सुधाकरकर्ता)

*[२९] शुद्धराग(ग)।

(इति शुद्धरागाः।)

---

*[२९] शुद्धराग इति अन्तिम नाम विद्यते तद्धि रागनाम नास्ति।
ये चात्र शुद्धरागा वर्णिता तेषा समाप्तिसूचक तत् इति प्रकल्प्यते।

अत्र औमापत प्रमाणीक्रियते—

प्रणिपत्य महेशानी शम्भुमासीनमन्त(न्ति)के।
पप्रच्छ ब्रूहि शुद्धान् वै रागान् त्वन्मुखसम्भवान्॥ ११३॥

ईश्वर उवाच—

शृणु देवि मया पूर्वं ॥ ११४॥

•

एते षट्त्रिंशदाख्याता शुद्धा रागास्तु पार्वति॥ १२५।

औमापते ११ अध्याय।

* अत्र प्रकरणे मूलग्रन्थे मध्यमादिरागतो देशीहिन्दोलपर्यन्तेषु क्रमाङ्को न लिखित नागध्वनिरागे ११ इति क्रमाङ्को दत्त। तदूर्ध्वं शुद्धराग इत्यन्त ३३ इति क्रमाङ्को लिखित। एतेन नागध्वनिरागात् प्राक् चत्वारि रागनामानि लुप्तानीति प्रतीयते। ग्रन्थान्तरे ३६ शुद्धरागा परिगणिता। अत्र च २९ रागाणा परिगणन विद्यते। लुप्ताना ७ रागाणामन्वेषण भूरिश्रमसाध्यमिति विरम्यते।

श्री ।

(अथ रागोत्पत्तिः ।)

§ उत्पत्तिमेषा वक्ष्यामि स्वरजातिय(म)नन्तरं ।
ससनीरिगरीपापममा(पा)वृ(ऋ)षभाह्वय ॥
ऋषभरागं(ग.)
सधनीधममागाग मपपासरिसा तत ।
रक्तगान्धारं(रः)
रक्तगान्धाररागोय मार्गरागस्तु कथ्यते ॥
धधापपापगागा स गसगा मम इत्यथौ(सौ) ।
मार्गराग(ग)
गगमारिगरीरि(री)सा रिममागग इत्यपि ॥
पत्मरागं (पद्मराग)
$ पद्मरागस्त्वय देवि पुलिन्दी वर्ण्यते ततः
ममापगममागागा पममापगरीगमः ॥
पुलिन्दि गसा गग मगामा

(इतश्चापूर्णं प्रकरणम् ।)

§ उत्पत्तिमेषा वक्ष्यामि स्वरजातिमनन्तरम् ॥ १२६ ॥
ससनीरिगरीपापमपाम वृषभाह्वय ।
ससनीधममागागमपपासरिसा तत ॥ १२७ ॥
रक्तगान्धाररागोय मार्गरागस्तु कथ्यते ।
धधापपधपागाग सगगा मम इत्यसौ ।
गगमारिरिरी रा (री)रि मपगा गग इत्यपि ।

औमापतम् । अ. ११

$ पद्मरागस्त्वय देवि पुलिन्दी मगारि सारिसा ॥ १२९ ॥
इत्येवं कथिता . .

औमापतम् । अ ११

पुलिन्दीराग —

षड्जांशधैवतन्यासा त्यक्तगान्धारपञ्चमा ।
सधयो रिधयोर्यत्र सवादः परिदृश्यते ॥
भिन्नषड्जभवा सेय पुलिन्द्यन्तरभाषिका ।

जगदेक । भरतकोशे ।

हरि (ॐ) श्रीगणपतये नम ।

अविघ्नमस्तु ।

(*अथ रागरागिणीप्रस्तार· ।)

सार्नि सग मप पनि पमग मप मगम गसा,

सानि सगमप मगम गसा, पमम गसा,

मम गसा मम गसा गसा निनिसा,

सानि सगम पप गम पनि सासा, सासा गसा,

मम गसा, गसानिनि सा सासाग सासानिग

सा सा निप निपमग मपमग म गसा,

सानिसा गमप मगम गसा, पम मगसा,

मम ग सा ग सा निनिसा, सानि सगम पप गमपनि सासा,

श्री ।

धनाशिकट्टल ।

श्री· ।

सानि साग सगमप मगमप निपनि सासा,

सासा ग स सानिप सा सा निपनि पमगमम

प प निपमगमम पमगम गसासानि

सगसग मपमग मगसा सानिसग सम

*मूले प्रकरणनाम न विद्यते । तथा च कोमलतीव्रादिस्वराणा लिपिसङ्केतोऽपि नास्ति । सङ्गीतलेखनपद्धतौ स्वराणा मन्द्रादिज्ञानाय रूढ प्रकारस्तत्प्रमाणम्—मन्द्रस्तारस्तुदीप्त स्यान्मन्द्रो बिन्दुशिरा भवेत् । ऊर्ध्वरेखाशिरास्तारो लिपौ त्रिर्वचनात् प्लुतः ॥ ८ ॥ स. रत्ना ६ प्रकरणे । परमस्मिन् ग्रन्थे आधुनिकलिपिसप्रदायो दृश्यते । मन्द्रसप्तकस्वरज्ञानाय बिन्दुरधो लिख्यते । तारसप्तकस्वरज्ञानाय ऊर्ध्वरेखा लिख्यते । यथाक्रममुदाहरणम्– नि ग । अथेदानी रागप्रकारणारम्भ. । प्रथम धनाशिरागस्तस्य प्रस्तार । अस्य रागस्य च

*धन्याशिव्याप्ति(प्ति')—

मग सा गसा निनिसा सानि साग सगमप

म ग म प मगमप निपनिनि सासानिसा गसगमप

मगमप निपमग ममपप निपमग ममपम मगम ग प मगसा

सानिसाग सगम पम ग म ग सासानिसाग सम म

गसा गसा निनिसा सानिसाग सममग सा ग ग सानि सासानिप

निनिपम पपम गग मम पपनिनिसासा ग सासानि पमगम

मपपनि पमगम मपमग मगपम गसा सानि साग साग

मपमग मगसा सा निसागसा मम गसा गसा निनि सा।

॥ श्री ॥

पमगम पमगम पनिपम गमपनि सानि पम गम पनि

सागसासा निपमग मपनि सागसा ममग सासानिप मगमप

निपनिसागम पम मग सा सानिप मग मपनि सा(सा)गम

पनि पमग मप ममग सासानिप मगमप निसा गमपममग

सासानिप म गम प निसागसा सानिपम गमपनि सानिपम

गमपनि सानिपम गमपनि पमगम पमगम गपमग

सा पमम गसागम पममग सागमप ममपम मपमम

पममग सागमप निपमग मपमम गसागम पनिपनि

सानिपम गमपम मग साग मपनिप नि साग सा सानिपम

गम प ममग सग मम पप निनि सासा गसा सानिपमगम

'धन्याश्री, धन्यासी, धन्यासिका, धनाशी इति नामानि श्रूयन्ते। रागाङ्गरागोऽयम्।
धन्यासिकाराग —अङ्ग धन्यासिका प्रोक्ता शुद्धकैशिकमध्यम । षड्जांशग्रहमन्यास षाड-वार्षभवजित. ॥ गान्धारपञ्चमस्वल्प रसे वीरे नियुज्यते । जगदेक । (भरतकोशे)
व्याप्तिर्नाम प्रस्तार ।

पम मग सागमप निपनिसा गसाम म गसा सानि पमगम

पममग साग पम नि पनि सा गसा गम पम मग

सासानिप मगमप ममगसा गम पनि पनि साग साग मप

निप मग मप मम गसासानि पमगम पमगम सागमप

निपनिसा गसा गम पम मग सा ।

सानि पम गम पम मगसा,ग मपनिप निपनिसा गसामम

गसासानि पमगम पममग सागमप निपनिसा निपमग

मपमम गसागम पनिपम गमपम मगसाग मपमम पममप

ममगसा गमपम मपमम गसा गम पममग सापमम

गसामम गसा गसा निनिसा ।

सासानिपनि पमगम पनिपनि सासा गसासानि

पनि पनिपप मगपम मगसासा निसागसा

गमपम गमगसा सानि साग सममग सागसा निनिसा ।

॥ श्री ॥

सानिसाग सगमप धप मग मपसानि निसा.

गरीसामम गग रिसासानि. रिसासानिप.

सानिनि प मम गप ममगरि सा. सामग

गरीसानिनिसा । सानि साग सागमप धप

ममग गमपसानि निसा. गरीसाम ग गरी सा

निनिसा गरिसामग गरि सासानि निसा री

गम प ध धम मग प ध प ध प मम प मप ध प ध ध प म

म पधप ममपप मम मग. गमगम पमपध पधधप

ममगग ममप म म ग पममग गरिसा ।

सानिसारि गमपध पमम गरिसा सा नि

सारि सामग गरिसा निनिसा । गरि सामग

गरि सासानि सारिसासा निसारि ग रिसासा

निसा रिगम मपम मगरि सासानि। सारि

गमपध पममग रिसासानि । सागरिसा

मगगरि सासानिसा रिसरि रि सा सनिनि

सा सानि प पधनिसा निनिसारि सासा निनि

ध ध प सानिनि ध ध प. ध प ध ध प ममप

धपमम पपमम मग। गमगम पम पध पध

धपमम ग। गम मप। गम मप मम गप मम गरि

सासारिग मपधप सामगरि सा। सानिसा

रि सम ग गरि सानिनिसा ।

श्री:॥ श्री ॥

॥ धन्याशि लक्ष्यम् ॥

श्री ॥ श्री॰॥

$देशाक्षिकट्टल ॥

$कट्टल (लै) शद्बस्तामिलभाषास्थ । स्वरसञ्चारस्य आरोहावरोहनियमस्वरूप इति कट्टलशद्बार्थ.। तालयुक्ते रागसञ्चारे य 'पधसापमग' इत्यादि प्रोच्चार्यमाणो विन्यासो गीयते तालस्य समाघातेऽनुवेल प्राप्यते चेति कट्टल शद्बव्याख्यामभिदधति तज्ज्ञा इति गवेषणायामवगतम् ।
अत्र तज्ज्ञा. प्रमाणम् ।
अस्य देशाक्षी देशाख्येति द्वे नाम्नी । अथ रागाङ्गराग ।
देशाख्या-राग — गान्धारपञ्चमाज्जाता रिषभेण विवर्जिता ।
ग्रहांशन्याससबद्धा गान्धारा च समस्वरा ॥
निषादमन्द्रगान्धारा स्फुरितेन विराजिता ।
षाडवा यदि रागाङ्गमशे पूर्णे च दृश्यते ॥ जगदेक । (भ० कोशे)

सानि़ धसारि म ग रि प म ग रि म गरि सासारि

मग रि सरिग सारि सानि ध सा पप धधनिध

प म प ध मप मग रिग पध सानिधसा ।

सा रि म ग रि प म ग रि म ग रि सासा रि रि

म ग म रि गसा रि म गरि सारिग सारिसा नि,

धसा सानि ध प प ध धनि धप मपध मप म ग रि

प मग रि मगरि सासारिम गरि सारि ग सा रिसानिऽ

धसा । पमगरि मग रिसा सारि मगरि सारिग

सारिसा निऽ धसा प प ध धनिधपम पधमप

मग रिग पधसानिऽ धसा ।

श्रीः ॥ श्रीः ॥

ध ध प प मगरिग पधसानिऽ धसासानि

धसानिध पपधसा सारि सानि धप प ध

ध नि ध प मपधम प मगरि पमगरि

म गरि सा सारि मग रि सारिग सारिसानिऽ

धसा, धध पप मगरि गप ध सानिऽ ध सा

ध सारि मग रिपम गरिपधप मगरि पमगरि

मगरिसा सारि मगरि सारिरिम गमरिग

सारिमग रिसारि गसारि सानिऽ धसा।

ध सारि मग रि सासानि धपरिसा सानिधप

पधधनि धप मप धम पम गरि ग प धसा

रिम गरि पमगरि मगरि सारिसानि धसानिध

प निधपम प मग रिग पपधध सा सरि

रिमगम रिगसा रि निसाधनि प धम प मग

रिगपप धधसासा रिरि म ग म रिग सारि निसा

धनिपध मपगम रिग प धसा निऽ धसा।

सानिध सा निधपप धसासारि सासानिध

पपधध निऽ धप मपध मप म गरि प

मग रि मग रिसासा रिमगरि सारिगसा

रि सा निऽ धसा ॥ श्री श्री. ॥

*मध्यममेल ।

सा सा सा धप मप धसासारि मगरि गरि

सारि सा सा ममपध पममप मगरिसा

धधपम पधसासा रि सासा मम प मम

पमम ग रि सासारि रिसरिम गरिगरि

सासा. ध धप ममप ममप मगरि सासा

रिरि सारि मगरिग रि सासा. धधपमप

धसासारि सासा

श्री नारायणीदेश(शा)क्षिनाट्टमेलं (लः) ॥

श्रीः ॥ श्री ॥

सा ग मध पमगम गम पग रिग सारि

सारि निसा । रिसानिध मध निध निसा ।

साग म धपम गमगम ध, सासानिध मधनिध

निसा । सागमध पम गम, गमप गरि ग

*मध्यममेलराग ·—मध्यमादौ गधौ न स्तो मूर्छनामध्यमादिका।
(अय प्रातर्गेय) तत्र त्वशस्वरा प्रोक्ता रिमनयो मुनीश्वरै ॥ अहोबल । स०पारिजाते।
मध्यमग्रामसम्भूता मध्यमाशग्रहान्विता । मध्यमादिरिति ख्याता शृङ्गारे विनियुज्यते ॥
एतामेव प्रयुज्यादौ वैणिका वाशिकास्तथा । पश्चादभिमत गान प्रकुर्वन्ति विचक्षणा ॥
मध्यमादिराग. । जगदेक । (भरतकोशे)

सारि सारिसा निसा, रिसानिध मधनिध निसा,

सानिध पधम धपपध पमगम गम धप मगम ।

गम पगरि गसारिसा रिसानिसा । रिसानिध

मधनिधनिसा, सा ग म ध प म ग म ग म ध सासानिध

म धनि धनिसा, सागम धप मपमगम । गमधऽ

निसा रिसा निधमध निधनिसा । सागरिनि

सारिसानि धधनिनि सानिधप मगरिसा ।

गमध पगम प ग रि गग म गरिसा ग

रिनिसा । सागमधप मप मगम । गमध

निसारि सानिधमध निधनिसा गरिनिसा

निसारिसा नि ध नि सा रिगमप गरिगम

ध पगमप गरिग ग म गरि सा । गरिरि

गम गग रि रिसा । निसारि सासागरि रिसा

निधमध निधनिसा । निसा रि ग मपगरि सा ।

गरि नि सा रिसा ध निनि सानि धप मग रिसा

गमधप गम पगरिग गममगरि सा ग रि नि सा.

श्री. ।

†श्रीकण्ठ ॥

---

†श्रीकण्ठस्यापर नाम श्रीकण्ठी भवेत् । श्रीकण्ठीराग — (भाषाराग) —

श्रीकण्ठी भिन्नषड्जोत्था गहीना षाडवा भवेत् ।

धाशन्यासग्रहोपेता तथा धैवतभूयसी ॥

गुर्वाज्ञाकरणे तस्या विनियोग प्रकीर्तित. । जगदेक । (भरतकोशे)

अस्य तक्केशी इति द्रविडभाषाया नाम वर्तते । चूडामणिसार । (भरतकोशे)

श्रीकण्ठ , श्रीकण्ठी इति रागद्वय नाट्ये स्मृतम् ।

सारि ग रिग ग रि रि सारिगप मगरिग म गरि

गगरिरि । सारिगम गरि ग ग रिसा । सारिंगरि

रिसानिध़ पधनि़ध पधसान्नि (नि) रिस ग ग रिसानिरि

गरिरिसा निऽ ॥

सारि गऽ रिग रिग रिरि सारिगप मधप ध निसा

निध । रिरि सानि धप धनि धप धसा । निरि सगगरि

सानि रिग रिरिसानिऽ सारिग रिगगरि रिसारिग

प मगरि गमगरि गगरिरि, सारिगम गरि(रि)

गगरिसा. सारि गरिरिसा निधपध निध पध सा ।

रिरिसा गगरिसा निरिगरि रिसानिऽ सानिध पध

निसानिध । निनिधध पमपम गपमग

रिगम गरि ग गरि रि सारिगम गरिगग रिसा,

सारि गरि रिसा नि़ध पध़ नि़ध़पधसा.

नि़रि सगगरिसा, नि रिगरि रिसानिऽ

श्रीः श्री ॥

§भूप (पा) ल (ल.)। म० मे०

गरि रिग रिसासारि रिगरिसा सारिरिसा

ध़प़ ग़प़ ध़सा पध निध पप धधपग.

धधप गरि रिग रि सा सारि रि ग रिरिग

रिरि गरि सासा रिरि गरि सासारिरि साध़

§भूपाल रागस्य लक्षण जगदेकमल्लकृतनो लभ्यते। भम्माणी (ली) रागस्य लक्षण जगदेक-मल्लेन कृत भरतकोशें सम्प्राप्यते। स० समयसारे (तृ अधि) ' भम्मानी ' तथा औमापते अ १२। भाषाङ्गरागेषु ' भम्माली ' इति नाम वर्णित लक्षण च विद्यते। अथ च कुम्भकर्ण-मत भरतकोशे एतद्रागलक्षणे वर्णित तद्यथा-त्रवणाङ्ग सग्रहाशन्यासा ऋषभवर्जिता। भूपाल-पालकेनोक्ता भूपाली दैन्यलज्जयो ॥ याष्टिक पुनराहैमा सैन्धवीसञ्ज्ञया सुधी ॥ अनेन वचनेन जगदेकमल्लसमये सैन्धवी सज्ञा भूपाली (भूपाल) रागस्य स्यात्। अत्र ग्रन्थे पूर्वं रागनामसु सैन्धवी वर्तते तत्र प्रकृतग्रन्थकृदुक्त सैन्धवीलक्षण द्रष्टव्यम्।

पग़ पध़ सा पधनि धप. पधधप गप

धसा, गरिरिगरिसा गरिरिग रिगपग

रिरिगरि सापधनि धपपध धपगध

धप गरि रिगरिसा, सारिरिग रिरिगरि

ग प ग रि रि ग रिसा, सा रि रि ग रि सासा रिरि

साध पग पधसा, प धनिधप पध धप

ग ध ध प ग रि रि ग रि सा, सा रि रि ग रि रि

ग रि सा सा रि रि ग रि सा सा रि रि साध़ प (प) ग़

पध़ सा, पधनिधप पधधप ग प ध सा,

॥ श्रीः श्रीः ॥

*देवगान्ध (न्धा) रं (र.) कट्टल—

ग म प नि प नि सा ग रि ग सा रि निसा निसा निसा

निध पनि निध धप म गमप मध पम मगरिसा.

गमप निनिध धप म गम पम मध पममग रिसा.

नि़ प़ नि़ सागरि गसा रिनिसा. गमपनि प निसा

ग रिग सारिनिसा गमपम मधपम मगरि सा.

गमप निनि धध पम गम पम मध पम मगरि सा.

निपनिसा गरिगसा रिनिसा, निसा निसा नि

---

*देवगान्धारस्य लक्षण जगदेककृत न प्राप्त तत्कृत देवकृतिरागस्य लक्षणं तु लभ्यते । तदत्रोदाह्रियते-

देवकृति क्रियाङ्गराग'—समन्द्रा मध्यमन्यासा षड्जन्यासांशग्रहा ।

समस्वरा निमन्द्रा च वीरे देवकृतिर्भवेत् ॥ जगदेकः । (भ० कोशे)

देवगान्धार (श्रीमेलराग)—सम्पूर्णो देवगान्धार. षड्जत्रयविभूषित ।

गायकैर्गीयमानोऽसौ शोभा धत्ते निरन्तरम् ॥ श्रीकण्ठ । (भ० कोशे)

ध प म म गरिसा नि़ प़ नि स ग रि ग सारिनिसा.

ग म प नि पनिसाग रिग सरि नि सा

॥ श्री : श्री ॥

देवग(गा)न्धारं (र)व्याति(सि.) ।.

गमपनि पनिसाग रिगसारिनिसा निसा गग

मग ममगरि सा, निसागरि सासानिध धपनिसा

गरिगरि ग सारिनिसा, निसागरि सासा निध ध

पनिनिनि धप(?)धप मगमप ममधप मप. गम धप

ममरिसा. नि़पनि़ सा गरि ग सा रि निसा, नि़सागग

मगमप निपनिसा गरिग सा रिनिसा.

निसागग मगमध पममग रिसा, गम प निनि

धध पमग मपमम धपमप गमधप ममगरि

सा निपनिसा गरिगरि ग सारिनिसा, निसागरि

सासानिध धपमग मध पम मगरिसा गमधप

ममगरि सा, गमपनि निध धपम, गमध पम मग

रिसा, गम पनि पनि सागरि सासानि धध

पम गम धपमम गरिसा गमपनि प

निसागग ममगरि सासानिध धपमग

मधपम मगरिसा गमधप मगमप निनिधध

पम. गम पनि पनि सागरिसा सानिधध पमगम

पनि पनि सागमम गरिसासा निधधप मगमप

निनिधध पमगम पममध पममग रिसा.

निप निसा गरि गग सारि निसा

॥ श्री ॥

‡वसन्त (राग) ।

ग रि ग सा रि ग सा. ग रि गम. ग प मगरि

म ग सा रि ग सा. गरि ग म ग सरि ग स नि

प़ ध़ नि़ प़ सा सारि ग सानि पध निसा नि नि

धप म गप धनिप सा गरिग सारिगसा

गरिगम गपमग रिम गसा रिग साग

रिगमग सारिगसा नि़ प ध़ नि़ प़सा

सारि ग सा नि प ध नि सानि नि पध प म

गपध निपसा

॥ श्री ॥

†पुरनीरु (?)

रि म म ग मरिगसा रिसारि मम गप, म

धध प पम, गमरि गसा, रिसारिम मग

मरिगसा, निसामगरि गा सारिऽ, पमपम

धनिधपम, मपध नि पधसा, निसा

धनिधसा निधपम मप धनिसा धसानि धम

‡अयं हिन्दोलरूपो राग । अत्र जगदेकप्रमाण रागनामप्रकरणेऽस्मिन् ग्रन्थे निरूपित ततोऽवगन्तव्यम् ।

†रागा (नाटकपात्रेषु योज्या)—

वेलाधूलिवराटितोडिपुरनीरन्धालिपौरालय । तानश्चान्तरयश्च कामरमथ श्रीकण्ठटक्काह्वयौ ॥

अत्र पुरनीर् रागोऽभिहित । तथा च स कदा गेयस्तत्र प्रमाणम्—

" उषसि . व्यत्यासे पुरनीर् वर्षवर्णने " । इति । चूडामणिसार ।

(भरतकोशे) पृ० ५४३.

पम, मप मपधनि धपम, गप म धध

पपम गमरी गसा रिसारि ममगम रिगसा

नि सा म ग म रि ग सारिऽ प मपमप

धनिधपम मपधनि सारिमम, गमरिग सा

रिसा रिमम, गपम धधपप मगम रि ग सा

रि सा रि मम गमरि ग सा, निसा मगमरि

ग सारिऽ. म ग रि रि ग रि सानिधपम मपधनि

पध सा निसाधनि. ध सा निधपम मपध

निसा. धसानि धपम. मपमप धनिधप मगप,

मधधप प मगमरिगसा रिसारि म म गम रि

गसा निसा मगमरि गसारिऽ.

॥ श्री ॥

*दोण्ड ।

सा रि सा रि सारि सारि ममरि पम पम पम रिम

रिमम सारिसारिऽ. सारि सारि सारि ममरिप

मपमप मरिमरि ममसारि सारिगरि सानिधनि

सारिसासा. निधप. म मनिध पनिधप धप

धप मपमप मरि मरिम सारि सारिऽ

॥ श्री दोण्डु श्री ॥

---

*दोण्ड इति नाम कोशादौ गवेषितमपि तु न लब्धमतोऽपभ्रष्ट नाम भाति । कदाचित् गौण्ड इति डोम्बक्री इति सम्भवेन्नाम ।

(१) डोम्बक्रिया—भाषाङ्गरागः—

भिन्नषड्जसमुद्भूता भाषा सा त्रवणाभिधा ।
अङ्ग डोम्बकृतिस्तस्या धैवतान्ता रिपोज्झिता ॥
षड्जांशेन समायुक्ता दैन्ये तु विनियुज्यते । जगदेकः । (भरतकोशे)

$मलहरिक ।

सारिम ग रि सा, रि सा रि सा ध सा, सा रि मम

प म ग रि सा, धपम पधपध पमगरिसा.

सारि म म प प ध प म ग रि सा स रि म म

पम मरिसा सारिम ग रि रि ममरिसा.

रिसारिसाधसा. धपमप मरि मपधम

पधसासा रिसाधसा. सा रिमग रि रिमग रिसा.

सारिमगरि रिमगरि सारिसारि साधसा.

रिसा धसा धपमप धपधप मगरिसा

सारिमम पपधप मगरिसा सारिमम पमगरि सा

सारिमग रिरिमग रिसा रिसा रिसा धसा.

धपमप मरिमप धमपध सासारिसा धसा

श्रीः ॥ श्रीः ॥

$मलहरी राग. (मायामालवगौलमेलजन्य)

आरोह '— सा रि म प ध सा. अवरोह —स ध प म ग रि सा. मञ । (भरतकोशे)

मल्लारी राग .— अन्धालिकाङ्गं मल्हारी मध्यमांशग्रहान्विता ।

रिमन्द्रा च गशून्या च शृङ्गारे ताडितस्वरा ॥ जगदेक. । (भ०कोशे)

गौरीमेलसमुद्भूता मल्लारी निस्वरोज्झिता । आरोहणे गहीना षड्जादिस्वरसम्भवा ॥

इय सर्वदा गेया । अहोबल ।

स० समयसारेऽपि जगदेकलक्षित मल्लारीरागलक्षणं समानमेव ।

तथा हि — अन्धालिकाङ्गमल्हारी मध्यमांशग्रहान्विता ॥

रिमन्द्रा च गशून्या च शृंङ्गारे ताडितस्वरा । स० समयसारे

अधि. ३. ॥ ६८ ॥ श्लो०

सानिन्ध (ध) प मम्परि (क) [ग] रिप मरिस मल्हरी ॥ २२५ ॥ श्लो० औमापते

अ० १३.

(२)

धप मप मरि मप धम प ध सासारिसा धसा ।

सा रिमगरि(रि) ग रि सासा रिसा धसा धसा सा रि

रिगरिसा सारिसाध सारि साध सा ध प मपध पध

पप धप मगरिसा सारि मम पध पप धप-धप

म म ग रि सा । सारि पम मगरिसा रिसा रिसा

धसा धप धप मप मप मरि मरि मपधप,

मप धसा सा रिसा धसा सारि ममपध पपधप

धप मम ग रि सा । सारिमम पधपम म गरि सा ।

सारिपम म ग रिसा रि सारि सा ध सा । सारि मगरि

पम धप मगरि सा सारि मगरि पमगरि सा सारि

मगरिसा सारि सा ध सा । धसासारि रिगरि सासारि

साधसा सारिसा धसा सारिसा धसा । धप मपधप

धप म मगरि सा सरि म गरिसा सरि मम प

मगरिरि सा सा रिम मपधप मगरिरि सा सारि

मम पधप पधप धपम गरिरिसा सारिमम

पधसाध पपधप मगरिरि सासारिम मपधसा

सा सारिसा धसा । धप पधपम गरिरिसा

सारिमम पध सासा रिमगरि सा ध पप धप

मगरिरि सा सारि ममपध सासारिम गरिपम

गरिसाध पपधप मगरिरि सा । सारिमम पधसासा

रिमगरि पमधप मगरिसा धपपध पमगरि

रिसासारि ममपध सासारिम गरिपम धपमग

रिसाधप पधपम गरिरिसा सारिमम पधसासा

| | | | | | | |
रिमगरि पमगरि साधपप धपमग रिरिसासा

| | | |
रि ममपध सासा रि मगरि साध पप ध पमगरि

रिसा सारि ममपध सासारिसा धसाधप पधपम

गरिरिसा. सारिमम पधसा ध पप धप मगरिरि

सासारिम म पधपप धपधप ममगरि रि सा ।

सारि मम पधपम मगरिरि सासारिप मम गरि

रिसारिसा रिसाधसा ॥

(२)

सारिम(१) ग रिरि सासारि मम प म गरि रिसा

सारिमम पध पम गरिरिसा सारिमम पध पप

धप धप मग रि रि सा. सारि मम प धसा धप पध

पमगरि रिसा, सारि मम पध सासारिसा, धप पध

पमगरि रिसा, सारि मम पध सा, सारि सा धसा धप

| | | |
पधपम गरिरिसा सारिमम पधसासा रिमगरि सा

| | | |
धप पध पमगरि रिसा सारि मम पध सासा रिमगरि

| | | |
पम गरि सा, धपप धप मगरिरि सासारिम

| | | | | | | | | | | |
मपधसा सारिमग रिरि प मधपम गरि सा ।

| | | |
थप पधपम गरिरिसा सारिमम पधसा, स रिमगरिसा,

|
धपपध पमगरि रिसासारि ममपधसा, सारिसाधसा,

| | | |
धपपध पमगरि रिसासा रिममपधसा, धपप

ध पमगरि रिसा, सारि मम पध पप धप धप

ममगरि रिसा, सारि मम पध पम मगरिरि

सासारिप ममगरि रिसा रिसा रिसाधसा

॥श्री श्री॥

$मुखजलि (१)

पम पधनिसा, पम पधनि सा रि सानि सा,

निधपम पमगरि, रिगमप धनिसारि गम गरि सा,

सारिसा रिग रिग मगमम गगरिप ममगग

रिधपम मग गरि सा निधपम मगग रि पममप,

ध मम मगगरि पममग गरिमग मगसा,

सारि गरि गमगम मगगरि गगरिरि सारिरि

सानिप पम पनि पनिसा, सानिध पम गप मपधप

सानिधप मधपम गपमग रिमगम गरिसा निसा,

सारिसारि गरिगम गममग गरिपम मगगरि

धपम मगगरि सा निधपम मगगरि पममप धपमम

गगरिप मम गग रिम गम गसा, सारि गरिगम

गममग गरि ग गरिरि सारि रि नि़ प़ प़ म़ प नि सा

पम पध नि सा पमपध निसा रिसा निसा, निधपम

पमगरि गमपध निसारिग रि सा निसा,

$मुहरीराग.—सनिगधरिगापप मुहरी पगसापमा ॥ २२७ ॥ श्लो० पूर्वार्धम्।
अयमेव मुखारिराग स्यात्। औमापते अ० १३.

मुखारि। (खरहरप्रियामेलजन्यराग)

मुखावरीराग (सङ्कीर्ण)। सैन्धवीतोडिकायोगात् समुत्पन्ना मुखावरी। नारायण (भ कोशे)

॥ श्री ॥

†ना(ट्ट) (ट) (राग) ।

सा नि सा रिसानिऽ सा, रिसा रिग मरिसा,

रिसा रिसानिऽ सा, रिस रिग म रिगमप निपम

पमरिग मपमरि गमरिसा, रिसारिग मरिपम

रि ग म रि सा, रिसा रिग म रि सा, रिसा म रि सा

रिसारि सा निऽसा, सानि पम प पनि प म पम

रिग मप, सानि प नि प नि सासा, रिसा रि गमरिसा,

रि सा म रिसा रिसा रिसा निऽसा, सानि पम

प प नि प म प म रि ग म पमरिग मरिसा ।

रिसारि गमरि पम रि गमरिसा, रिसा रिग

मरिसा, रिसा म रिसा, रि सारि सानिऽ सा,

सानिपम पपनिप मपम रिग म प सानिऽ

पनि पनि सा सा ।

॥ श्री ॥

नाट्टव्याप्ति (प्ति)

सानि प म प प नि प मपपनि पम पम मऽ रि

†नाटाराग —षड्जांशकग्रहन्यासा सम्पूर्णा च समस्वरा ।
तथा तारा च मन्द्रा च यावद्गान्धारपञ्चमौ ॥
भाषाया मञ्जरी तस्य अङ्गं नाटाभिधीयते । जगदेक । (भरतकोशे)

नाट्टाराग —षड्जांशा च ग्रहन्यासा सम्पूर्णा च समस्वरा ।
तथा तारा च मन्द्रा च यावद्गान्धारपञ्चमौ ॥

भाषायः (याः) पि (म)ञ्जरी तस्या अङ्गं नाट्टाभिधीयते ।
पार्श्वदेव । स० समयसारे ३ अधि. श्लो. ४४.

जगदेकस्य पार्श्वदेवस्य चात्रैकमत्यं दृश्यते ।

मगरि गमप सानिऽ सासा. रि सरि गम रिसा

रिसा मरि मरि रिसा, रिसारि सानिऽ सा ।

सानि पम पपनिप मप मरि गम पम रिगमरि सा,

रिसारिग मरिपम रिगमरिसा, (सा)रिसरि

गमरिसा, रिसा मरि मरिरिसा, रिसारिसा निसा,

सा नि प म प प नि प म प प नि प म प म म रि,

मग रिग म प, सानिऽ. प निसा सा,

रिसारिग म रिगमप ममरिम गरिगम पपमरि

गमरिप मरिगम रिसा, रिसारिगमरि गमप

म रिगम रिसा रिसारि गमरिसा, रिसा

मरि मरि रिसा रिसारिसा निऽसा सा.

रि सारि गम रिसा सानि पम पम मऽरि

मग रि गम प नि प सा नि प. रिसा सानि

पमपप निपमप पनिपम पम मरि.

मगरिग मप मरि गम रिप मरि गमरिसा,

रिसा रिग मरि सारि सम रिम रिम रिरि सा रि सारि

सानिऽ सासा ।

॥ श्री. ॥

रिसा सानि प, निसारि सासानिप निसा रिसा सा

रिसा सानि प. निसा रि मरि सा, सारि सा स(?)सानि प,

निसारि मरि मरि सा सारि सासानिप, निसा

रि म पमरि सा सारि सासानिप, पपमरि

सासारिसा सानिप, निसा रि सारि सारिगम

रिसा सारि सासानिप, निसारिसा सारिसासा

रिसासानि प, निसारिसा सारिसासा रिसासानि

पनिसारि सासानिप रिसासानि प, पमरि

सारिसांनि सारिपम पगम, रिसरि सानि सासा,

रिसासानि पपमरि म पनिप निसारिसा

निसासा ।

श्री नाट्ट शुभम् ।

†गौळि (गौलि) ।

सारिगप पधपग पगरिसा सारिगरि

गपगरि रिसानिसा, सारिगपप, धधनि धप.

धप धप गरि गप, पध सानि धप धधरी

सानिसा, सारि रिगरिसा सानिधप पधसासा

रिसा निध पपधसा निधपनि धपगप

गरिसा । सारिगरिग पगरिरि सानिसा.

सा निधधप गरिगप पधसानि धप धध

†गौडीराग —गौडी हिन्दोलभाषा स्यात् निषादेन गरीयसी ।
न्यासांशग्रहषड्जा च षाडवा ऋषभोज्झिता ॥
तारमन्द्रा रसे वीरे गायकै परिगीयते । जगदेक । (भरतकोशे)

गौडराग —गौडस्स्यात् षड्जरागाङ्ग सन्यासांशग्रहस्थित ।
वर्ज्यश्च पञ्चमेनैष रसे वीरे नियुज्यते ॥
जातेश्चाङ्ग निषादिन्या वदन्ति न तु मे मतम् । जगदेक. । (भ. को.)

गौळीराग —गगसा ममरी पामा गौळी रागस्ततः परम् ॥ औमापते अ० १२, श्लो०२१४.
,, धान्तग्रहांशसयुक्ता रितारा गनिवर्जिता ।
सरिभ्या बहुला गौळी धादिर्बीभत्सभाग् भवेत् ॥ जगदेक । (भ० को०)

रिसानिसा ।

॥ श्री ॥

(१)

धधप गप धसानि धप धप गपध सा

सारिसानि ध प ध ध रिसानिसा साग रिसा

निध पप धसासारि सानिधप, पधसानि

धपगप धनिधध पग धप धप गप

गरिसा सारि गरिग पगरिरि सानिसा

धधपग पधसानि धपधप गपधसा

सारिसानि धपधध रिसानिसा सारिगरि

सानिधप गपधसा सारिगप पधधप

गप गरिसा, सारिगरि गपगरि रिसानिसा ।

सा गरि सानि धपप धसासारि सानि धप

पध सानि ध पगप धनिधध पगधप

धप गप ग रि सा, सारि ग रिग प ग रि रि

सा नि सा, सागरिसानि ध प प ध ध

रिसानिसा ।

श्रीः ।

(१)

सारि गप प धधनि धप, धपध पगरि

गप, धप गप धप गप धप गप धनि

धधपगप, गपध सा निधधप गपधसा

सारिसानि धधपग पधसा सारि ग रि सा

निधधप गपधसा सा रिग पगरि सानि

धधप, गपधसासा रिगपध पगरिसा

निधपग पधसा सा रिग पग रि सा निधध

पगपध़ सासारिग रिसा नि ध धप गप

धसा सारि सानि ध धप, गप ध सा निधधप,

गपधनि धध पग ध प धप गपगरि सासारि

गरिग प(?) ग रिरि सानिसा ।

श्री ।

*पूवाळि (भूपाली ?)

ध सारि ग रि गरि ग रि गरिग मग गरि

रिग रिसा गरिरि गरि सा रिसा रिसा ध़ प़

ध़सा, ध़सारि गरिग गपधनि धप धप

गपधनि ध धसा, धसारि गरि ग रि ग रि

गरि ग म गगरिरि गरिसा, गरिरि गरिसा

रिसारि साध प धसा, रि सा धप धपधनि

धपधध पग़(?)रिग रिगम गरि रि(?) गरिसा,

गरिरि ग रिरि सारि सा ध़ प़ धसा, ध़सारि

गरि ग गपधनि धपधप पधनिध धसा.

॥ श्रीः ॥

*भूपकल्याणी मेलराग.—

(आ.) सा रि ग प ध सा.

(अव.) सा नि ध प म ग रि सा. मेललक्षणे (भरतकोशे)

(पूवाळी) (भूपाळी) व्याप्ति(प्ति.) ।

सारिरिसा धपधप ध सारि मगरिरि

सागरिग मगमग ग रि मगमरि रि सा

मगरिरि गरि गमगम गग रि गग

धधप ग मगरिरि गमरिग मगमग

ग रि म गग रिरि सा   गरिसारि साध पध

सा मगरि रि गरिगम गमगग रिग पध

निधधप पधधप गप धनिध ध सा सा रिरि स

धप धप धसारि मगरि रि ग रिगम गम ग गरि

मम गग रिरि सा मगरि रिगरि गम गम गगरि

गग ध धप ग मगरि रिग रिरिग मग मगग

रिम गग रि रिसा, म ग रिरि गरि ग म(म) ग

म गग रिसा, गरि सारि साध पध धसासा

रिरि सा धप पधपध निधनिध धपनिध

धपगध धप ग म ग रिरि गरि गम गम ग गरि

मग गरि रिसा. गरि सारि साध प धसा ।

श्रीः ।

‡मालवगौळं । मध्यममेलं ।

ध प म ग रि ग ग म रिसा, रिऽ सारिऽ सारिसारि

गरिगरि रिसा गरि सा, रिसारिसा नि सा,

---

‡मालवगौल —शुद्धा. सरिमपा शुद्धो ध पता(?)दिसमध्यकौ ।
मेले मालवगौलस्य रागस्यापि तदा भवेत ॥

कुम्भ । (भरतकोशे)

ध प म ग रि म पनि सारि साग रिसा, रिसारि

सानिसा, निसारि गम रि सारि(रि) सारि सा

रिसारि गरि गरि रिसा गरिसा रिसा रिसा निसा,

निसारि गम रिसासानि धपमप धधनि

पम गरि धपमप मगरि रि ममपध

पमपम गरि, रिम मपम गरिग गमरिसा,

रिसा रिसा, रिसारि ग रि गरिरि सागरिसा

रिसारि सानिसा, ध पम गरि म पनिपनि

सारिगरि रि सगरि सा, रिसारि सानि सानि

सारि गमप धपम मगरि रिमम पधप

मप म ग रिरि मम पप गरि गग मरिऽ सा,

रिऽ सा रिसा, रिसारिग रि ग रिरि सा गरि सा,

रि सारि सानि सा, निसारि गम पध पम ग

रि ग गमरिसा सानिधप मपधध नि प

मगरि रि म पनि सारि गरि रिसा, सानिधप

मपध ध निप मगरि रिममप धपमप

मगरिरि ममपम गरि गग मरिसा रि सारिसा,

रि सारि गरि गरि रिसा गरिसारि सारि सा निसा।

श्री।

(१) रागं

निध पध निसा निधप, धनि सानि सानिधप,

धनिसारि सासानिध पधनिसा रिगमग

रिसा सानि धप धनि सारिग म मपम म

ग रिसा सानिधप, पप मम प मम पमम

प मम गरि सा रिग मगरि सारि सानिधप,

धनिसारि सारिगम गरिसासा निधप,

धनि सारि सासारि(रि) सासारि सासानिध

पधनिसा रिसासांरि सासानिध पधनिसा

रिसासानि धपधनि सानिधप

पमरिग मपधनि सारिगम गरिसासा नि धप,

रिसा सानिपप मरिसा, रिगम गरि सारि सानि

सा सा, सानिधप पमरि गमप धनि सानिध

मपध निसानिध पधनि सा सा

॥ श्री ॥

(?)—लि (आगिलि) (राग) हरि (?)।

धध पप मगमप सानिधप निसारि नि

सा सासा(?) मगरि सासा निसारिसा रिनिसासा

निरि सासा निधधप पनिसारि सासानिध

धपसासा निधधप निनिधप पममप

धपधप पमगम पधमप मगपप

मगरि मगरिसा, गरिरिसा रिसानिसा,

धधपप ममपध पधपप मगमप

सानिधप निसारिनि सा, सासारिग मप म

मगरि सा सा निसासा मप गप प म(म) गरि

सासानिनि सारिसारि रिसासानि रिसासानि

धधप, पनिसा रिंसा सानिधध पपनिसा

म गरिं सासानिरि सा सा निधध प पनि सा

रिंगमप ममगरिं सासानि, निसा सानि धध प,

पनिसारिं सासानिध ध प, पनि सारिंसा(?) सारिं

सासानिध धपपनि सारि सासा निध धप,

सा सानि धध प, निनि धपपम, मप धप

धपपम गम पध मप मग पपमग

रिम ग रिसा, गरिरि सारिं सानिसा ।

॥ श्री ॥

(?)

सागमप धप, धप, धप धप धप धप

निनि धप पममप धप धप पमग मप,

पम गमप, पमगम पमगम पधपम

गमपध पपधप मगमप निधपप

धपमग मपनिसा निधपप धपमग

मपनि सारिं सासानि धपपध पमगम

पनिसाम गरिं सासा निधपप धपमग

मपनि सारिं गमप ममगरिं सासा निध

पपधपम, गमपनि सारिंगम पधपम

मगरिं सासानिध प पध पम गम पनि,

सारिं गमप मगरिं सासानिध पपध पम,

गमपनि समगरिं सासानि ध पप धपम,

गम पनि सारिं सासा निध पप ध पम, गमपनि

सानिधप पध पम, गम पनि धपपध पम, गम

पध पप धपम गमपध पम पम गम गरि सानि सा,

सा रि (?) गम गरि सानि सासा रिगम पममग रि

सानिसा. सारिगमप ध पम(प) गमगरि

सानि़सा, सा गम पधनि धप म पग मग रिसानि़सा,

सगमप धनि सानि पप मग मगरि सानिसा,

सारि गमपध निसारिसा सानिधप मगमग

रिसानिसा सारिगम पनि सा म ग रिसासानि

धपमग मगरि सानिसा, सारिगम पनिसारि

गमप मम गरिसासा निधपम गमगरि सानि सा,

सारिगम पनि सारि गम पध पम पग मग रिसा,

सानिधप मपगम गरिसानि सा, सारिगम

पनिसारि गमप धनि धप मप गमगरि

सासानिध पम प गमगरि सानि सा,

सारिगम पनिसारि गम पध पमपग मगरिसा

सानिधप मपगम गरिसानि़ सा, सारिगम पनिसारि

गमपम म गरि सासा निधपम गमगरि सानि़सा,

सारिगमप नि साम गरि सासानि धप मप

गमगरि सानिसा, सारि गमप निसारि सा सानिधप

मपगम गरि सानि़सा, सारिगम पनिसानि

धपम प गमगरि सा। निसा सारिग मप धनि धपम

पग म गरि सानिसासा रिगम पध पम पगमग

रिसानि़सा, सारिगम पधपम प गमग रि सानिसा

सारिगम पम मगरि सानिसा मासारिग मग

रिसानिसा, सामगरि सासानिनि सारिरिसा

सानि़रिसा सानि़धध़ पनि़सारि नि सा ।

॥ श्री ॥

(१)

सानिधप निसारि निधप, निसा रि सासारि

सानि सारि सानिधप, पम म गरि सानि सारि

सानिधप निसारिसा मगरिसा निसा रिसा

निधप, नि सा रि सा सारिसासा रिसासानि

धप निसा रि सासा रिसा निसारि सानिधप

निसारिसा सानिधप सानिधप, निधपम

धपमग पमगरि मगरिसा निसारि गमप

धनि सा रिग मगरि सानि सारि सानिधप,

धम पगरि सारि सारिसासा, सानिधप

पधपम गमपनि पनिसाम गरि सारि

सानिसासा ।

॥ श्री ॥ आगिलिरागं (गः) ॥

*मुखारि(राग)[१]

सारि मगरि रि गारि सा सारि नि ध़ सा,

*मुखारिलक्षणं जगदेकोक्त न प्राप्यते । माहुरीलक्षण जगदेकोक्त निर्दिश्यते ।

माहुरीराग —भिन्नषड्जाभिधानस्य रागस्याङ्ग समन्द्रभाक् ।

धैवताशग्रहन्यासा गतारा माहुरी तथा ॥

गुर्वाद्याज्ञाविधाने स्यात् विनोयोगो विलोक्यते ।

जगदेकः । (भरतकोशे)

सारि गम प धम मप धनि धम गरि सा,
सा सारि मपनी साम पध पध पमगरि
रिमम पध पम गरि रि मम पम गरि
पमगरि मगरि सा रिरि मगरि रिग रिसा
रिनिधसा, निनिधम पधनि पधनिसा,
सारि म ग रि रि गरि सा, सारि नि ध सा,
सारिरि मगरि सासानि धधप, पधनिसा,
सारि निधम मपधनि पनिधम गरिसा
गरिगम मप गरिसा, निनिगारि निधसा,
(नि) (२)निधमप धनि पधनिसा

|| श्री. ||

(२)

निनिधम पधनिप धनिसारि गरिरिग
रिनिधसा, सारिरिम गरिसासा निधधप,
पधनिसा रिगरिग सा रि निप धधनिध
मग रिरि मपनिध पनिधम गरिरिम
पनिधध पपमग रिरिमम पपधप
मग रिरि मपनिध पनिधम गरिरिम
पनिधध पपमग रिरिमम पपधप
मगरिरि ममपप धपमग रि, रि मम
प मगरि, पमगरि मगरिग रिसारिरि
मगरिरि गरिसा सारि नि धसा निनिधम
पधनि पधनि सासा रिरिमग रिसा सानि
धधप, पधनिसा रि गम मप मग रिरि

गमप प मगरिरि ममपप धप मग

रिरिमम पमगरि पमगरि मगरि ग रि सा,

रिरिमगरि सासा रिरिपप मरि मम

गरि मग रि, सारिरि सा, निसा सानि धनिनिध

पधधप, मप, पधनि सारिगम पमगरि

रिगम गरि सारिगरि सा, निसा रिसानिध

निसानिध, पधनिध पम पम पधनि पनि

धमगरि रिमपनि धध पप मगरि,

रिमप मप पधपम गरिरि ममप पध

पमगरि, रिममप मगरि पमगरि

मगरि गरिसा रिरि मग रिरि गरिसा, रिनिधसा,

निनिधम पधनिनि धमपध निसानिनि

सानिनिध पधनि सारि सानिनिध म पधनि

(सारि सा निनिधम पधनि) सारिगरि

सानिनिध मपधनि सारि मगरि सानि निधम

पधनि सारिगम पमगरि सानि निध म,

पममग रिगनिसा रिगमग रि सानि निधम,

पधनि धनिसा निसा रिसारि गमगरि सानि

निधमप धनिसारि गरि रि ग रिरि गरि

सानि निधम, प धनि सा निनिध म, पधनि

धधनि धधनि धम, प ध नि धधनि धम

पध निधम, निधमप मगरि, मगरि निसा

निधध निधध निध मपधनि पधनिसा

रिरि निध सासा ।

॥ श्री ॥

काबूरिरागं (ग.) (२) ।

सारि मगम पध प ध धप मग पध धसां,

सारि मगरिरि गग रिसा सा रिम गमरि

गसारि गसारि सानि धध पम गप धधसा,

सा सा निध पपम, मपमप धप धनि

धनि धध पम धपम मगमप धपम

धप मग रिरि सा. सारिम, पध म गरि रि

गगरिसा, सारिम, म गम पधपध धप

मग, पधधसा, सा रि म ग म रि ग सा रि

ग सारि सानिधध प मग, गपध सारिम

मगमप धपमध पम गरिरिसा, सारि

पधम, निध निपध मग रिरिसा

सारि(रि) सारि गमरि गम गम गगरि पमग

रिरिगग रिसा, सारि मम प धप म गरि निसा,

सारिपम गरिसारि मगरिसा रिगसारि

सानिधध पमगग पधसारि ममपध

मगरि सानि धपमग पधधसा, सासा

निध पपम मपमप धपधनि धनिधध

पमध पम गरिरि सा सारिप धम ग

रिरिसा सारि मगरि सानिधध पमगप

धध सानि प धध सा ।

॥ श्री

(१)

सानि धध पमग, प धसानि धध पमग

पध सारि सानिधध पमगप ध सारि म

गरि सासानि धधप मग पम मगरि सा रि

सासानि धध पमग, पधसा रिमगरि

सारि सासानिध धपमग, पध रिसा

सारि सा सारिसा सानि धधप मग, पधरि

सासारि सासानि धध पम गप धरिसा सा नि

धध पम गप ध सानि धध पमग, पधनि

धधनि धधनि धध पमगप धनिध

धनिध धपमग पधनि धध पम ग निध

धप मग धप मग सारि म गम पध सा ।